

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

ODETA GRUODIENĖ
TEISĖS PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJOS
STUDENTĖ

ŠALIŲ SUTAIKYMAS
CIVILINIAME PROCESSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Lekt. Egidijus Laužikas

Konsultantė
Prof. dr. Inga Žalėnienė

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I SKYRIUS. ŠALIŲ SUTAIKYMAS CIVILINIAME PROCESĖ.....	7
1.1. Šalių sutaikymo tikslas ir kiti civilinio proceso tikslai.....	7
1.2. Šalių sutaikymas ir civilinio proceso teisės principai.....	12
1.3. Šalių sutaikymas XX amžiaus Lietuvoje.....	15
II SKYRIUS. ŠALIŲ SUTAIKYMO CIVILINIAME PROCESĖ BŪDAI.....	18
2.1. Teismo taikinimo samprata ir santykis su neteismo taikinimu.....	18
2.2. Teismo taikinimas.....	23
2.3.1. Teismo taikinimas pirmosios instancijos teisme.....	23
2.3.2. Teismo taikinimas apeliacinės instancijos ir kasaciniame teisme.....	31
2.3. Teismo taikinamasis tarpininkavimas (teismo mediacija).....	33
2.3.1. Teismo taikinamojo tarpininkavimo (teismo mediacijos) esmė.....	33
2.3.2. Teismo taikinamasis tarpininkavimas (teismo mediacija) Lietuvoje.....	38
2.4. Teismo taikinamojo tarpininkavimo (teismo mediacijos) ir teismo taikinimo santykis.....	47
II SKYRIUS. ŠALIŲ SUTAIKYMO REZULTATAS.....	50
3.1. Taikos sutartis, galiojimo sąlygos.....	50
3.2. Taikos sutarties sudarymas, tvirtinimas.....	54
3.3. Taikos sutarties galia, vykdymas.....	62
3.4. Taikos sutarčių pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungoje.....	65
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	72
SANTRAUKA.....	79
SAMMURY.....	80

IVADAS

Darbo aktualumas ir naujumas. Anot Eduardo Volterio „Ilgi ginčai įrodo, kad tai, dėl ko ginčijamasi, neišku jiems patiems“. Ginčai yra kasdienio gyvenimo dalis, tai, deja, yra neišvengiama. Jie kyla tarp fizinių, juridinių asmenų dėl pažeistų subjektinių teisių ir įstatymų saugomų interesų, tačiau įmanoma sukurti palankią socialinę ir teisinę terpę greitam ir taikiam tokių konfliktų išsprendimui. Šiandien konfliktuojančioms šalims yra prieinami įvairūs taikaus susitarimo būdai, tačiau civilinis procesas yra labiausiai Lietuvoje paplitęs teisinių ginčų sprendimo būdas ir išlieka svarbiausiu įrankiu sprendžiant civilinius ginčus, nors yra ir alternatyvių civiliniam procesui ginčų sprendimo būdų, kurie manytina, taip pat padėtų atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką.

Lietuvos valstybė yra sukūrusi teisinę bazę ir teismų sistemą, padedančią išspręsti ginčus taikiai, net ir tada kai teisme iškelta civilinė byla. Nuo 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojo Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas¹ (toliau – CPK pakeitimo ir papildymo įstatymas), kuris nemažai Civilinio proceso kodekso² (toliau – CPK) nuostatų papildė, tame tarpe ir susijusių su šalių sutaikymo institutu, kas iš tiesų rodo aiškia ginčo šalių taikinimo teisme skatinimo bei rėmimo valstybės politiką. Juk tokiu būdu galima sumažinti teismų darbo krūvį, paspartinti bylų nagrinėjimą teismuose. Teismas, remdamasis pakankamu ir tinkamu teisiniu reglamentavimu, turi tapti aktyvesniu socialinės taikos iniciatoriumi ir skatintoju.

Kad šalių teisminis sutaikymas yra aktualus ir skatintinas galima matyti ir iš to, jog šiam klausimui teikiamas ne mažas dėmesys ir tarptautiniu mastu. Europos Sąjungos (toliau – ES) lygmeniu yra siekiama skatinti valstybes nares, kad jos vieną iš prioritetinių sričių teisminiame procese laikytų šalių susitaikymą. Taip pat ES mastu kuriami būdai, kaip teismo patvirtintas taikos sutartis kuo greičiau būtų galima vykdyti visose valstybėse narėse.

Ištirtinumas. Šalių sutaikymas Lietuvos civiliniame procese kompleksiskai, sistemingai nėra tiek daug išanalizuotas. Civilinį procesą itin nuodugniai savo vadovėliuose „Civilinio proceso teisė“ I³ ir II⁴ tomuose nagrinėja E. Laužikas, V. Mikelėnas ir V. Nekrošius. Supaprastintą civilinį procesą savo monografijoje aptaria R. Norkus⁵. Apie teismo sprendimą kaip teisingumo aktą savo disertacijoje rašo G. Baublys⁶. Galima rasti keletą mokslinių straipsnių, kuriuose tam tikru aspektu nagrinėjamas teisminis taikinimas. Teismo sutaikymo

¹ Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4126.

² Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

³ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.

⁴ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė II tomas. Vilnius: Justitia, 2005.

⁵ Norkus R. Supaprastintas civilinis procesas. Vilnius: Justitia, 2007.

⁶ Baublys G. Teismo sprendimas kaip teisingumo aktas. daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė/Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2001. P. 118.

pagrindinius klausimus po naujojo CPK 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojimo nagrinėjo R. Simaitis⁷, šalių sutaikymo tikslą civiliniame procese, jo pranašumus 2008 m. straipsnyje⁸, o taip pat 2009 m. disertacijoje⁹ analizavo V. Vėbraitė, teisminės mediacijos rezultatus Lietuvoje straipsnyje įvertino N. Kaminskienė¹⁰. Tačiau yra nemažai darbų taikinamojo tarpininkavimo tema. Taikinamąjį tarpininkavimą, jo ištakas, raidą, teisinį reglamentavimą, būklę Lietuvoje, 2009 m. disertacijoje¹¹, 2011 m. monografijoje¹² išsamiai nagrinėjo N. Kaminskienė. J. Sondaitės¹³, T. Milašiaus¹⁴ bei R. Simaičio¹⁵ straipsniuose yra nemažai informacijos apie įvairius taikinamojo tarpininkavimo aspektus.

Problematika. Teisminis sutaikymas, jo reglamentavimas Lietuvoje bei diskusijos šia tema yra pakankamai naujas reiškinys Lietuvos civiliniame procese, praktiškai prasidėjęs nuo naujojo CPK įsigaliojimo (2003 m. sausio 1 d.). Ankstesniuose civilinio proceso įstatymuose buvo tik teigiama, jog šalys turi teisę sudaryti taikos sutartį, o teisėjas turėjo tik paklausti apie taikaus susitarimo galimybę. Susidomėjimas teisiniu taikinamuoju tarpininkavimu (teismine mediacija) taip pat nėra didelis – tik nuo 2005 m. kai kuriuose Lietuvos teismuose pradėtas taikyti bandomasis teisminės mediacijos projektas.

Nors CPK aiškiai nustatyta teismo pareiga imtis priemonių ginčo šalims sutaikyti, įtvirtinta taikinimo procedūra, tačiau žvelgiant į statistiką visgi taikos sutarčių sudaroma ne tiek jau daug, kiek auga civilinių bylų kiekis teismuose. Todėl kyla klausimas, kodėl šalių sutaikymas, visų pripažįstamas pranašesniu už teismo sprendimą, yra taip mažai taikomas praktikoje?

Magistro baigiamojo darbo **tikslas** – apžvelgti šalių sutaikymo civiliniame procese reglamentavimą ir taikymą Lietuvoje. Tikslui pasiekti magistriniame baigiamajame darbe keliami šie **uždaviniai**:

1. Remiantis moksline literatūra ir aktualiais teisės aktais išnagrinėti šalių sutaikymą kaip vieną iš civilinio proceso tikslų, santykį su civilinio proceso principais, atskleisti jo privalumus, lyginant su teismo sprendimu, apžvelgti šio instituto raidą XX amžiaus Lietuvoje.

2. Išanalizuoti teismo vykdomą teisminį taikinimą Lietuvos civiliniame procese, teorinius ir praktinius aspektus, jo santykį su neteisiniu taikinamuoju tarpininkavimu.

3. Aptarti teismo taikinamojo tarpininkavimo (teisminės mediacijos) esmę, principus, galimas formas, jo reglamentavimo šaltinius tiek Lietuvoje, tiek ir ES. Paanalizuoti teismo taikinamojo tarpininkavimo (teisminės mediacijos) santykį su teismo vykdomu taikinimu.

⁷ Simaitis R. Teisminis sutaikymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 92-106.

⁸ Vėbraitė V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje // Teisė. 2008, Nr. 69. P. 106-116.

⁹ Vėbraitė V. Šalių sutaikymas civiliniame procese. daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė(01 S). Vilnius, 2009.

¹⁰ Kaminskienė N. Teisminė mediacija Lietuvoje *QUO VADIS?* // Socialinis darbas, 2010, Nr. 9(1). P. 54-63.

¹¹ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009.

¹² Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VI Registrų centras, 2011.

¹³ Sondaitė J. Mediacijos stilių lyginamoji analizė // Socialinis darbas, 2004, Nr. 3 (2). P. 114-118.

¹⁴ Milašius T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas // Teisė. 2007, Nr. 63. P. 43-58

¹⁵ Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teismo reguliavimo tendencijos Lietuvoje // Justitia. 2007, Nr. 2 (64). P. 21-32.

4. Išsamiai ištyrinėti taikos sutarties sampratą, jos sąlygas, tvirtinimą, teisinę galią ir vykdymą bei teismų praktiką šiuo klausimu. Taip pat aptarti taikos sutarčių vykdymo kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse ypatumus.

Magistro baigiamojo darbo **objektas** – šalių sutaikymas Lietuvos civiliniame procese. Civilinio proceso teoretikai teigia, kad civilinį procesą galima suprasti siaurai ir plačiai. Siauro civilinio proceso supratimas apima teismo ir šalių procesinę veiklą sprendžiant civilines bylas ir vykdant teismų sprendimus, t.y. civiliniu procesu tokiu atveju pripažįstamas tik teismo sprendimas. Plačioji civilinio proceso samprata apimtų visus subjektinių teisių gynybos ir apsaugos būdus, išskyrus baudžiamąjį ir administracinį procesą. Tokiu būdu į civilinio proceso sampratą įtraukiamas ir arbitražo procesas, ir notariato veikla, ir kiti privatinės teisės gynybos, apsaugos ir ginčų sprendimo būdai.¹⁶ Šiame magistro baigiamajame darbe civilinis procesas išreiškiamas būtent siaurąja prasme – teismo ir šalių procesinė veikla sprendžiant civilines bylas ir priimant teismo sprendimus.

Magistro baigiamojo darbo **dalykas**. Šalių sutaikymo civiliniame procese teisinis reglamentavimas ir taikymas praktikoje.

Magistro baigiamojo darbo **metodai**. Magistro baigiamajame darbe bus nagrinėjama ir remiamasi, teisės doktrina, įvairių mokslinėje literatūroje teorines išvalgas pateikiančių autorių darbais ir idėjomis, analizuojami teisės aktai ir teismų praktika (dokumentų analizės metodas, sisteminės analizės metodas, istorinis metodas), analizuojami ir teikiami statistiniai duomenys (statistinių duomenų analizės metodas).

Magistro baigiamąjį darbą **sudaro** trys skyriai. *Pirmame darbo skyriuje* bus analizuojamas šalių sutaikymo institutas civiliniame procese, jo samprata, atskleidžiama jo esmė kaip vieno iš civilinio proceso tikslų, parodomas santykis su kitais civilinio proceso principais. Taip pat aptariama ginčo šalių taikinimo raida XX amžiaus Lietuvoje. *Antrame darbo skyriuje* bus nagrinėjami šalių sutaikymo civiliniame procese būdai, teisminis taikinimas ir santykis su neteisminiu taikinimu. Teisminio taikinimo tiek teorinis, tiek ir praktinis požiūris, jo galimos formos, teismo vaidmuo bandant sutaikyti šalis ginčo teisenoje. Kaip minėta, šiame magistriniame baigiamajame darbe nebus apžvelgiami visi galimi subjektinių teisių ir saugomų interesų gynybos ir apsaugos būdai, tačiau bus nagrinėjamas teisminis taikinamasis tarpininkavimas (teisminė mediacija), kuris tampriai susijęs su teismo vykdomu teisminiu taikinimu – bus aptariama teisminio taikinamojo tarpininkavimo (teisminės meditacijos) esmė, principai, galimi stiliai, jos teisinis reglamentavimas. Pateikiamas teisminio taikinimo ir teisminio taikinamojo tarpininkavimo (teisminės meditacijos) santykis, šių procedūrų panašumai ir skirtumai. *Trečiame darbo skyriuje* bus išsamiai nagrinėjamas šalių susitaikymo rezultatas –

¹⁶ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 28.

taikos sutartis, jos samprata, galiojimo sąlygos, tvirtinimas, teisinė galia ir vykdymas bei teismų praktika šiuo klausimu. Taip pat bus aptariami taikos sutarčių vykdymo kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse ypatumai.

1. ŠALIŲ SUTAIKYMAS CIVILINIAME PROCESĖ

1.1. Šalių sutaikymo tikslas ir kiti civilinio proceso tikslai

Civilinis procesas – tai tam tikra teismo, civilinės bylos (ginčo) šalių, kitų byloje dalyvaujančių asmenų ir proceso dalyvių procesinių veiksmų sistema konkrečiam tikslui pasiekti – ginčui dėl teisės išspręsti. Civilinio proceso teisė, reguliuodama teismo, civilinės bylos šalių, kitų byloje dalyvaujančių asmenų ir proceso dalyvių procesinę veiklą, siekia užtikrinti, kad šalių ginčai būtų sprendžiami sąžiningai, ekonomiškai, operatyviai ir teisingai.¹⁷ Reikėtų paminėti, kad dėl civilinio proceso sampratos ribų nėra vieningos nuomonės. Kai kurie autoriai civilinį procesą supranta dvejopai – siaurai ir plačiai. Siaurai civilinį procesą supranta kaip teismo ir šalių procesinę veiklą sprendžiant civilines bylas ir vykdant teismų sprendimus, t. y. civiliniu procesu tokiu atveju pripažįstamas tik teismo sprendimas. Plačiai civilinį procesą jie supranta kaip visus subjektinių teisių gynybos ir apsaugos būdus, išskyrus baudžiamąjį ir administracinį procesą. Tokiu atveju į civilinio proceso sampratą įtraukiamas ir arbitražo procesas, ir notariato veikla, ir kiti privatinės teisės gynybos, apsaugos ir ginčų sprendimo būdai.¹⁸ Kaip minėta, šiame magistro baigiamajame darbe civilinis procesas išreiškiamas ir analizuojamas siaurąja prasme, t. y. tik teisminis civilinis procesas.

Kilus konfliktui, civilinį procesą inicijuoja suinteresuotas asmuo (jų grupė), kuris siekia, jog būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Tačiau, kaip yra numatyta CPK 5 straipsnyje, šia teise jis gali pasinaudoti tik įstatymų nustatyta tvarka, t. y. civilinio proceso teise, kuri reglamentuoja kreipimosi į teismą tvarką, ginčo nagrinėjimo procedūras, priimto sprendimo vykdymą ir t. t.

„Rudolfas von Jheringas teigė, kad galutiniu teisės, o kartu ir valstybės tikslu turi būti visuomenės gyvenimo sąlygų nustatymas ir garantavimas – teisė egzistuoja visuomenei, o ne visuomenė teisei, pagrindinė valstybės idėja yra bendrų interesų apsaugos užtikrinimas“.¹⁹ Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas CPK 2 straipsnyje apibrėžė civilinio proceso tikslus – ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdant, taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, aiškinti bei plėtoti teisę.

Teisės teoretikai teigia, kad Lietuvos CPK grindžiamas socialinio proceso mokykla, o tai reiškia, kad CPK pabrėžiami dvejopi civilinio proceso teisės tikslai: privatūs ir viešieji. Civilinio proceso teisės teorijoje, aptariant ne mažai, įvairaus pobūdžio šios teisės tikslų, taip pat išskiriami bendrieji ir specialieji civilinio proceso tikslai. Specialieji civilinio proceso tikslai,

¹⁷ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 27.

¹⁸ Ten pat. P. 28.

¹⁹ Pagal: Kosatj V. Teisės tikslas ir socialinių grupių prioritetų įvairovė // Teisė. 2010, Nr. 74. P. 105.

Franco Kleino nuomone, yra proceso aiškumas ir prieinamumas, ekonomiškumas, pigumas, koncentracija, teisingas sprendimas.²⁰ Prie bendrųjų civilinio proceso tikslų priskiriami: materialinių subjektinių teisių ir įstatymų saugomų interesų gynyba, tinkamas įstatymų taikymas ir aiškinimas, tiesos nustatymas, kuo greitesnis teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas, o taip pat ir šalių sutaikymas.

Materialinių subjektinių teisių ir įstatymų saugomų interesų gynyba atitinka privataus tikslo pobūdį. Šio tikslo vienas iš šalininkų buvo XX amžiaus pradžios vokiečių procesualistas A. Wachas, kuris teigė: „Civilinio proceso tikslas užtikrinti tinkamą ir teisėtą ginčo išsprendimą. Civilinio ginčo prigimtis ir nulemia pagrindinius baudžiamojo ir civilinio proceso skirtumus. Civilinis ginčas yra pagrįstas materialiais ir formaliais šalių santykiais ir jais nėra suinteresuota valstybė. Ji tik turi užtikrinti privatinų teisinių santykių teisinę apsaugą“.²¹ Taigi, pačios ginčo šalys sprendžia kada ir koku būdu inicijuoti savo teisių ir įstatymų saugomų interesų gynybą, o teismas turi imtis visų veiksmų tam, kad teises ir interesus apginti. Šio tikslo įgyvendinimui taikomi dispozityvumo, šalių lygybės bei rungimosi principai.

Viešasis tinkamo įstatymų taikymo ir aiškinimo tikslas nurodo, jog teismui privalu taikyti tinkamas tiek materialiosios teisės, tiek ir procesinės teisės normas. Svarbu, kad teismui priimant sprendimą, tai būtų padaryta nepažeidžiant proceso teisės įstatymų bei tinkamai pritaikant ir išaiškinant materialiąją teisę. Kalbant apie teisės aiškinimą, pabrėžtina, kad pagrindinis ir svarbiausias vaidmuo užtikrinti vienodą teisės aiškinimą – teismų praktikos formavimą, tenka Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (CPK 4 straipsnis).

Kitas, bemaž daugiausiai diskusijų sukeliantis civilinio proceso tikslas – tiesos nustatymas. Teismas, priimdamas sprendimą, apgins asmens subjektines teises ir įstatymų saugomus interesus jeigu byloje bus nustatyta tiesa. Teisės doktrinoje kalbama apie trejopą tiesos civiliniame procese sampratą: formaliąją, materialiąją ir objektyviają tiesą. Formalioji tiesa reiškia, kad bylą nagrinėjantis teismas sprendimą priima remdamasis tik ginčo šalių surinktais ir teismui pateiktais įrodymais, pats teismas nėra aktyvus įrodymų rinkime. Materialioji tiesa reikštų, jog teismas priima sprendimą įsitikinęs ar beveik įsitikinęs, kad aplinkybės, kuriomis ginčo šalys rėmėsi, iš tiesų buvo, ar jų nebuvo. Objektyvioji tiesa tuomet, kai teismas priima sprendimą, kuris visiškai atitinka tikrovę ginčijamų aplinkybių atžvilgiu. Remiantis CPK 176 straipsnyje nurodytu įrodinėjimo tikslu – teismo įsitikinimas, pagrįstas byloje esančių įrodymų tyrimu ir įvertinimu, kad tam tikros aplinkybės, susijusios su ginčo dalyku, egzistuoja arba neegzistuoja, teisės doktrinoje teigiama, kad Lietuvos civiliam procesui keliamas materialiosios tiesos nustatymo tikslas. Tačiau, pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo

²⁰ Pagal: Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. 1999. Nr. 33(1). P. 43-50.

²¹ Pagal: Vėbraitė V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje // Teisė. 2008, Nr. 69. P. 107.

jurisprudencijoje²² šiuo klausimu nėra vienodo požiūrio, t. y. kokią tiesą – materialiąją ar objektyviają, turi nustatyti teismas, nagrinėdamas bylą ir dėl to priimdamas sprendimą. 2006 m. sausio 16 d. nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas teigia, jog „konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu“, tuo tarpu 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime nurodo, jog „įstatymuose turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad jurisdikcinės ir kitos teisę taikančios institucijos būtų nepriklausomos, nešališkos, siektų nustatyti materialią tiesą byloje ir visus sprendimus priimtų tik teisės pagrindu“. Tačiau, apskritai galima sutikti su Ž. Terebeizos, socialinių mokslų (teisės) daktaro, straipsnyje „Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese“²³ nurodyta nuomone, jog „tik tuo atveju, jeigu pozityvioji teisė sudarys sąlygas nustatyti visas teisinio santykio metu objektyviai egzistavusias „istorines“ aplinkybes, galėtų būti keliamas tikslas nustatyti byloje tiesą. Bandymas bet kokia kaina pateisinti tikslą – nustatyti byloje tiesą, dirbtinai suteikiant jam nebūdingą turinį (nustatyti materialiąją, formalią, santykinę tiesą ar kt.) pats savaime nėra vertingas, tarsi egzistuočių įvairios tiesos rūšys, o ne vienintelė tiesa“.

Greta kitų civilinio proceso tikslų keliamas kitas – kuo greitesnis teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos²⁴ 6 straipsnyje numatyta, jog kiekvienas žmogus turi teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta per kiek įmanoma trumpesnę laiką. Vadovaujantis šia nuostata CPK ir yra įtvirtintas tikslas, kuriuo siekiama kiek įmanoma greičiau bei teisingai išnagrinėti ginčą. Teisinė taika – tai galutinis šalių ginčo išsprendimas, nustatant tarp šalių egzistuojančius materialiuosius teisinius santykius ir priimant teismo sprendimą. Teismui priėmus sprendimą ir jam įsiteisėjus šalys, teisiniu požiūriu, ginčą užbaigia ir tolimesni ginčai dėl to paties neįmanomi – atkuriamas visuomeninių santykių stabilumas ir pusiausvyra. Tačiau ar visada atkuriamas socialinė taika, šalių tarpusavio santykių plėtotė? Turbūt, kad ne – teisinio pagrindo tolesniems ginčams nebuvimas pašalina teisme išspręstą konfliktą iš teisminės sistemos, tačiau socialinė taika tarp šalių neatkuriamas.

Pažymėtina, kad asmenų teisės ir teisėti interesai gali būti apginti ne tik priėmus teismo sprendimą ir taip teisiniu požiūriu nustačius tiesą, tačiau tai, be kitų aplinkybių, galima padaryti šalis sutaikius ir joms sudarius taikos sutartį. Čia ir pasireiškia, manytumėme, vienas iš svarbiausių civilinio proceso tikslų – šalių sutaikymas. „Kiekvienas teisinis konfliktas – tai rimtas asmenų santykių ir civilinės apyvartos pažeidimas. Kadangi visuomeninių santykių audeklą sudaro žmonės ir daiktai, kiekvienas toks pažeidimas liečia abu šio audeklo elementus.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 102-3957.

²³ Terebeiza. Ž. Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese // Socialinių mokslų studijos. Mokslo darbai. 2011. Nr. 3(3). P. 1025-1026.

²⁴ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

Vietoje harmoningos santykių, kurie tarnautų visuomenės labui, plėtotės, teisinis konfliktas pasėja susierzinimą, priešišumą ir pyktį. Kiekviena tokio konflikto diena didina antagonizmą, kuris plečiasi ir kitų asmenų atžvilgiu. Visiškai aišku, kad šio reiškinio negalima absoliučiai išvengti, kadangi konflikto priežasčių yra daug, tačiau protingos visuomenės politika turėtų būti siekiama kuo greičiau šiuos konfliktus panaikinti. Kiekvienas ginčas daro neįkainojamai didelę neigiamą įtaką visuomenės dvasiai, jeigu jis kaip galima greičiau nėra pašalinamas²⁵. Be abejo, pašalinti šalių konfliktą galima tiek priimant teismo sprendimą, o taip pat ir sudarant taikos sutartį. Šalių sutaikymo tikslo šalininkai teigia, kad dažnai konflikto priežastis yra ta, jog šalys skirtingai traktuoja tam tikrus faktus, skirtingai suvokia faktų ir aplinkybių visumą, o kai toks suvokimas tampa visiškai skirtingas, tada ir kyla konfliktas. Tokiomis aplinkybėmis paprastai abi šalys yra kažkiek teisios ir todėl kalbėti apie tiesos nustatymą nėra jokios prasmės. Konfliktas gali būti išspręžiamas įvairiais būdais. Jei jau šalių ginčas pasiekė teismą, turi būti suteikiamas šansas pačioms šalims su teismo pagalba jį taikiai išspręsti. Svarbiausia civiliniame procese yra sugebėti skirtingą šalių faktų traktavimą perkelti į protingo ir teisiškai sureguliuoto dialogo lygmenį, o ne kiekvienu atveju bandyti nustatyti tiesą byloje²⁶. Remdamasis šalių sutaikymo tikslu teismas neturėtų iš karto imtis nagrinėti bylą – tirti pateiktus šalių įrodymus, nustatinėti byloje tiesą, priimti sprendimą, o visų pirma, bandyti šalis sutelkti ieškoti galimo taikaus sprendimo, kuris galėtų tenkinti abi šalis. Teisinė taika išspręžia dalį šalių ginčo, t. y. teisinę ginčo pusę, o socialinė taika ne visada atkurama. Pralaimėjusi ginčo šalis jaučiasi sugniuždyta, apgauta, juolab, teismo apkaltinta, tuomet visuomenėje pasitikėjimas teismu sumažėja, teismo autoritetas susilpnėja. Teismas privalo pirmiausia bandyti baigti šalių ginčą taikiai ir taip pasiekti ne tik teisinės, bet ir socialinės taikos. Suprantama, tai gali būti atliekama tik tose bylose, kuriose galimi taikūs susitarimai, t. y. įstatymas leidžia sudaryti taikos sutartis. Taip pat šis civilinio proceso tikslas turėtų būti įgyvendinamas ne tik tuomet, kai konflikto dalyvių pareiškimas – ieškiny pateiktas teismui, tačiau turi būti sudaromos sąlygos taikiai susitarti dar prieš kreipiantis į teismą.

Visi aukščiau nurodyti civilinio proceso tikslai yra galiojantys ir reikėtų siekti jų visų pusiausvyros. Tačiau teismas, visų pirma, privalo bandyti ginčo šalis sutaikyti, o ne kuo greičiau nustatinėti tiesą ir baigti bylą teismo priimtu sprendimu. Būtų tikrai nepateisinama civilinio proceso klaida, jeigu būtų laikomasi nuomonės, kad civilinis procesas skirtas tik apginti materialiąsias subjektines teises ar teisinę valstybės tvarką, nustatant tiesą byloje ir priimant teismo sprendimą, o susidariusio konflikto išspręžimą taikiai palikti tik ne teismo institucijų

²⁵ Kosatyj V. Teisės tikslas ir socialinių grupių prioritetų įvairovė // Teisė. 2010, Nr. 74. P. 46.

²⁶ Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. 1999. Nr. 33(1). P. 108.

žiniai²⁷. Be abejonės, jeigu teismui tikrai nepavyksta šalių sutaikyti, jis turi dėti visas pastangas, jog byloje būtų nustatyta tiesa, tinkamai pritaikytos ir išaiškintos materialinės teisės normos bei apgintos materialinės subjektinės teisės ir įstatymų saugomi interesai.

Kad Lietuvos CPK šalių sutaikymo tikslui teikiama pirmenybė prieš teismo sprendimo priėmimą, galima matyti iš jame įtvirtintų tam tikrų nuostatų. CPK 159 straipsnio „Teismo posėdžio pirmininko ir kitų bylą nagrinėjančių teisėjų pareigos“ 1 dalyje nurodyta, jog teismo posėdžio pirmininkas imasi priemonių šalims sutaikyti, taip pat CPK 249 straipsnyje teigiama, kad prieš pradėdant bylą nagrinėti iš esmės teismo pirmininkas šalių paklausia ar išnaudotos visos galimybės sudaryti taikos sutartį. Taigi, įstatyme įtvirtinta teisėjų pareiga (taip pat ir apeliacinės bei kasacinės instancijos teismuose) siekti, jog šalys išspręstų ginčą taikiai.

Bemaž didžiausias dėmesys sutaikyti ginčo šalis yra skiriamas parengiamajame teismo posėdyje. Pagal CPK 228 straipsnio 1 dalį teismas, matydamas, jog byloje galima sudaryti taikos sutartį arba jeigu įstatymai įpareigoja teismą imtis priemonių šalims sutaikyti (šeimos, darbo teisinių santykių bylose (376, 415 straipsniai), skiria parengiamąjį teismo posėdį. Parengiamojo teismo posėdžio metu nustatęs ginčo esmę, teismas pasiūlo šalims pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį, taip pat teismas imasi priemonių šalims sutaikyti. Be to, šalių prašymu arba sutikimu, laikantis Teisėjų tarybos nustatytos tvarkos, gali būti vykdomas teisminis taikinamasis tarpininkavimas (CPK 231 straipsnis). Pažymėtina, jog įstatyme numatytos išimtys (iš dalies „aukojant“ civilinio proceso tikslą – kiek įmanoma greičiau išnagrinėti ginčą), būtent dėl galimybės sudaryti taikos sutartį, paskirti antrąjį parengiamąjį teismo posėdį (CPK 229 straipsnis), sustabdyti bylos nagrinėjimą, skiriant terminą šalims susitaikyti santuokos nutraukimo bylose (CPK 384 straipsnio 3 dalis). Sutaikymo veiksmų atlikimas parengiamajame teismo posėdyje „galutinai neišnaudoja“ teismo pareigos siekti šalis sutaikyti. Raginti ginčo šalis susitarti ir dėl to imtis atitinkamų veiksmų, teismas turi ir vėlesnėse civilinio proceso stadijose.

Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas siekia bei, juo labiau, skatina (ekonomiškai) sutaikyti ginčo šalis, tai parodo ir CPK 87 straipsnio 2 dalis, kurioje nustatyta, kad kai ieškinyis atsiimamas pradėjus bylą nagrinėti iš esmės arba ieškovas atsisako pareikšto ieškinio, arba šalys sudaro taikos sutartį, šalims grąžinama 75 procentai pirmosios instancijos teismui sumokėto žyminio mokesčio sumos. Jeigu byla nurodytais būdais užbaigiama ją nagrinėjant apeliacine ar kasacine tvarka, grąžinama 100 procentų žyminio mokesčio, sumokėto už apeliacinį ar kasacinį skundą, kai byla užbaigiama iki bylos nagrinėjimo iš esmės pradžios, arba 75 procentai žyminio mokesčio, sumokėto už apeliacinį ar kasacinį skundą, kai byla užbaigiama vėliau.

²⁷Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. 1999. Nr. 33(1). P. 109.

Įvertinus aukščiau nurodytas CPK nuostatas galima tvirtai teigti, kad šalių sutaukymas yra Lietuvos civilinio proceso tikslas – pirmiausia privalu bandyti sutaukyti ginčo šalis bei atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką, ir tik tuomet, kai nėra galimybių tai padaryti, siekti kitų civilinio proceso tikslų – dėti visas pastangas, jog byloje būtų nustatyta tiesa, tinkamai pritaikytos, išaiškintos materialinės teisės normos ir apgintos materialinės subjektinės teisės, įstatymų saugomi interesai. Paminėtina, jog ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir kiti teismai yra ne kartą pažymėję²⁸, kad analizuojant civilinio proceso normas galima daryti išvadą, jog ginčo teisenoje šalių sutaukymas yra civilinio proceso tikslas. Nagrinėjant bylą teisme pirmiausia turi būti stengiamasi šalis sutaukyti ir pasiekti socialinę taiką tarp šalių, o priimti sprendimą tada, kai negalima šalių sutaukyti.

1.2. Šalių sutaukymas ir civilinio proceso teisės principai

CPK II skyriuje įtvirtinti pagrindiniai civilinio proceso principai, kurie lemia pačią civilinio proceso esmę ir tikslus. Šiame poskyryje bus apžvelgiami pagrindiniai civilinio proceso principai, turintys didžiausią ryšį su šalių sutaukymu (teisminiu).

Dispozityvumo (lot. *dispositivus* – turintis savo žinioje) *principas* (CPK 13 straipsnis) reiškia, kad vykstant procesui ginčo šalys turi daug galimybių laisvai naudotis savo materialiosiomis ir procesinėmis teisėmis. Turėdamos šias teises šalys gali iš esmės laisvai veikti proceso eigą. Kilus konfliktui suinteresuotas asmuo (jų grupė), kurio teisės arba įstatymų saugomi interesai yra pažeisti, sprendžia, inicijuoti civilinį procesą, ar ne, pareiškus ieškinį, jį palaikyti, ar atsisakyti, tuo tarpu kita šalis sprendžia, pripažinti pareikštą ieškinį, ar nurodant atsikirtimus, teikiant įrodymus, nepripažinti ieškinio ir pan. Be abejonės, tik pačios šalys gali spręsti ar jos sudarys taikos sutartį, ar vis dėl to, bus sprendžiamas ginčas ir priimamas teismo sprendimas. Todėl, teismas turi būti aktyvus – siekti, kad šalys tarpusavio susitarimu išspręstų ginčą taikiai ir visokeriopai padėti šalims pasiekti tokį susitarimą.

Pabrėžtina, kad esant tam tikroms civilinių bylų kategorijoms (dispozityvi, nedispozityvi, mišri) dispozityvumo civiliniame procese laipsnis ir teismo kontrolės laipsnis priklauso nuo nagrinėjamos bylos pobūdžio. Antai teismas neturi jokio pagrindo atsisakyti tvirtinti šalių taikos sutartį, jeigu materialiojoje teisėje tų šalių teisės nevaržomos ir tokia sutartis nepažeidžia trečiųjų asmenų teisių. Tačiau, teismas negali tvirtinti taikos sutarties, kai materialioji teisė draudžia šalims nustatyti kitas ginčo sprendimo taisykles. Tokia taikos sutartis reikštų materialiosios

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-72/2009, Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-231/2010.

teisės pažeidimą, o jo teismas negali įteisinti²⁹. Taigi, galima teigti, jog dispozityvumo principas, turintis ryšį su šalių sutaikymu, nėra absoliutus.

Kooperacijos (bendradarbiavimo) principas įtvirtintas CPK 8 straipsnyje – teismas, šio kodekso nustatyta tvarka bendradarbiaudamas su dalyvaujančiais byloje asmenimis, imasi priemonių, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta. Dalyvaujantys byloje asmenys šio kodekso nustatyta tvarka bendradarbiauja tarpusavyje ir su teismu. Pažymėtina, kad šis principas CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu buvo papildytas „*Dalyvaujantys byloje asmenys šio kodekso nustatyta tvarka bendradarbiauja tarpusavyje ir su teismu*“. Šalys ir bylą nagrinėjantis teismas turi bendradarbiauti ne tik, kad kuo greičiau būtų priimtas teismo sprendimas, tačiau ir dėl to, jog būtų galima baigti bylą taikos sutartimi. Nors teismas pagal CPK 159 straipsnį turi imtis priemonių šalims sutaikyti, tačiau be šalių tarpusavio bendradarbiavimo taikinime, o taip pat bendradarbiavimo su teismu būtų sunku pasiekti bylos užbaigimą taikiu būdu.

Žodiškumo principas (CPK 15 straipsnis) taip pat turi didelę reikšmę šalių sutaikymui. Jo esmė – šalys ir kiti proceso dalyviai paaiškinimus, parodymus duoda, taip pat savo prašymus, pageidavimus pateikia žodžiu. CPK teikia pirmenybę žodiniam bylos išnagrinėjimui, jeigu yra galimybė sudaryti taikos sutartį. 228 straipsnio 1 dalyje aiškiai nurodyta, kad teismas, matydamas, jog byloje galima sudaryti taikos sutartį arba jeigu įstatymai įpareigoja teismą imtis priemonių šalims sutaikyti, skiria parengiamąjį teismo posėdį. Iki CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo išgaliojimo kildavo klausimas kaip teismas gavęs ieškinį bei atsakovo atsiliepimą gali „matyti, manyti“, jog galima sudaryti taikos sutartį. Buvo įvairių nuomonių. Tačiau šiuo metu galiojančiame CPK šis klausimas iš esmės išspręstas, kadangi pagal CPK 142 straipsnio 2 dalyje nurodytus ieškiniui ir atsiliepimui keliamus turinio reikalavimus, ginčo šalys nurodo nuomonę dėl taikos sutarties sudarymo galimybių, jeigu jos pageidauja ją pateikti. Be abejo, jeigu šalys procesiniuose dokumentuose nenurodo nuomonės dėl taikaus ginčo išsprendimo, bet kokiu atveju šalims išlieka galimybė, o taip pat teismo pareiga imtis priemonių šalis sutaikyti, taip bylą užbaigiant taikiu būdu kitose civilinio proceso stadijose.

Teismo posėdžio viešumo principas užtikrina, jog visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Teismo proceso viešumo principas taikomas teismo posėdžiams, bylos medžiagai ir teismo sprendimui. Teismo proceso viešumas reiškia, kad teismo posėdžio salėje gali dalyvauti kiekvienas šešiolikos metų sulaukęs asmuo (CPK 9 str.). Tačiau civilinio proceso tvarka paprastai nagrinėjami privatūs privačių asmenų ginčai. Privataus gyvenimo neliečiamumas (Konstitucijos 22 straipsnis) reikalauja viešumo principo išimčių. Todėl Konstitucijos 117 ir CPK 9 straipsniai nustato kai kuriuos viešumo principo ribojimus³⁰. Atkreiptinas dėmesys, jog

²⁹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 184.

³⁰ Ten pat. P. 166.

CPK pakeitimo ir papildymo įstatymas papildė viešumo principo ribojimų „sąrašą“ ir pagal šiuo metu galiojančio CPK 9 straipsnio 1 dalį motyvuota teismo nutartimi teismo posėdis gali būti uždaras, kai teismas imasi priemonių šalims sutaikyti.

Teisėjų ir teismų nepriklausomumo ir nešališkumo principas (CPK 21 straipsnis) užtikrina, jog teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir nešališki. Teisėjo nepriklausomumas reiškia, kad sprendamas bylas ir priimdamas sprendimus teisėjas vadovaujasi tik teise ir savo teisine sąmone. Nepriklausomas ir nešališkas teisėjas nėra iš anksto nusistatęs dėl nagrinėjamos bylos baigties ar asmeniškai suinteresuotas. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad vykdydamas šalių sutaikymą teisėjas gali būti iš anksto nusistatęs dėl nagrinėjamos bylos baigties – būti nešališkas. Vis dėlto „politinis teisėjas neturi būti šališkas, ir savaime suprantamas dalykas, kad jis turi būti neutralus proceso dalyvių ir jų atstovų atžvilgiu. Tačiau teisėjas negali būti neutralus pagrindinių konstitucinių principų, kurie procesą traktuoja kaip visuomeninio gyvenimo reguliavimo pagalbininką, atžvilgiu“.³¹ Remiantis įstatyme teisėjui suteikta teise/pareiga imtis priemonių šalims sutaikyti, teisėjas negali būti abejingas šalių atžvilgiu, kai tarp šalių kilusį ginčą tikrai galima užbaigti taikos sutartimi. Be abejonės, taikinimo procedūroje teisėjas negali elgtis taip, kaip pavyzdžiui, elgiasi teismo taikinimo tarpininkas – teismo mediatorius, ar kita privati mediacijos organizacija.

Koncentruotumo ir ekonomiškumo principai, įtvirtinti CPK 7 straipsnyje, turi bemaž daugiausiai bendro su šalių sutaikymu. Proceso koncentruotumas suprantamas kaip viešasis suinteresuotumas kiek galima greitesne bylos baigtimi. Dar 2001 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³² konstatavo, jog civilinio proceso paskirtis – užtikrinti greitą ir teisingą privačių ginčų išsprendimą, ir nurodė, kad asmeniui piktnaudžiaujant savo procesinėmis teisėmis teismas privalo *ex officio* (savo iniciatyva) šalinti tokius neteisėtus veiksmus ir jų padarinius. Ekonomiškumo principas reiškia teismo pareigą rūpintis, jog byla būtų tinkamai išnagrinėta kiek galima ekonomiškiau. „Civilinio proceso išlaidos – tai ne tik valstybės išlaidos visai teisingumo vykdymo sistemai, bet ir advokatų honoraras, šalių, liudytojų ir ekspertų laiko sąnaudos bei nematerialiosios vertybės, kaip antai: nervai, baimė ar psichologinis išsekimas“³³. Šie abu principai iš esmės yra neatsiejami – jeigu kalbama apie proceso koncentruotumą, kalbama ir apie proceso ekonomiškumą bei atvirumą.

Žvelgiant į šalių sutaikymo procedūros vykdymą, viena vertus, tai prieštarauja minėtam koncentruotumo principui, kadangi užsitęsęs pasirengimas teisminei procedūrai – skiriamas parengiamasis teismo posėdis, nors gali būti rengiamasi nagrinėti bylą ir paruošiamųjų

³¹ Pagal: Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002. P. 43

³² Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-999/2001.

³³ Pagal: Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002. P. 53.

dokumentų būdu (CPK 227 straipsnis), taip pat, gali būti skiriamas ir antrasis parengiamasis teismo posėdis (CPK 229 straipsnis). Tačiau, kita vertus, jeigu šalys parengiamajame teismo posėdyje susitaria taikiai ir sudaro taikos sutartį, tuomet byla užbaigiama ir konfliktas išsprendžiamas jau pirmojoje instancijoje, neperkeliant bylos nagrinėjimo apeliacinės ar kasacinės instancijos teismuose. Dėl ekonomiško taip pat susiduriama su dviprasmiškumu – pavyzdžiui, jeigu šalys savo atstovui moka už valandų skaičių, tuomet teisminis taikinimas, o taip pat ir teisminė mediacija pareikalaus nemažai lėšų, tuo tarpu, jeigu ginčo šalys susitaria taikiai ir netęsia teismo proceso aukštesnėse instancijose, be abejo, bus sutaupytos tiek šalių, tiek ir valstybės lėšos. Todėl, prioritetas turėtų būti teikiamas būtent šalių sutaikymui, kadangi taikus ginčo išsprendimas įgyvendina koncentruotumą civiliniame procese, o taip pat ir ekonomiško principą.

Teismui taikinimui, be abejo, turi įtaką ir kiti CPK įtvirtinti principai – teisė į teisminę gynybą, teisė į tinkamą teismo procesą, proceso operatyvumo ir kt., o taip pat ir Civilinio kodekso ³⁴ (toliau – CK) 1.5 straipsnyje nurodyti teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai.

1.3 Šalių sutaikymo raida XX amžiaus Lietuvoje

Teismui šalių sutaikymui tarpukario Lietuvoje taip pat buvo skiriamas dėmesys. Visą šį nepriklausomybės laikotarpį vadovautasi 1864 m. carinės Rusijos civilinės teisenos įstatymu su tam tikru metu vykusiomis civilinio proceso reformomis. Šalių sutaikymui buvo skirtas Civilinio proceso įstatymo ketvirtos dalies pirmasis skirsnis, kurio 1357 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog pareikšti teismui norą baigti pradėtą bylą susitaikymu ir taikos sutartimi leidžiama visu bylos nagrinėjimo metu.³⁵ Teisėjas, išklausęs abiejų šalių paaiškinimus, privalėjo pasiūlyti joms baigti bylą susitaikymu ir imtis priemonių joms sutaikyti – galėjo netgi nurodyti būdus, kaip ginčo šalys galėtų susitarti. Imtis priemonių šalis sutaikyti teismas turėjo ne tik bylos nagrinėjimo pradžioje, bet ir per visą bylos nagrinėjimo laikotarpį. Vyriausias Tribunolas savo sprendimuose buvo pabrėžęs, jog ne pasiūlius šalims susitaikyti yra procesinis trūkumas, kuris nesant kitų, nesudaro pagrindo sprendimui naikinti, nes pačios šalys ir be teismo gali taikintis.³⁶ Taigi, galima teigti, jog tarpukario Lietuvoje teismas taip pat turėjo būti aktyvus ir siekti, kad ginčo šalys tarpusavyje susitartų ir byla būtų užbaigiama be teismo priimto sprendimo.

³⁴ Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

³⁵ Butkys Č.; Veržbavičius L. Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais. Kaunas. D. Gutmano knygynas, 1938. P. 713.

³⁶ Ten pat. P. 193.

Pažymėtina, jog tarpukario Lietuvoje šalių sutaikymas buvo skatinamas finansinėmis priemonėmis. Pagal Civilinės teisenos įstatymo 200 straipsnį šalių sumokėti mokesčiai ir rinkliavos gražinami, jei ginčo šalys prieš bylos išsprendimą susitaiko. Tad, skirtingai nei nustatyta dabartiniame CPK, tuo metu buvo nurodyta, kad ginčo šalims susitarus taikiai ir taip pabaigus civilinę bylą gražinami visi teismui sumokėti mokesčiai.

Be abejo, teismas turėjo patikrinti šalių išreikštą valią dėl taikaus bylos užbaigimo. Jeigu ginčo šalys apie bylos baigtį taikiai pareiškėdavo bylą nagrinėjant teismo posėdyje, tai būdavo surašoma į teismo protokolą, kurį pasirašydavo ginčo šalys ir teismas, ir kuris turėjo tokią pačią galią kaip ir teismo priimtas sprendimas. Taikaus bylos užbaigimo pasekmės buvo tokios: 1. byla naikinama visam laikui ir negali būti atnaujinama nei bylininkų, nei jų įpėdinių, 2. taikos sutartis prilyginama įsiteisėjusiam teismo sprendimui, tačiau bylininkas gali remtis ja, jeigu būtų iškelta kita tokio pat turinio civilinė byla, 3. bylininkas, taikos sutarties pagrindu įgyja teisę ją įgyvendinti greitąja tvarka arba kelti bylą bendrąja tvarka³⁷.

1940 m. Lietuvai ne savo valia tapus TSRS dalimi, padėtis iš esmės pasikeitė – neteko galios Civilinės teisenos įstatymas ir galiojo kiti CPK. Kadangi tuo laikotarpiu galiojusių CPK esmė buvo beveik ta pati, apžvelgsime tik 1964 m. Lietuvos TSR CPK³⁸, kuris su daugeliu pakeitimų Lietuvoje galiojo iki 2003 m. sausio 1 d. Teismo galios tuo metu buvo beveik absoliučios ir pagrindinis uždavinys buvo nustatyti objektyviają tiesą. Teismas privalėjo savo iniciatyva rinkti papildomus įrodymus, jeigu šitai jam atrodė reikalinga, peržengti ieškinio reikalavimo ribas, neatsižvelgdamas į ieškovo valią ir pan. Tad nenuostabu, jog tarybinėje Lietuvoje šalių sutaikymui nebuvo skiriama daug dėmesio.

Pagal tuo metu galiojančio CPK nuostatas ieškovas turėjo teisę atsisakyti ieškinio, atsakovas pripažinti ieškinį, o taip pat šalys galėjo sudaryti taikos sutartį. Tuometinėje Civilinio proceso doktrinoje buvo nurodoma, jog taikos sutartimi dažnai laikomas sandoris, kuriuo ieškovas ir atsakovas, darydami vienas kitam nuolaidų, iš naujo nustato civilines teises bei pareigas ir pašalina tarp jų kilusį ginčą. Tačiau pirmiausia ji yra ne civilinis, bet civilinis procesinis veiksmas, procesinis sandoris. Todėl šalių susitarimas nutraukti teisminį procesą ir tuo atveju, kai jos nedaro tarpusavio nuolaidų, o pripažįsta tokias teises, kokios nurodytos ieškininiame pareiškime, ir susitaria jas įgyvendinti, taip pat yra taikos sutartis. Bylos užbaigimas taikos sutartimi turi tam tikrų pranašumų palyginti su jos užbaigimu pagal teismo sprendimą.³⁹

Skirtingai negu nurodo šiuo metu galiojantis CPK, tarybinėje Lietuvoje prokuroras, valstybinio valdymo organai, valstybinės įstaigos, įmonės ir piliečiai, kuriems buvo leidžiama

³⁷ Mačys V. Civilinio proceso paskaitos 1867-1936. Kaunas. 1924. Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių fakultetas. P. 272.

³⁸ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji taryba. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.

³⁹ Žeruolis J., Vitkevičius P., Rasimavičius P. ir kiti. Tarybinė civilinio proceso teisė. Vilnius: Mintis. 1983. P. 156.

kreiptis į teismą, jog būtų apgintos kitų asmenų teisės ir interesai, negalėjo sudaryti taikos sutarčių. Šis draudimas buvo motyvuojamas tuo, jog ieškovais pagal įstatymą yra tie asmenys, kurių interesais pareikštas civilinis ieškinys.

Galiojęs tarybinis CPK nenumatė jokių svaresnių priemonių, kurios skatintų šalis ginčą baigti taikiai, t. y. nebuvo taikomos jokios finansinės priemonės (žyminio mokesčio gražinimas ar pan.). Kadangi buvo numatyti griežti ir trumpi civilinės bylos išnagrinėjimo terminai (išnagrinėti bylą per 1 mėnesį), iš esmės nebuvo galima atidėti bylos nagrinėjimą tam, kad šalys galėtų pasitarti dėl ginčo išsprendimo taikiai, sutarties sudarymo, ar pan. Teismas tik prieš pradėdamas nagrinėti bylą turėjo pasiteirauti, ar ginčo šalys nenori baigti bylą taikos sutartimi. Išimtis tik buvo santuokos nutraukimo bylose, kur teismas privalėjo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti ir galėdavo civilinės bylos nagrinėjimą atidėti bei paskirti terminą sutuoktiniams susitaikyti (CPK 185 straipsnis).

Pagal tuo metu galiojančio CPK 35 straipsnio 2 dalį teismas turėjo plačias teises atsisakyti tvirtinti taikos sutartį, t.y. nustatęs, jog taikos sutartis neatitinka tikrosios šalių valios, prieštarauja įstatymams, valstybės interesams, ar gali padaryti žalą vienai iš ginčo šalių ar kitų asmenų interesams, tęsia teisminį procesą ir priima sprendimą.⁴⁰

Lietuvai 1990 m. kovo 11 d. paskelbus nepriklausomybę, pagrįstą pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms, tapo būtina reformuoti visą teisinę sistemą. Lietuvoje ilgai galiojo tarybinis 1964 m. CPK, nors, be abejo, buvo kardinaliai pakeistas. Nebeliko teismo teisės savo iniciatyva peržengti ieškinio reikalavimų ribas, jo pareigos nustatyti byloje objektyviąją tiesą, atkurta teismo ir šalių galių procese pusiausvyra, pagaliau dispozityvumo ir rungimosi principai tapo realia, o ne deklaratyvia vertybe⁴¹.

Žvelgiant į šiuo metu galiojančio CPK nuostatas galima teigti, jog skirtingai negu buvo anksčiau, socialinės taikos atkūrimo ir šalių sutaikymo idėjos tikrai nesvetimos. Šalių sutaikymui nustatyti įvairūs teisiniai mechanizmai, teikiantys galias tinkamai įgyvendinti ginčo šalims teises, o teismui pareigas, susijusias su šalių sutaikymu.

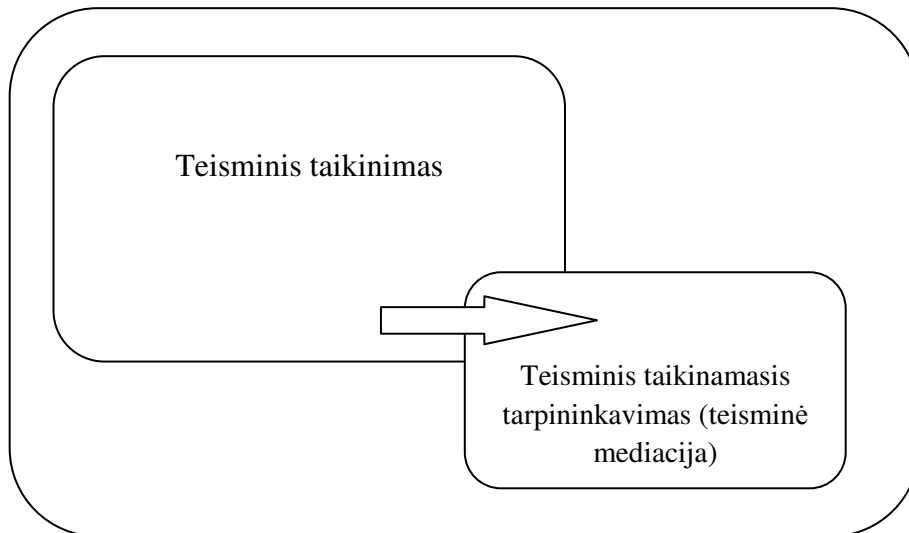
⁴⁰ Vitkevičius P., Žeruolis J. ir kiti. Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius. 1980. P. 46.

⁴¹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 218.

2. ŠALIŲ SUTAIKYMO CIVILINIAME PROCESĖ BŪDAI

Prieš pradėdant nagrinėti šalių sutaikymo civiliniame procese⁴² būdus – teisminį taikinimą ir teisminį taikinamąjį tarpininkavimą (teisminę mediaciją), visų pirma, šie sutaikymo būdai, autorės nuomone, gali būti taip iliustruojami (Paveikslas Nr. 1).

Paveikslas Nr. 1

2.1 Teismo taikinimo samprata ir santykis su neteisiniu taikinimu

Lietuvoje ir užsienyje sparčiai didėjant teisminių bylų skaičiui, plintant nuomonei apie teisingumo vykdymo sistemos krizę, vis didesnę reikšmę įgyja ne tik teisinės, bet ir socialinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas. Pasaulio mastu teisės mokslininkai, įstatymų leidėjai, teisėjai ir kiti teisinių profesijų atstovai pagaliau pradėjo aiškiai suvokti kintamas teisėjų funkcijas ir imasi priemonių įtvirtinti bei propaguoti socialinės taikos vertybes. Pirmoji Europos teisėjų konferencija, vykusį 2003 m. lapkričio mėnesį, skirta ankstyvam ginčų išsprendimui ir teisėjų vaidmeniui, padarė išvadą, jog būtina plėtoti ir skatinti alternatyvias ginčų sprendimo procedūras ir teisėjai turėtų prisidėti sprendžiant ginčus alternatyviais būdais, juos išmanyti, keistis žiniomis⁴³. Socialinės taikos vertybes ir labiau ją užtikrinančius alternatyvius ginčų sprendimo būdus aktyviai skleidžia tarptautinės organizacijos, ES institucijos. Europos Komisija 2002 m. balandžio 19 d. išleido Žaliąją knygą dėl alternatyvių ginčų sprendimų būdų civilinėse ir komercinėse bylose. Poreikis siekti skatinti alternatyvių ginčo sprendimų procedūrų taikymą ES buvo aiškiai įtvirtintas 2004 m. spalio 29 d. pasirašytoje ir šiuo metu ES valstybių narių ratifikavimo laukiančioje sutartyje dėl Konstitucijos Europai „Sąjunga sudaro palankias sąlygas

⁴² Civilinis procesas šiame darbe suprantamas siaurąja prasme – teismo ir šalių procesinė veikla sprendžiant civilines bylas ir vykdant teismų sprendimus.

⁴³ Simaitis R. Teisminis sutaikymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 92-93.

pasinaudoti teisingumu, ypač taikydama teisminių ir neteisminių sprendimų tarpusavio pripažinimo principą civilinėse bylose“ (I skirsnis III-257 straipsnio 4 dalis)⁴⁴. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė ne vieną rekomendaciją sutaikymo ir tarpininkavimo klausimais šeimos, civilinėse, administracinėse bei baudžiamosiose bylose.

Šiandien vis daugiau tiek mokslinėje literatūroje, tiek ir praktikoje diskutuojama, jog kilus konfliktui turi būti visų pirma, bandoma šalis sutaikyti, o ne tuoj pat kreiptis į teismą tam, kad byloje būtų nustatoma tiesa. Tradiciniam teismo procesui būdingas priverstinis, autokratinis ginčo nagrinėjimo ir išsprendimo būdas – sprendžiama dėl praeities, ieškoma nukentėjusiųjų bei kaltųjų ir t.t. Teisminis sutaikymas nėra teismas, nėra teismo procesas įprasta šių žodžių prasme. Sutaikymas, taip pat ir teisminis sutaikymas, daugeliu požiūrių yra tradicinio teismo bylos išsprendimo alternatyva.⁴⁵ Jo metu ginčo šalys raginamos spręsti ginčą taikiai, pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą, neskatinant konflikto priežastis nuslopinti, ir taip atkurti socialinę taiką.

Remiantis CPK įtvirtintomis nuostatomis *teisminį taikinimą* galima būtų apibūdinti kaip privalomą arba neprivalomą procedūrą civilinės bylos nagrinėjimo teisme metu, kai ginčo šalys, padedant teismui (civilinę bylą nagrinėjančiam teisėjui), siekia susitarti ir taikiai pabaigti bylos nagrinėjimą teisme. Teisminis taikinimas vykdomas remiantis CPK nuostatomis.

Teisminio taikinimo metu dažniausiai siekiama, kad ginčo šalys taikiai susitartų ir sudarytų taikos sutartį. Tačiau taikinimo procedūrą galima laikyti sėkminga ir kai ieškovas jos metu nusprendžia atsiimti ar atsisakyti ieškinio, arba atsakovas pripažinti pareikštą ieškinį. Tokiu atveju, civilinė byla baigiama nepriėmus teismo sprendimo, o ginčo šalys neturi reikalavimų viena kitai dėl ginčo objekto. *Ieškinio atsisakymas* reiškia materialiojo teisinio reikalavimo, t.y. materialiosios teisės, atsakovui atsisakymą. Dažniausiai tokių atvejų pasitaiko, kai jau iki bylos nagrinėjimo iš esmės atsakovas patenkina ieškovo reikalavimą arba pats ieškovas praranda norą ginti savo teises dėl intereso mažareikšmiškumo ir pan. *Ieškinio atsiėmimui* būtinas atsakovo sutikimas, todėl tikėtina, kad ginčo šalys susitarė (pavyzdžiui, ieškovas suprato, jog buvo neteisus, o atsakovas teisus) ir vėliau nereikš ieškinio dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu. Tačiau pabrėžtina, jog teismas nepriima ieškovo ieškinio atsisakymo, atsakovo pripažinimo ieškinio ir netvirtina šalių taikos sutarties, jeigu tie veiksmai prieštarauja imperatyvioms įstatymų nuostatomis ar viešajam interesui (CPK 42 straipsnio 2 dalis).

Prieš aptariant teisminį taikinimą civiliniame procese reikėtų nurodyti teisminio taikinimo ir neteisminio taikinimo santykį, o taip pat ir skirtumus.

⁴⁴ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 56.

⁴⁵ Simaitis R. Teisminis sutaikymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 97.

Neteisminis taikinimas gali būti apibūdinamas kaip atskira taikinimo procedūra, kuri vykdoma ne teisme, siekiant, kad iš viso būtų galima išvengti teismo proceso.

Dažnai kyla klausimų, kas yra taikinamasis tarpininkavimas. Teisinėje literatūroje išskiriamos dvi sąvokos – „taikinimas“ ir „tarpininkavimas“. *Taikinimas* apibrėžiamas kaip procedūra, kuomet ginčo šalys su trečiojo asmens pagalba bando pasiekti taikų susitarimą. *Tarpininkavimas* – ginčo šalių derybos, tarpininkaujant jų pačių pasirinktam asmeniui.

Pagrindinis skirtumas tarp šių dviejų sąvokų yra pateikiamas tai, kad taikintojas gali pateikti pasiūlymą dėl taikaus susitarimo konkrečių sąlygų, o tarpininkavimo atveju šalys pačios turi ieškoti ginčo sprendimo būdų ir tarpininkas tik skatina šalis derėtis. Teigiama, kad taikintojas paprastai yra didelį autoritetą visuomenėje turintis asmuo, tuo tarpu tarpininku gali būti kiekvienas asmuo.⁴⁶

Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo⁴⁷ 2 straipsnio 3 dalyje pateiktas civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo apibrėžimas – civilinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli civilinių ginčų taikinimo tarpininkai (mediatoriai) padeda civilinio ginčo šalims taikiai spręsti ginčą. Iš nurodytos sąvokos galima išskirti pagrindines taikinamojo tarpininkavimo sudedamąsias dalis: 1. taikinamasis tarpininkavimas yra civilinių ginčų sprendimo procedūra; 2. asmenys, dalyvaujantys sprendžiant ginčą tarpininkavime yra ginčo šalys ir tarpininkas (-ai); 3. taikinamojo tarpininkavimo dalyvių tikslas civilinio ginčo išsprendimas; 4. taikinamajam tarpininkavimui būdinga ypatybė – taikus ginčo sprendimas.

Taikinamasis tarpininkavimas teisinėje literatūroje, dar vadinamas alternatyvus civilinių ginčų sprendimas – visuma neformalių, leidžiančių šalims kontroliuoti ginčo sprendimo eigą ir jos rezultatą, procedūrų, kuriose trečiojo nepriklausomo asmens pagalba sprendžiant ginčą yra galima, bet neprivaloma⁴⁸. Ši procedūra taikoma *neteisminiam* (toliau – neteisminis taikinimas) ir *teisminiam* civilinių ginčų taikinamajam tarpininkavimui. Plačiau apie teisminį taikinamąjį tarpininkavimą (teisminę mediaciją) bus kalbama šio darbo 2.3. poskyryje.

Pažymėtina, kad pagrindinis teismo taikinimo skirtumas nuo neteismo taikinimo yra tas, kad siekiama kuo greičiau taikiai išspręsti ginčą, kuris yra nagrinėjamas teisme, t. y. inicijavus teismo procesą – pareiškus ieškinį, pareiškimą ar prašymą teismui. Tuo tarpu neteisminiu taikinimu abiems ginčo šalims susitarus, nesant jokio privalomumo, bandoma pasiekti, kad būtų iš viso užkirstas kelias teisminiam procesui.

Neteisminį taikinimą atlieka įvairios nevyriausybinės organizacijos, mediatorių įstaigos, taip pat advokatų kontoros, tačiau taip pat padėti susitaikyti gali ir tam tikros institucijos,

⁴⁶ Vėbraitė V. Šalių sutaukymas civiliniame procese. daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė(01 S). Vilnius, 2009. P. 59.

⁴⁷ Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 87-3462.

⁴⁸ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 46.

specialistai, pavyzdžiui, šeimos psichologai. Be abejo, nereikia pamiršti, jog ginčo šalys gali pačios, be tarpininko, derėtis, siekdamos taikiai išspręsti kilusį ginčą.

Neteisminiam taikinimui iš esmės būdingas neformalumas. Pasirinkusios atitinkamą neteisminį taikinimo būdą (derybas, mediaciją ar kt.) ginčo šalys gali bendru susitarimu rinktis asmenį (asmenis), talkinantį (-čius) sprendžiant ginčą, nustatyti procedūrų taisykles, pagal kurias ginčas bus sprendžiamas, ar tiesiog vadovautis bendrais teisingumo, sąžiningumo ir protingumo teisės principais. Tuo tarpu teisminis procesas yra griežtai reglamentuotas, t.y. procesas labiau orientuotas į teisės normų taikymą ir griežtą teisės (materialiosios, procesinės) aktų laikymąsi, dėl to, palyginus su neteisminiu taikinimu, yra formalizuotas.

Neteisminiame taikinime tarpininkas paprastai neturi galimybės vėliau priimti sprendimą atitinkamame ginče, o teisėjas, jeigu jam nepavyksta sutaukyti šalių, privalo priimti teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą.

Dažniausiai sėkmingas neteisminis taikinimas baigiasi atitinkamomis rekomendacijomis, gal būt ir tam tikra sutartimi tarp ginčo šalių. Ir tik pačios šalys sprendžia ar sudarytą taikos sutartį teikti tvirtinti teismui, ar ne. Teismo nepatvirtinta, teisėtai sudaryta ir galiojanti taikos sutartis turi tokią pat galią kaip ir visos kitos sutartys – jos šalims turi įstatymo galią (CK 6.189 straipsnio 1 dalis) ir turi būti vykdomos. Tuo tarpu tik teismo patvirtinta, teismo, o taip pat ir neteisminio taikinimo metu sudaryta taikos sutartis turi galutinio teismo sprendimo galią (*res judicata*) ir vykdoma tokia pat tvarka kaip ir bet koks kitas teismo sprendimas.

Kai kuriose Europos valstybėse pasinaudojimas neteisminėmis taikinimo procedūromis tam tikrų kategorijų ginčiuose yra privaloma sąlyga kreiptis su ieškiniu į teismą, kitose valstybėse pasinaudojimas neteisminėmis taikinimo procedūromis priklauso išimtinai nuo ginčo šalių valios. Privalomas pasinaudojimas neteisminio taikinimo būdais, įpareigojant ginčo šalis per tam tikrą laiką nuo bylos iškėlimo teisme ar nuo atsakovo atsiliepimo gavimo surengti privalomą neteisminio taikinimo procedūrą, yra numatomas Lichtenšteine, Rumunijoje ir Vokietijoje. Vokietijoje įstatymai nenustato pareigos ginčo šalims bandyti išspręsti ginčą neteismine tvarka prieš pateikiant ieškinį teisme, tačiau Vokietijos civilinio proceso kodekso 15a straipsnis suteikia teisę federalinėms žemėms įstatymu nustatyti privalomą išankstinę kreipimosi į teismą sąlygą – reikalavimą ginčo šaliai nedidelės vertės turtinių ginčų, tam tikrų šmeižto, geros kaimynystės ir bendraturčių ginčų atveju bandyti ginčą išspręsti valstybės pripažįstamoje taikinimo įstaigoje. Šalims nesilaikant šios išankstinės neteisminės ginčo sprendimo tvarkos, teismai turi pareigą atsisakyti priimti ieškinį.⁴⁹

Lietuvos CPK 137 straipsnio 1 dalyje numatyti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai, tarp kurių ir – suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė tai bylų kategorijai įstatymų

⁴⁹ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 74-75.

nustatytos *išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos*. Galima sutikti su N. Kaminskienės monografijoje „Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas“ nurodyta nuomone, jog į įstatymus įtraukta sąlyga prieš kreipiantis dėl teisminės gynybos į teismą pasinaudoti privaloma išankstine ginčo sprendimo ne teisme tvarka, yra ne kas kita, kaip įstatymo leidėjo nurodymas pasinaudoti neteisminio taikinimo procedūromis. Pavyzdžiui, darbo ginčai – darbuotojas, nepatenkintas darbo ginčų komisijos sprendimu, taip pat tais atvejais, kai darbo ginčas darbo ginčų komisijoje nebuvo išspręstas per šio Kodekso 291 straipsnio 1 dalyje numatytus terminus, ir tais atvejais, kai darbo ginčų komisijoje *šalys nesusitarė*, per vieną mėnesį gali kreiptis su ieškiniu į teismą (Darbo kodekso⁵⁰ 293 straipsnio 1 dalis, 295 straipsnio 1 dalis). Tai tam tikra prasme galima laikyti neteismine taikinimo procedūra – neteisminiu šalių sutaukymu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar 2002 m. liepos 2 d. nutarime⁵¹ pabrėžė, kad ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka gali būti nustatyta, tačiau jos teisinis reguliavimas neturi paneigti asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisės ginti savo teises ir laisves teisme. Įstatyminiu lygmeniu įtvirtinta šalių pareiga prieš kreipiantis su ieškiniu į teismą privaloma tvarka pasinaudoti ne tik išankstine ginčo sprendimo ne teisme tvarka, bet kartu ir neteisminio taikinimo procedūra, kurią pasirenka ne pačios ginčo šalys, o ginčo šalims parenka teisėjas arba įstatymų leidėjas⁵². Kai įstatymas imperatyviai nenustato, jog ikiteisminis taikinimas yra privalomas, šalys pačios sprendžia ar prieš kreipiantis į teismą pasinaudoti neteisminėmis taikinimo procedūromis, ar ne.

Visais atvejais neteisminių procedūrų taikymas negali panaikinti arba sumažinti valstybės įsipareigojimo užtikrinti asmenims veiksmingą pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybą tradiciniame teisme, išlaikyti veiksmingą ir sąžiningą teisės sistemą. Lietuvos civiliniam procesui, kuriam būdingas socialinis civilinio proceso modelis, ne tik leidžia, bet ir skatina aktyvius teisėjo veiksmus siekiant taikiai išspręsti ginčą kuo ankstesnėje civilinės bylos nagrinėjimo stadijoje. Aktyvūs teisėjo veiksmai skatinti šalis susitaikyti formuoja pozityvią nuomonę, jog teisėjas sprenddamas bylas žino ir supranta ginčo šalių lūkesčius ir problemas, suvokia jų interesus, todėl esant galimybei siekia atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką tarp šalių.

⁵⁰ Darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 69-2832.

⁵² Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 89.

2.2 Teisminis taikinimas

2.3.1 Teisminis taikinimas pirmosios instancijos teisme

Šalių sutaikymas kaip procesas pasireiškia gebėjimu ir norėjimu pasiekti, visoms šalims, kurios nesugeba pačios išspręsti atsiradusio teisinio ginčo, priimtina taikų susitarimą. Šiuo metu, manytumėme, pats efektyviausias šalių sutaikymas vykdomas teisme. Šį teiginį galima pagrįsti galbūt tuo, jog teismas turi tam tikrą autoritetą visuomenėje ir aktyvus teisėjo bandymas sutaikyti šalis yra patikimesnis, saugesnis nei taikymas kitų asmenų pagalba.

„Teisminis sutaikymas nėra teismas įprasta šių žodžių prasme. Tai tradicinio teismo bylos išsprendimo alternatyva“⁵³. Civilinio proceso teisės doktrinoje galima išvelgti tam tikras teismo sutaikymo formas, t.y. privalomąjį ir neprivalomąjį teisminį sutaikymą. *Privalomasis* taikymas pasireiškia tuomet, kai įstatyme jis yra nustatytas kaip privalomas civilinės bylos etapas, kurio metu teismas privalo vykdyti šalių sutaikymo procedūrą, be abejo, išskyrus atvejus, kai ginčo pobūdis neleidžia sudaryti taikos sutartį. Tuo tarpu *neprivalomas* teisminis sutaikymas yra tuomet, kai teisės aktuose įtvirtinta bendro pobūdžio nuostata, jog turi būti skatinamas taikus susitarimas tarp šalių, tačiau joks konkretus sutaikymo etapas arba procedūra nėra numatyta. Taip yra Vokietijoje, Prancūzijoje, Rusijoje ir kt. Remiantis CPK 230 straipsnio 1 dalimi ir 159 straipsnio 1 dalimi galima teigti, jog Lietuvoje pasirinkta būtent privalomojo teismo sutaikymo forma. Ši procedūra įpareigoja teismą bandyti sutaikyti ginčo šalis, o ne tik formaliai pranešti, jog įmanoma byloje sudaryti taikos sutartį.

Civilinė byla nagrinėjama nuosekliai, tam tikrais etapais, kurie yra vadinami civilinio proceso stadijomis. Civilinio proceso stadija suprantama kaip procesinių veiksmų ir kaip jų rezultatas susiklosčiusių procesinių teisinių santykių tam tikram proceso tikslui pasiekti visuma⁵⁴. Pagal CPK 140 straipsnio 3 dalį šalių teisė užbaigti bylą taikos sutartimi numatyta bet kurioje proceso stadijoje. Tačiau civilinio proceso teisės moksle dažniausiai yra laikomasi nuomonės, kad šalių sutaikymui daugiausiai dėmesio turi būti skiriama pasirengimo teismui nagrinėjimui metu. Su tuo tvirtai galima sutikti, kadangi taikiai susitarus dar tik rengiantis bylos nagrinėjimui taupomi tiek valstybės, tiek šalių laikas ir lėšos. Lietuvos CPK iš tiesų ir laikomasi šios pozicijos. Paprastai teismo atliekami šalių sutaikymo veiksmai vyksta pirmojo susitikimo su šalimis metu – parengiamajame teismo posėdyje – šalims išaiškinant susitaikymo pranašumus ir siūlant imtis pastangų derėtis dėl taikaus susitarimo. Teigiama, kad pasirengimo teismui nagrinėjimui stadijai keliami uždaviniai net tik garantuoti, kad būtų galutinai suformuluoti šalių reikalavimai ir atsikirtimai, kad šalys nurodytų visas aplinkybes ir įrodymus, kuriais grindžiami

⁵³ Simaitis R. Teisminis sutaikymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 97.

⁵⁴ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 47.

atitinkami reikalavimai ir atsikirtimai, bet ir, visų pirma, būtų mėginama pasiekti, jog tarp šalių būtų sudaryta taikos sutartis⁵⁵. CPK 159 straipsnio 1 dalyje, tarp visų kitų pirmininko *pareigų*, nustatyta, kad teismo posėdžio pirmininkas imasi priemonių šalims sutaisyti. Iš šios nuostatos galima spręsti, jog teismas turi būti aktyvus ne tik nustatinėjant materialiąją tiesą, tačiau ir vykdant šalių taikinimą.

CPK numato du alternatyvius pasiruošimo teismui būdus: rašytinį ir žodinį (225 straipsnis). Kuri forma bus pasirinkta konkrečioje byloje, sprendžia tik byla nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į tam tikras aplinkybes. Šiuo atveju ypač svarbūs yra ieškinys ir atsiliepiamas į ieškinį. Atsižvelgdamas į šių procesinių dokumentų turinį ir kokybę teismas gali ir privalo nuspręsti, kuri forma tikslingesnė, kaip konkrečioje civilinėje byloje veiksmingiau bus įgyvendinti civiliniam procesui keliami tikslai.

Pasirengimas teismui nagrinėjimui paruošiamųjų dokumentų būdu iš esmės reiškia pasirėngimą teismui nagrinėjimui rašytiniame procese, nes šalys savo nuomonę šiuo atveju formuoja paruošiamuosiuose procesiniuose dokumentuose (CPK 112 straipsnis), kurių gali būti pateikiama ne daugiau kaip du (neįskaitant ieškinio ir atsiliepiamo į pareikštą ieškinį) (CPK 227 straipsnio 2 dalis). Įdomu, tai, kad kai kuriose užsienio valstybėse nevienareikšmiškai sprendžiamas tokių procesinių dokumentų skaičiaus pasirėngimo teismui nagrinėjimui stadijoje klausimas. Pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Švedijoje, Estijoje, Lenkijoje parengiamųjų procesinių dokumentų skaičius nėra ribojamas. Tuo tarpu Glaruso kantono Šveicarijoje, civilinio proceso kodeksas numato galimybę, be ieškinio ir atsiliepiamo į ieškinį, pateikti dar du paruošiamuosius dokumentus – repliką ir dubliką.⁵⁶

Įstatymas nurodo, privalomus ir galimus atvejus, kai teismui nagrinėjimui yra rengiamasi raštu. Jeigu abi šalys turi savo procesinius atstovus, išskyrus CPK 228 straipsnio 1 dalyje nurodytus atvejus, teismas privalo nustatyti pasirėngimą teismui nagrinėjimui paruošiamųjų dokumentų būdu.

Žodinis pasirėngimas teismui nagrinėjimui vyksta pagal bendrąsias civilinio proceso pirmosios instancijos teisme taisykles, šalims nesikeičiant parengiamaisiais dokumentais – dubliku, tripliku, o tiesiogiai teismui bendraujant su šalimis ir jų atstovais. Ši forma turi būti taikoma ir tais atvejais, kai šalių pradiniuose procesiniuose dokumentuose pakankamai neaiškiai išdėstomi argumentai, kai taip yra, žodinis pasirėngimas būtinas – taip galima greičiau pasirėngti nagrinėti bylą teisme, arba jeigu yra reali galimybė šalims susitaikyti ir taip užbaigti bylą teisme. Nors ir egzistuojant pagrindams ruošti teismui nagrinėjimui paruošiamųjų dokumentų būdu (abiem šalims atstovauja advokatai, ar kiti teisinį išsilavinimą turintys atstovai), vadovaujantis

⁵⁵ Nekrošius V. Pasirengimas teismui nagrinėjimui civiliniame procese teoriniai ir praktiniai aspektai. Justitia, 2004 Nr. 1(49). P. 2.

⁵⁶ Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002. P. 149.

CPK 228 straipsnio 1 dalimi, jei teismas mato galimybę byloje sudaryti taikos sutartį, arba jeigu įstatymas įpareigoja teismą imtis priemonių šalims sutaisyti, arba mano, kad žodžiu būtų geriau ir išsamiau pasirengta nagrinėti bylą teisme, teismas turi taikyti pasirengimą teismui nagrinėjimui žodžiu ir paskirti parengiamąjį teismo posėdį. Juk teismui tik tiesiogiai bendraujant su šalimis ar jų atstovais galima vykdyti taikinimo procedūrą – imtis priemonių šalims sutaisyti.

Be aukščiau nurodytų aplinkybių, gavęs atsakovo ir trečiųjų asmenų atsiliepiamus į pareikštą ieškinį, teismas visada turi ypač atidžiai apsvarstyti, kurią pasirengimo teismui nagrinėjimui formą pasirinkti. Visų pirma, privalu turėti galvoje, jog ne visose bylose galima sudaryti taikos sutartis. CK 6.984 straipsnyje nurodyta, jog negalioja taikos sutartis dėl asmenų teisinio statuso ar veiksnio, dėl klausimų, kuriuos reglamentuoja teisės imperatyvios normos, taip pat dėl klausimų, susijusių su viešąja tvarka. Taip pat CPK 42 straipsnio 2 dalis nustato, kad teismas netvirtina šalių taikos sutarties, jeigu tie veiksmai prieštarauja imperatyvioms įstatymų nuostatomis ar viešajam interesui (plačiau tai aptarsime trečiajame skyriuje).

Antra, prisiminti, jog bylose dėl šeimos ir darbo teisinių santykių turi būti visada skiriamas parengiamasis teismo posėdis, tad ir taikinimo procedūra yra privaloma šiose bylose. Pagal CPK 376 straipsnio 2 dalį, 415 straipsnio 2 dalį teismas privalo imtis taikinimo veiksmų šeimos ir darbo bylose. Be abejo, tokios CPK nuostatos pagrįstos, kadangi šių kategorijų bylose atkurti socialinę taiką tarp šalių yra ypač svarbu visai visuomenei.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵⁷ 38 straipsnyje nurodyta, jog šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Vienas iš esminių šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų, įtvirtintų CK 3.3 straipsnio 1 dalyje, yra prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas. Šeimos, kaip ypatingos visuomeninės organizacijos, svarbą patvirtina ir jos apsauga užtikrinama ne tik nacionaliniuose, bet ir tarptautiniuose teisės šaltiniuose. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁵⁸ 23 straipsnyje įtvirtinta, kad šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė ir ji turi teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą. 1989 m. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijoje⁵⁹ įtvirtintas principas imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Todėl ir civilinio proceso įstatymai nustato išskirtinį teismo vaidmenį rengiantis nagrinėti bylas, kylančias iš šeimos teisinių santykių ir siekį tokio pobūdžio bylose imtis priemonių šias šalis sutaisyti.

Pasirengimo stadijos ypatumus darbo bylų teismui nagrinėjimui lemia taip pat Lietuvos Konstitucijos 48 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁵⁸ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.

⁵⁹ Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju. Ginčo baigtis dažnai yra tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su darbuotojo gyvenimo šaltinio turėjimu, todėl teismas turi garantuoti, kad rengiantis tokioms byloms, o vėliau ir nagrinėjant, būtų siekiama kaip galima greičiau išspręsti teisinį konfliktą ir jeigu tik įmanoma, šalis sutaisyti. Daugumoje užsienio valstybių darbo ginčus nagrinėja specializuoti darbo teismai, veikiantys bendrosios kompetencijos teismų institucinėje sistemoje kaip sudedamoji teismo dalis. Tik keletyje šalių (Airijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Izraelyje) darbo teismai yra visiškai autonomiški. Taip dedamos didelės pastangos sutaisyti ginčo šalis, įgyvendinamas socialinės partnerystės principas.⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2003 m. gruodžio 29 d. nutarime⁶¹ nurodė, jog vadovaujantis CPK pasirengimas darbo bylų nagrinėjimui vyksta išimtinai parengiamajame teismo posėdyje.

Taigi, įstatymas tiesiogiai nurodo, jog nagrinėdamas tokio pobūdžio (šeimos, darbo) bylas, teismas turi aktyviau rengtis bylos nagrinėjimui nei kitose civilinėse bylose, suteikia galimybę veikti savo iniciatyva – dėti visas pastangas, kad šalys byloje sudarytų taikos sutartį.

Trečia, teismas turėtų išanalizuoti šalių pateiktus procesinius dokumentus, atsižvelgiant į ginčo esmę, žinomus faktus konkrečioje byloje, nuspręsti ar taikinimo procedūra galės padėti šalis sutaisyti. Pažymėtina, kad šią procedūrą tam tikra prasme palengvina, įsigaliojus CPK pakeitimo ir papildymo įstatymui, CPK 135 straipsnio 1 dalies 7 punkte, 142 straipsnio 2 dalies 6 punkte įtvirtinta nuostata, jog šalys procesiniuose dokumentuose turi nurodyti nuomonę dėl taikos sutarties sudarymo galimybių, kai jos pageidauja ją pateikti. Be abejo, reikia turėti galvoje, kad toks šalių nuomonės nurodymas dažnai gali būti tik formalus, todėl atvejai, kai šalis teigia, jog nemato galimybės susitaikyti, neturėtų kategoriškai teismo būti traktuojami kaip užkertantys kelią bandymams pasiekti taiką susitarimą. Juk šalis galbūt paprasčiausia nežino susitaikymo privalumų, šalis nelinkusi pati pirmoji imtis iniciatyvos siekti susitarimo su kita ginčo šalimi ir pan.

Kai teismas nusprendžia, jog toliau teisminei bylos nagrinėjimui bus ruošiamasi parengiamajame teismo posėdyje, jis turėtų apsvarstyti galimybę į posėdį iškviesti šalis ir trečiuosius asmenis asmeniškai. Taikinimo vykdymas su neturinčiais įgaliojimų atstovais yra neveiksmingas. Pavyzdžiui, jeigu ieškovas ar atsakovas yra didelė įmonė, arba šalis yra atstovaujama advokato, kuris yra skeptiškas ir šališkas susitaikymo atžvilgiu. Tuomet teismas turėtų apsvarstyti klausimą, ar nevertėtų į parengiamąjį teismo posėdį iškviesti šalis asmeniškai.

⁶⁰Ar Lietuvai reikalingi darbo teismai?//Teisės žinios. Justitia priedas. 2003// http://www.justitia.lt/magazine2.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&straipsnio_id=739&zurnalas=2&tem=DARBO%20TEIS%C4%96&zur_id=48; prisijungimo laikas: 2012-02-02.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 44 „Teismų praktikos, taikant DK normas, reglamentuojančias darbo sutarties nutraukimą darbdavio iniciatyva, kai nėra darbuotojo kaltės (DK 129 straipsnis), apibendrinimo apžvalga“. Teismų praktika, Nr. 20.

Taip pat teismas turėtų spręsti ar nebūtų lengviau vykdyti šalių taikinimą, jeigu teismo parengiamasis posėdis būtų uždaras. Tokio pobūdžio bylose, kaip šeimos ir darbo, galbūt šalys norėtų atvirai kalbėtis ne tik apie bylos medžiagą, bet apie kilusį ginčą plačiau, nestebint pašaliniais asmenimis. CPK pakeitimo ir papildymo įstatymas iš esmės išsprendė šį klausimą. Dabar galiojančio CPK 9 straipsnyje numatyta, jog motyvuota teismo nutartimi teismo posėdis gali būti uždaras ir kai teismas imasi priemonių šalims sutaisyti. Taigi, teismas turėtų drąsiai naudotis šia įstatymo jam suteikta teise.

Patį *taikinimo procedūrą* turi būti vykdoma parengiamajame teismo posėdyje – ši procedūra yra kiekvieno parengiamojo teismo posėdžio privaloma dalis, kai teismas mano, jog yra reali galimybė sudaryti taikos sutartį civilinėje byloje. Taigi, svarbiausią vaidmenį sprendžiant ar bus vykdomas taikinimas, vaidina teismas. Labai svarbu, kad pats teismas suprastų susitaikymo svarbą ir, kaip dažnai praktikoje pasitaiko, nežiūrėtų į taikinimo procedūrą kaip nelabai reikalingą formalumą, juk CPK 159 straipsnio 1 dalis numato, jog posėdžio pirmininko pareiga yra imtis priemonių šalims sutaisyti, o civilinėse bylose tikrai gana dažnai yra reali tikimybė ginčą pabaigti taikiai.

Įstatymas įsakmiai nenurodo *momento, kada ir kaip* taikinimo procedūra turi vykti. CPK 231 straipsnio 1 dalis nustato, kad teismas, parengiamojo teismo posėdžio metu nustatęs ginčo esmę, pasiūlo šalims pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį, taip pat turi imtis priemonių šalims sutaisyti. Įstatyme nurodyta formuluotė „nustatęs ginčo esmę“ turėtų būti suprantama kaip momentas, kai teismas jau yra susipažinęs su šalių argumentais ir gali joms siūlyti tam tikras susitarimo galimybes⁶². Taip pat kaip minėta, CPK nepasako kokių konkrečių priemonių teismas turi imtis, kad būtų pasiektas taikus susitarimas. Tačiau šiuo atveju, ši aplinkybė vertintina teigiamai, kadangi teismas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, gali imtis savo nuožiūra atskirų priemonių šalims sutaisyti – čia sudaromos visos galimybės teismo kūrybai.

Taikinimo procedūros pradžioje teismas turėtų informuoti šalis, kad pradėdamas teisminis sutaikymas ir, kad ginčą šalys sutaikymo metu, o nepavykus susitarti ir vėliau, bet kurioje kitoje proceso stadijoje, gali išspręsti savarankiškai, kiekviena suderinusios norus bei poreikius. Būtina šalims išaiškinti taikos sutarties sudarymo tvarką ir padarinius, pažymėti, jog teismo patvirtinta sutartis tampa privalomu vykdyti dokumentu, savo galia prilygstančiu teismo sprendimui⁶³. Teismui būtina pabrėžti, jog šalims sudarius taikos sutartį, ieškovui yra grąžinama 75 procentai sumokėto žyminio mokesčio, atkreipti dėmesį, kad sudarydamos taikos sutartį šalys išvengs

⁶² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius: Justitia. 2005. P. 103.

⁶³ Simaitis R. Teisminis sutaikymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 100.

didėjančių bylinėjimosi išlaidų, įtampos, sutaupys laiko ir išvengs kitų neigiamų konflikto tolesnės plėtros padarinių, t. y. atkurs socialinę taiką.

Toliau teismas turėtų su šalimis laisva forma aptarti teisinius ir faktinius ginčo aspektus, kad būtų atskleista ginčo esmė. CPK 230 straipsnio 1 dalyje sakoma, jog teismas parengiamajame teismo posėdyje, siekdamas išsiaiškinti ginčo esmę, apklausia šalis, nustato reikalavimų ir atsikirtimų turinį, įrodymus, kuriais šalys remiasi. Manytumėme, jog tinkamas ginčo esmės atskleidimas yra būtinas ne tik besiruošiant teisminiam nagrinėjimui, tačiau ir bandant šalis sutaisyti. Teismui reikėtų pasiūlyti ginčo šalims išsakyti savo nuomonę, pareikšti pastabas, išdėstyti požiūrį į priešingos šalies poziciją, jos tikslus ir motyvus. Taip diskusija skatinamas šalių dialogas, derybos. Prireikus, teismas turėtų išplėsti šalių požiūrį į konfliktą, suteikti papildomos informacijos, pasiūlyti galimas taikos sutarties sąlygas, tačiau nekonsultuoti. Manome, kad tokie teismo veiksmai neprieštaruoja teismo nešališkumo principui, tai galėtų būti aiškinama kaip teismo išaiškinimo pareigos viena iš dalių.

Pažymėtina, jog CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu CK 231 straipsnio 1 dalis papildyta nuostata, jog šalių prašymu arba sutikimu, laikantis Teisėjų tarybos nustatytos tvarkos, gali būti vykdomas teisminis taikinamasis tarpininkavimas (teisminė mediacija). Taigi, teismas vykdydamas taikinimo procedūrą, esant galimybei, kartu turėtų pasiūlyti pasinaudoti teismine mediacija, paaiškinti jos esmę, vykdymo tvarką ir pan. Jei ginčo šalys su tokiu pasiūlymu sutinka, teismas atideda bylos nagrinėjimą (Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalis). Ginčas perduodamas teisminei mediacijai civilinę bylą nagrinėjančio teisėjo nutartimi, kai teisėjas išaiškina šalims teisminės mediacijos proceso esmę ir yra abiejų šalių rašytinis sutikimas arba abiejų šalių rašytinis prašymas perduoti ginčą teisminei mediacijai. (Teisminės mediacijos taisyklių 6 punktas). Pasibaigus mediacijai – nepavykus šalims susitarti taikiai, mediatorius nagrinėjančiam teisėjui grąžina civilinę bylą, o šis savo ruožtu, civilinės bylos nagrinėjimą tęsia toliau.

Be aukščiau nurodytų šalių sutaikymo priemonių gali būti naudojamos kitos, pavyzdžiui, pozicijų sukeitimas, saikingas pajuokavimas ir kt. Teisėjas gali šaliai pasiūlyti įsivaizduoti save savo oponento pusėje ir pabandyti išdėstyti nuomonę dėl problemos išsprendimo. Jeigu teismui nepavyko šalių sutaisyti, aukščiau minėtas sutaikymo priemonės teismas gali panaudoti ir vėlesnėmis proceso stadijomis. Teisėjas, ypač jeigu jis po to nagrinės bylą, negali būti toks lankstus, kaip kad daugeliu atvejų galėtų būti koks nors kitas asmuo – tarpininkas, taikintojas, nepriklausomas vertintojas. Jis privalo paklusti griežtesniems teismo bylos nagrinėjimo principams ir taisyklėms, Teisėjų etikos kodekso⁶⁴ reikalavimams.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimas Nr. 12P-8.

Teismas visuomet turi išlikti nešališkas ir vengti visko, kas galėtų sukelti abejonių savo neutralumu – nederėtų teikti vertinimų, reikšti išankstinės nuomonės dėl galimos bylos baigties, ginčo sprendimo pasiūlymų. Suvokti galimą pozicijos vienu arba kitu klausimu silpnumą, konkrečią bendradarbiavimo naudą ir tolesnio bylinėjimosi trūkumus šalys turėtų savarankiškai. Jeigu ginčas daugialypis, sudėtingas, galima pabandyti išskaidyti problemą ir pasiūlyti šalims ją spręsti dalimis⁶⁵. Jeigu susitariama dėl tam tikrų savarankiškų, ieškinyje nurodytų reikalavimų, o dėl kitų nesusitariama, taikos sutartimi galima baigti ir dalį bylos. Juk CPK 231 straipsnio 2 dalis sako, jog taikos sutartimi gali būti išspręstas visas ginčas ar jo dalis (atskiri reikalavimai).

Nors teismas turi būti labai aktyvus šalių taikyme, tačiau nereikėtų užmiršti, kad jis yra teisingumą vykdanči institucija, ir negali elgtis kaip privatus asmuo ar privatus taikintojas. Tam tikrais šalių pozicijų svarumo klausimais nemažai naudos taikiam ginčo išsprendimui duoda juridinė, paprastai, advokato konsultacija. Jie geriau negu teismas turi suprasti savo atstovaujamojų stipriąsias ir silpnąsias pozicijų puses ir sąžiningai pakonsultuoti, siekiant, kad klientas bereikalingai nereikalautų bylos nagrinėjimo iš esmės, jeigu akivaizdžiai matosi, jog konfliktą įmanoma išspręsti taikiai susitariant su kita ginčo puse. Tą advokatas turėtų daryti etiškai, sąžiningai, be spaudimo, įkalbinėjimo ar kt., kadangi sprendimą dėl susitaikymo su visomis jo pasekmėmis turi priimti atstovaujamas pats.

Atsiradus ginčo šalių dialogui, teismas dažniausiai padaro pertrauką arba skiria kitą parengiamąjį teismo posėdį ir leidžia šalims pačioms, joms patogiu metu, kartu su savo atstovais susitikti ir pabandyti surasti kompromisą už teismo salės ribų. Nors pagal CPK 229 straipsnį teismas matydamas, kad byloje gali būti sudaryta taikos sutartis, turi teisę posėdyje paskirti antrojo parengiamojo posėdžio datą, tačiau kai to prašo šalys, tai turėtų daryti atsargiai. Tokiu atveju, teismas turėtų įsitinkinti, kad šalys tikrai bandys derėtis dėl taikos sutarties sąlygų ir atsakingai žiūri į susitaikymą. Priešingu atveju, antrojo teismo posėdžio paskyrimas gali reikšti tik bylos nagrinėjimo vilkinimą, o tai reiškia koncentruotumo principo pažeidimą. Būtina šalims paaiškinti, kad taikinimo procedūros pabaiga nereiškia, jog vėliau jos negali sugrįžti prie svarstymų dėl susitaikymo ir tokiu būdu baigti bylos nagrinėjimą teisme.

Visą sutaikymo procedūrą gali būti sudėtinga tinkamai atlikti nuo pradžios iki pabaigos. Juolab, įstatymų leidėjas negali CPK nurodyti visų įmanomų taikinimo priemonių. Teismas sutaikyme turi likti lankstus, prisitaikyti prie konkrečių aplinkybių. Būtina, kad jis visada išliktų aktyvus bandant sutaikyti šalis ir suprastų, jog teismas turi ne tik būti atsakingas už teisėto ir pagrįsto teismo sprendimo priėmimą, bet ir turi, kai yra įmanoma, bandyti ginčo šalis sutaikyti. Tikrai galima teigti, kad tiek ginčo nagrinėjimas ir išsprendimas, tiek ir taikinimas yra viena šalia kitos esančios teismo veiklos formos. Tačiau kad ir kaip būtų, sprendžiant, ar verta eikvoti laiką

⁶⁵ Simaitis R. Teisminis sutaikymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 101.

ir pastangas bandant šalims sutaukyti ir kiek rimtai į tai žiūrėti, derėtų atminti, kad kelios valandos sutaukymo gali sutaupyti ne vieną bylinėjimosi dieną. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad dėmesingas šalių nuomonių išklauskymas, pagarba ir pasitikėjimas jomis, sąlygų sudarymas pačioms šalims imtis veiksmų spręsti konfliktą paprastai sukelia didesnio pasitikėjimo teisingumo vykdymo procesu efektą, formuoja šalių įsivaizdavimą apie teisingą teismo procesą net ir tais atvejais, kai galutinis bylos rezultatas būna nepalankus⁶⁶.

Būtina pabrėžti, jog teismo pareiga imtis priemonių sutaukyti, nesibaigia su parengiamuoju teismo posėdžiu. Ši pareiga neišnyksta ir tais atvejais, kai teismas neskiria parengiamojo teismo posėdžio, o teismui nagrinėjimui ruošiamasis paruošiamųjų dokumentų būdu. Juolab, CPK 249 straipsnyje nurodyta, jog bylos nagrinėjimo iš esmės pradžioje teismas paklausia ar išnaudotos visos galimybės sudaryti taikos sutartį. Jeigu paaiškėja, kad dar galima susitarti ir sudaryti taikos sutartį, teismas turi imtis priemonių sutaukyti (CPK 159 straipsnio 1 dalis). Sutaikymo pareiga teismui išlieka iki jis išsineina į pasitarimų kambarį priimti teismo sprendimą.

Remiantis CPK 159 straipsnio 1 dalimi teismas turi siekti šalių sutaukymo ir vėlesnėse civilinio proceso stadijose, o taip pat ir proceso atnaujinimo. Atnaujinus bylos nagrinėjimą, teismas bylą nagrinėja pakartotinai pagal bendrąsias CPK taisykles, tačiau neperžengdamas ribų, kurias apibrėžia proceso atnaujinimo pagrindai (CPK 370 straipsnio 4 dalis), t. y. teismas patikrina teismo sprendimo (nutarties) teisėtumą ir pagrįstumą ta apimtimi ir tokiais pagrindais, kurie yra nustatyti teismo nutartyje atnaujinti procesą. Bylos nagrinėjimas atnaujinamas nuo teismo nutarties atnaujinti procesą priėmimo, taigi nuo to momento teismas taip pat gali imtis priemonių šalims sutaukyti, o šalys savo ruožtu gali baigti ginčą taikos sutartimi.

Išanalizavus teisminių taikinimą *pirmosios instancijos teisme* įdomu pažvelgti į Nacionalinės teismų administracijos pateiktus statistinius duomenis,⁶⁷ nurodytus lentelėje Nr. 1.

Lentelė Nr. 1. Pirmosios instancijos teismuose iškeltų civilinių bylų ir nutrauktų civilinių bylų, patvirtinus taikos sutartį, dinamika

Metai	2008	2009	2010	2011
Civilinių bylų skaičius	207243	264554	236479	215111
Nutraukta bylų patvirtinus taikos sutartį	3467	4601	5246	5245
Procentinė išraiška	1,67 %	1,73 %	2,21 %	2,43 %

Kaip matyti iš statistikos, taikos sutarčių sudaroma ne tiek jau ir daug. Visgi, kad ir kaip būtų gaila, teismo sprendimas, kaip būdas užbaigti civilinės bylos nagrinėjimą, stipriai

⁶⁶ Simaitis R. Teisminis sutaukymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 103.

⁶⁷ Nacionalinė teismų administracija//<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika>; prisijungimo laikas: 2012-01-28.

dominuoja. Tačiau reikia nepamiršti, jog ne visose civilinėse bylose galima sudaryti taikos sutartį. Manytumėme, jog remiantis įstatymų leidėjo suformuotu tinkamu, pakankamu teisiniu reglamentavimu, pirmosios instancijos teismuose galima žymiai daugiau sudaryti taikos sutarčių, juolab, kad šioje instancijoje turi būti skiriamas ypatingas dėmesys galimybei šalims sutaisyti.

2.3.2 Teisminis taikinimas apeliacinės instancijos ir kasaciniame teismuose

Žvelgiant į CPK nuostatas, reglamentuojančias procesą apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose galima teigti, jog šalių sutaikymo institutas nesvetimas ir galimas, nagrinėjant civilines bylas šių instancijų teismuose. Teismo pareiga imtis priemonių šalims sutaisyti nesibaigia teismo sprendimo priėmimu pirmosios instancijos teisme, tuo atveju jeigu yra pateikiamas apeliacinis ar kasacinis skundas.

Kalbant apie šalių sutaikymą apeliaciniame teisme, reikėtų paminėti, jog pagal CPK 302 straipsnį apeliaciniam procesui taikomos šio kodekso bendrosios nuostatos, taip pat pirmosios instancijos teismo procesą reglamentuojančios nuostatos, neprieštaraujančios apeliacinį procesą reglamentuojančioms taisyklėms. Taigi, gali būti taikomos ir nuostatos, numatančios šalių sutaikymą (taikinimą) civiliniame procese.

Remiantis CPK nuostatomis, reglamentuojančiomis apeliacinį procesą, gali kilti tam tikrų problemų, kurias lemia apeliacinio proceso ypatumai. Štai CPK 319 straipsnio 3 dalyje pasakyta, jog rašytinio bylos nagrinėjimo atvejais dalyvaujantys byloje asmenys į teismo posėdį nekviečiami ir teismo posėdis vyksta jiems nedalyvaujant. Žodinio bylos nagrinėjimo atvejais dalyvaujantys byloje asmenys kviečiami į teismo posėdį, tačiau jų neatvykimas nekliaud nagrinėti bylą apeliacine tvarka. Tuo tarpu CPK 322 straipsnyje nurodyta, jog apeliacinis skundas nagrinėjamas tik rašytinio proceso tvarka, išskyrus šio Kodekso 322 straipsnyje nurodytas išimtis – žodžiu civilinė byla nagrinėjama, jeigu bylą nagrinėjantis teismas pripažįsta, kad žodinis nagrinėjimas būtinas (šalims to prašant, šis prašymas teismui nėra privalomas). Kadangi tiesioginis kontaktas su ginčo šalimis yra viena esminių sutaikymo prielaidų, apeliaciniame procese vykdyti sutaikymo procedūras gali būti sudėtinga. Tačiau, jeigu nustatoma, kad sudaryti taikos sutartį realu, teismas turėtų pripažinti žodinio apeliacinio proceso būtinumą. Juolab, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. birželio 12 d. konsultacijoje nurodė, jog apeliacinio proceso esmė ir paskirtis lemia specialią parengimo bylai nagrinėti apeliacine tvarka procedūrą, tačiau ši procedūra savaime nedraudžia apeliaciniame procese taikyti ir pasirengimą nagrinėti bylą pirmosios instancijos teisme reglamentuojančias nuostatas, neprieštaraujančias apeliacinį procesą reglamentuojančioms taisyklėms⁶⁸. Atsižvelgiant į CPK

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 26 d. konsultacija Nr. A3-90. Teismų praktika 2003. Nr. 20.

159 straipsnio 1 dalies reikalavimus teismui imtis priemonių šalims sutaisyti, matant taikos sutarties sudarymo galimybę, apeliacinės instancijos teismas turėtų imtis veiksmų pasiekti tiesioginį kontaktą su ginčo šalimis.

Kita problema, ribotosios apeliacijos paskirtis – užtikrinti proceso koncentruotumą ir operatyvumą, mažinti apeliacinės instancijos teismų darbo krūvį, išsaugoti teisinį aiškumą ir apibrėžtumą. Šie dalykai iš esmės yra priemonės įtvirtinti ir išsaugoti teisinę (formaliają) taiką. Šiuolaikinės visuomenės teisės sistemoje sugretinus socialinės ir teisinės taikos vertybes, socialinės (materialiosios) taikos vertybė nusveria teisinės (formaliosios) taikos vertybę. Todėl taikaus ginčo išsprendimo galimybei susipriešinus su ribotosios apeliacijos draudimais, šių draudimų nereikėtų sureikšminti ir prioritetą teikti socialinei taikai. Tačiau tokių teiginių nereikėtų suabsoliutinti. Socialinės taikos siekimas visose bylose, bet kokiais būdais ir priemonėmis taip pat negali tapti savitiksliu, visiškai griauti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme tvarką. Siekdamas taikaus šalių susitarimo teismas turi vadovautis racionalumo ir protingumo kriterijais, atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes.⁶⁹

Potencialios rizikos pralaimėti bylą apeliaciniame procese, nepaisant to, pirmojoje instancijoje ji laimėta ar pralaimėta, objektyviai niekada negalima paneigti. Pirmosios instancijos teismų sprendimai aukštesnių teismo instancijų revizuojami palyginti dažnai. Galiausiai taip pat svarbus itin gyvybingas instancinis bylininkų mentalitetas. Kalbant apie šalių sutaikymo galimybes, jis lemia, kad bylininkai labiau linkę įsiklausyti į didesnę autoritetą jų akyse turinčių apeliacinės instancijos teismo teisėjų, nagrinėjančių bylą kolegialiai, raginimus tartis geru, negu, tokių bylininkų manymu, į mažiau solidaus ir autoritetingo pirmosios instancijos teismo teisėjo raginimus⁷⁰.

Kasacinio proceso metu dominuoja viešasis interesas dėl vienodo teisės aiškinimo ir plėtojimo, todėl šalių sutaikinimo institutą įgyvendinti taip pat gan problematiška. Juk pagal CPK 356 straipsnį kasacinė byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Tačiau, kaip ir apeliacinės instancijos teisme, taip ir kasacinės instancijos teisme jeigu kasaciniame procese tam tikrų procesinių veiksmų atlikimas nereglamentuojamas, taikomi CPK 1–300 straipsniai, kiek jie neprieštarauja kasacinio proceso nuostatomis (CPK 340 straipsnio 5 dalis). Remiantis negausia praktika⁷¹, taikos sutartimi šalys gali kasacinės instancijos teisme išspręsti visą ginčą ir tai padaro kitaip nei atliko pirmosios bei apeliacinės instancijos teismai savo procesiniuose dokumentuose.

⁶⁹ Simaitis R. Teisminis sutaikymas // Teisė. 2004. Nr. 52. P. 104.

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis Nr. 3K-3-1120/2003.

Pagal Nacionalinės teismų administracijos teikiamus statistinius duomenis⁷² matyti, jog taip pat kaip ir pirmosios instancijos teismuose, ne taip dažnai apeliacinėje instancijoje (apie kasaciniame teisme sudaromas taikos sutartis duomenys neteikiami) sudaromos taikos sutartys, tai galima matyti žvelgiant į lentelę Nr. 2.

Lentelė Nr. 2. Apeliacinės instancijos teismuose iškeltų civilinių bylų ir nutrauktų civilinių bylų patvirtinus taikos sutartį dinamika

Metai	2008	2009	2010	2011
Civilinių bylų skaičius	8548	13378	16664	18860
Nutraukta bylų patvirtinus taikos sutartį	71	119	137	163
Procentinė išraiška	0,72 %	0,88 %	0,82 %	0,86 %

2.3 Teisminis taikinamasis tarpininkavimas (teisminė mediacija)

2.3.1. Teismo taikinamojo tarpininkavimo (teisminės mediacijos) esmė

Apie teisminį taikinamąjį tarpininkavimą (teisminę mediaciją) kalbama daugelyje pasaulio valstybių, neatsižvelgiant į tai, ar jos priklauso bendrosios teisės sistemos šalims, ar kontinentinės teisės sistemai. Įvairiuose teismuose vykdomi bandomieji teismo taikinamojo tarpininkavimo (teisminės mediacijos) projektai. Yra ne maža priemonių, kurių ėmėsi ES, siekdama paskatinti civilinių santykių dalyvius spręsti tarpusavio civilinius ginčus taikant mediaciją – Europos Komisijos 2002 m. balandžio 19 d. išleista Žalioji knyga apie alternatyvų ginčų sprendimą civilinėje ir komercinėje teisėje⁷³, 2004 m. Europos mediatorių elgesio kodeksas,⁷⁴ Europos Tarybos rekomendacijos dėl mediacijos šeimos ir civilinėse bylose⁷⁵, Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gegužės 21 d. direktyva Nr. 2008/52/EB⁷⁶ dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų ir kt.

Teisminis taikinamasis tarpininkavimas (toliau – teisminė mediacija) – tai procedūra, kurioje teismo paskirtas arba rekomenduotas neutralus civilinių ginčų taikinimo tarpininkas

⁷² Nacionalinė teismų administracija//<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika>; prisijungimo laikas: 2012-01-28.

⁷³ Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-02-10.

⁷⁴ European code of conduct for mediators. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_lt.pdf. Prisijungimo laikas: 2012-01-20.

⁷⁵ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (98)1, „Dėl mediacijos šeimos bylose“, prieiga per internetą <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>; Prisijungimo laikas: 2012-01-21, rekomendacija Nr. (2002)10 „Dėl mediacijos civilinėse bylose“ prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=57772&p_query=&p_tr2=2. Prisijungimo laikas: 2012-02-24.

⁷⁶ 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų //prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=57772&p_query=&p_tr2=2. Prisijungimo laikas: 2012-02-24.

(toliau – mediatorius) padeda šalims pasiekti kompromisinį susitarimą teismo nustatytais klausimais. Pasiektas susitarimas yra paremtas pačių ginčo šalių, o ne mediatoriaus sprendimu. Kaip rodo užsienio šalių praktika, tai efektyviausiai iš visų kitų alternatyvaus ginčo sprendimo procedūrų „sugyvenančių“ su teisiniu procesu veikianti teisminė alternatyvaus ginčo sprendimo procedūra. Teisminė mediacija reiškia ne tiek formalų teismo proceso ir medicacijos susivienijimą arba jungtinę strategiją, kiek bendrą interesą padėti besiginčijančioms šalims visomis įmanomomis ir prieinamomis priemonėmis kuo greičiau išspręsti ginčą⁷⁷. N. Kaminskienė monografijoje „Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas“⁷⁸ kelia klausimą „ar tai nauja, sąlygiškai atskira, autonomiška teismo proceso fazė, kurios metu vyksta konflikto sureguliuojimo paieška, ar teismo proceso dalis, kuri radikaliai keičia teismo proceso suvokimą, verčia pakeisti įprastą supratimą ir žinias apie tai, kas yra teismas ir teismo procesas?“. Galima sutikti su autorės atsakymu į jos pačios iškeltą klausimą, jog „nepaisant skirtingų alternatyvaus ginčo sprendimo procedūrų implementavimo į teismo procesą galimybių, šis nepraranda savo esmės – teisingumas išlieka teismo prerogatyva, teismo sprendimas yra priimamas tik teismo“.

Pasaulyje nėra bendro sutarimo dėl medicacijai būdingų *principų* baigtinio sąrašo. Lietuvoje taip pat teisminės medicacijos principai nėra įtvirtinti nei Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatyme, nei Teisminės medicacijos taisyklėse⁷⁹. Tačiau medicacijos principų įvardijimas geriausiai atlieka teisminės medicacijos informacinę ir „švelnaus“ teisinio reguliavimo⁸⁰ funkciją. Taigi, būtų galima išskirti šiuos teisminės medicacijos principus:

Šalių savanoriškumas. Šis principas reiškia, kad ginčo šalys teisminę medicaciją renkasi ir joje dalyvauja savo noru, o ne priverstinai;

Mediatoriaus nešališkumas ir profesionalumas. Mediatorius turi būti nešališkas pagalbininkas spręsti ginčą, negali palaikyti nė vienos iš ginčo šalių ir turi savo funkcijas vykdyti profesionaliai, t.y. turėti atitinkamą kompetenciją, žinias patirtį, veikti efektyviai ir etiškai;

Mediatoriaus ir šalių bendradarbiavimas. Ginčo šalys tarpusavyje, taip pat mediatorius ir šalys, turi teikti vieni kitiems pagalbą, bendradarbiauti, reikšti pagarbą ir rodyti pasitikėjimą vieni kitais siekdami ginčą išspręsti konstruktyviai;

Teisminės medicacijos proceso sąžiningumas. Ir ginčo šalys, ir mediatorius turi daryti viską, kad teisminė mediacija vyktų sąžiningai, skaidriai, be apgaulės ir kitų negatyvių manipuliacijų;

Teisminės medicacijos proceso operatyvumas, lankstumas ir efektyvumas. Šie principai reiškia, kad mediatorius ir ginčo šalys taikydami teisminę medicaciją turi siekti greitai ir

⁷⁷ Kaminskienė N. Teisminė mediacija Lietuvoje *QUO VADIS?* // Socialinis darbas, 2010, Nr. 9(1). P. 54.

⁷⁸ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 149.

⁷⁹ Teisminės medicacijos taisyklės, atvirtintos Teismų tarybos 2005 m. sausio 26 d. nutarimu Nr. 13P-348, pakeista Teisėjų tarybos 2011 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 13P-53-(7.1.2).

⁸⁰ „Švelnaus“ teisinio reguliavimo esmė yra ta, kad medicacijos procedūros išsamiai neregamentuojamos, tačiau nustatomas teisinis reguliavimas tų klausimų, kurie gali turėti esminės įtakos medicacijos kokybei, efektyvumui ir populiarumui.

veiksmingai išspręsti ginčą. Lankstumas apima kūrybiškumą, negynybiškumą, atvirumą naujoms idėjoms, kurios galėtų užtikrinti maksimalų abiejų šalių interesų patenkinimą;

Ginčo šalių lygiateisiškumas. Šis principas užtikrina, kad nei vykstant teisminei mediacijai, nei sudarant taikų susitarimą nė vienai iš ginčo šalių nebus teikiamas perdėtas pranašumas, o silpnesnė šalis nebus verčiama „vergauti“ stipresnei šaliai;

Konfidencialumas. Tai vienas iš svarbiausių teisminės mediacijos efektyvumo garantų. Neužtikrinus konfidencialumo ginčo šalims gali būti sunku išlikti atviroms, neslapukauti, pasitikėti viena kita, vengti manipuliacijų siekiant taikaus susitarimo ir apskritai tikėti konstruktyvaus ginčo sprendimo sėkme.⁸¹ Konfidencialumas turi du aspektus – pačios procedūros konfidencialumas ir informacijos, susijusios su ginčo sprendimu teisminės mediacijos metu, konfidencialumas bei ginčo šalims ir mediatoriui keliamas reikalavimas išlaikyti paslaptįje visą informaciją, susijusią su teisminės mediacijos procesu (draudimas naudoti informaciją, gautą teisminės mediacijos proceso metu, kaip įrodymą).

Teisinėje literatūroje teisminės mediacijos procedūros, pagal jų privalomumą ginčo šalims skirstomos į⁸²:

1. *rekomendacinio pobūdžio* teisminės alternatyvaus ginčų sprendimo procedūras, kuriomis pasinaudoti teismas šalims rekomenduoja;

2. *privalomo pobūdžio* teisminės alternatyvaus ginčų sprendimo procedūras, kuriomis pasinaudoti teismas šalis įpareigoja. Įpareigojimą pasinaudoti teisminėmis alternatyvaus ginčų sprendimo procedūromis prieš pradėdant ginčą nagrinėti teisme gali nustatyti ir įstatymai.

Taigi, kai kuriose pasaulio valstybėse teisėjui yra suteikiama teisė ne tik formaliai skatinti ginčo šalis susitaikyti, bet ir imtis konkrečių priemonių joms sutaikyti – rekomenduoti arba net įpareigoti ginčo šalis privaloma tvarka pasinaudoti teismine mediacijos procedūra (pavyzdžiui, JAV teisėjui suteikiama teisė įpareigoti ginčo šalis pasinaudoti teismine mediacija, teisiniu arbitražu). Teisminė mediacija yra įdiegta į teisinę sistemą, ir kuri yra vykdoma prasidėjus teisminiam procesui, t.y. numatyta tokių procedūrų galimybė. Tokiais atvejais pirmojo teisėjo susitikimo su šalimis metu siekiama inicijuoti teisminės mediacijos procedūras: ginčo šalims rekomenduojant arba jas įpareigojant pasinaudoti konkrečia procedūra teisme arba specialioje institucijoje neteisminėms taikinimo procedūroms atlikti, arba iš karto vykdant teisminės mediacijos procedūrą.

Atsižvelgiant į tai, kur vykdoma ir kas (kokia institucija) organizuoja teisminę mediaciją, teisės doktrinoje⁸³ ši procedūra klasifikuojama į:

⁸¹ Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje // Justitia. 2007, Nr. 2 (64). P. 25.

⁸² Kaminskiene N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 152.

⁸³ Ten pat. P. 154-155.

1. *teisminė mediacija, organizuojama teismo ir vykdoma teisme.* Teismas rekomenduoja ginčo šalims pasinaudoti šia procedūra arba įpareigoja jas tai daryti. Teisminę mediaciją organizuoja ir jos įgyvendinimą užtikrina pats teismas. Trečiojo asmens, talkinančio šalims sprendžiant ginčą, funkcijas atlieka teisėjas (kitas nei nagrinėja civilinę bylą), teisėjo padėjėjas arba kitas teismo darbuotojas, turintis atitinkamą kvalifikaciją (teismo psichologas, teismo socialinis darbuotojas ir pan.). Ši procedūra yra finansuojama valstybės, nes laikoma neatskiriama teisminės sistemos dalimi. Vyksta ji ne tokioje formalioje aplinkoje nei teismo posėdis – teisėjo (ar kito teismo darbuotojo) kabinete arba specialioje salėje. Susitikimo metu vykstanti diskusija yra neformali ir nėra koku nors būdu fiksuojama, išskyrus jos atlikimo faktą ir pasiektus rezultatus.

2. *teisminė mediacija, organizuojama ir vykdoma specialiose institucijose tokiai procedūrai atlikti, ar ne teisme dirbančių mediatorių-profesionalų.* Jos vadinamos teisminėmis tik dėl to, kad yra taikomos civilinei bylai jau prasidėjus, tačiau dar nepriėjus bylos nagrinėjimo iš esmės stadijos. Teismas šalims rekomenduoja ar jas įpareigoja pasinaudoti šia procedūra ir jai pasibaigus, arba patvirtina šalių pasiektą taikų ginčo sprendimą, arba nutaria tęsti teismo procesą toliau. Taigi, ši teisminės mediacijos procedūra vyksta iš esmės nepriklausomai nuo teismo proceso.

Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo metu Lietuvoje pasirinktas būtent pirmasis variantas-būdas – teisminė mediacija organizuojama ir vykdoma teisme. Tačiau ar tai neprieštarauja šia procedūra siekiamam pagrindiniam tikslui – sumažinti per didelį teismų darbo krūvį, civilinių bylų teisme kiekį? Manytumėme, kad būtų labiau priimtinesnis antrasis, aukščiau nurodytas, teisminės mediacijos organizavimo ir vykdymo būdas – teisminė mediacija organizuojama ir vykdoma specialiose institucijose arba ne teisme dirbančių mediatorių-profesionalų. Be abejo, tai pareikalautų ne mažai valstybės išlaidų, susijusių su specialių institucijų, etatų kūrimu ir t.t., tačiau teismas išliktų autoritetinga teismine institucija, vykdančia teisingumą ir bylos būtų nagrinėjamos atidžiai ir operatyviai. Siūlymą atsisakyti teisminės mediacijos organizavimo ir vykdymo pačiuose teismuose paremtų ir užsienio valstybių praktikos pavyzdžiai, liudijantys apie Europoje besiformuojančią tendenciją visiškai atskirti teisėjo ir mediatoriaus profesijas. Išskyrus Didžiąją Britaniją bei bandomuosius projektus Vokietijoje ir Lietuvoje, dauguma Europos valstybių (pavyzdžiui, Lenkija, Portugalija, Rumunija, Slovėnija ir kt.) neleidžia teisėjo pareigas einantiems asmenims tuo pat metu būti mediatoriais, net esant galimybei atskirti teisėjo ir mediatoriaus funkcijas, t.y. draudžiama atlikti mediatoriaus funkcijas, ir tuo pačiu nagrinėti kitas jam paskirtas civilines bylas.⁸⁴

⁸⁴ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 157.

Verta pažymėti, jog teisminė mediacija visose bendrosios teisės ir civilinės teisės tradicijos šalyse vystosi nevienodai, ir iš esmės egzistuoja šie modeliai:

Bendrosios teisės tradicijos valstybių teisminės mediacijos modelis. Teisminė mediacija JAV, Kanadoje (bendrosios teisės tradicijos dalyse), Anglijoje, Australijoje atsirado kaip būdas pagerinti teisinę pažeistų subjektinių teisių gynybą, nes teisminė pažeistų teisių gynyba šiose šalyse buvo tapusi absoliučiai neveiksminga – bylos teismuose buvo nagrinėjamos labai ilgai, daugeliui piliečių bylinėjimasis buvo per brangus pažeistų subjektinių teisių gynybos būdas. Taigi, teisminė mediacija šiose šalyse atsirado kaip būdas pagerinti teisinę, kartu ir teisminę pažeistų subjektinių teisių gynybą. Šiose šalyse teisminės mediacijos atsiradimas nesutapo su modernios mediacijos atsiradimu ir atsirado tuo metu, kai privati mediacija buvo plačiai praktikuojama. Šioms šalims būdinga ir tai, kad teisminė mediacija jose įdiegiama eksperimentiniu „iš teismo į teismą“ būdu, nerengiant teisinės bazės, nereglamentuojant teisminės mediacijos programų rengimo, įgyvendinimo, vertinimo aspektų, leidžiant patiems teismams atrasti geriausias mediacijos veikimo formas ir modelius. Bendras šių šalių teisminės mediacijos programų bruožas tas, kad teismai neatlieka mediatoriaus funkcijų ir veikia kaip „tarpinė stotelė“, kurioje ginčo šalys, pradėjusios teisminį ginčo sprendimo procesą, susitaria dėl alternatyvaus ginčo sprendimo būdo padedant privačiam mediatoriui, kurio paslaugos yra mokamos.⁸⁵

Civilinės teisės tradicijos valstybių teisminės mediacijos modelis. Bendras šių šalių teisminei mediacijai būdingas bruožas tai, kad teisminė mediacija šiose šalyse atsirado vėliau ir daug sunkiau pripažįstama įteisinta ir svaria alternatyva tradiciniam bylinėjimuisi. Tai nulėmė mažesnės pažeistų subjektinių teisių gynybos prieinamumo problemas. Kontinentinės teisės šalyse teisminės mediacijos programos paprastai įdiegiamos centralizuotai, reformavus teisingumo vykdymo sistemas. Nedidelis privačios mediacijos populiarumas kontinentinės teisės tradicijos šalyse (Prancūzijoje, Vokietijoje, Danijoje, Belgijoje) palyginti su anglosaksų teisės šalimis iš dalies yra nulemtas civilinės teisės tradicijos šalių teisingumo vykdymo sistemoms būdingos teisėjų taikinimo funkcijos. Taikinimo procedūra, būdinga civilinės teisės tradicijos šalių tradiciniam bylinėjimosi procesui, iš dalies kompensuoja modernios mediacijos poreikį, todėl lemia lėtesnę privačios mediacijos plėtrą ir palyginti vangų teisminės mediacijos programų kūrimąsi.⁸⁶

Mišrus teisminės mediacijos modelis. Šis modelis būdingas Kanadai ir būtent Lietuvoje rengiant bandomąjį teisminės mediacijos projektą buvo pasinaudota šios šalies teisminės mediacijos patirtimi. Kanados Kvebeko provincijoje ginčo šalys, sprendžiančios ginčą teisme,

⁸⁵ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 160.

⁸⁶ Ten pat. P. 161-162.

gali pasirinkti: 1. iki ginčo nagrinėjimo teisme bandyti ginčą išspręsti alternatyviu būdu – *teisėjų* (mediacijos įtvirtinimo teisme forma) arba *ne teisėjų* (teisminės mediacijos, silpnai susijusios su teismu, pavyzdys) mediacijos būdu, arba 2. atsisakyti ginčą spręsti alternatyviu mediacijos būdu ir bylinėtis teisme. Taigi, civilinio proceso eiga iš esmės priklauso nuo ginčo šalių apsisprendimo. Pažymėtina, kad Kvebeko provincijoje įgyvendintas *teisėjų* mediacijos modelis parodo vyraujančią požiūrį į teisminę mediaciją apskritai kaip į papildomą teismo funkciją, kaip į teismo sąskaita teikiamą tokią pat svarbią kaip tradicinis bylų nagrinėjimas viešąją paslaugą. Tuo tarpu Kanados Ontarijo provincijos civiliniame procese ginčo šalių sprendimui laisvės nepalikta: 1. iš pradžių ginčo šalys dalyvauja privalomos teisminės mediacijos sesijoje, o nepavykus pasiekti taikaus susitarimo, 2. ginčo šalys privalomai dalyvauja taikinimo konferencijoje, ir tik po šių procedūrų (nepasiekus taikaus susitarimo) pasiekia bylinėjimosi teisme etapą.⁸⁷

Reikėtų paminėti, jog teisminės mediacijos modelis Lietuvoje turi nemažai Kanados Kvebeko provincijoje taikomo teisėjų teisminės mediacijos modelio bruožų – teisminės mediacijos procedūra taikoma laisva ginčo šalių valia (teikiant prašymą arba teisėjui pasiūlius ir joms sutikus) ir atliekama teisme, jam paskyrus teismo mediatorių, įrašytą į teismo mediatorių sąrašą (paprastai teisėjas ar kitas teismo personalas); nepavykus ginčo išspręsti teisminės mediacijos būdu, byla grįžta į teisminę bylos nagrinėjimo stadiją; analogiškai nustatoma vienos iš ginčo šalių ir mediatoriaus privataus susitikimo galimybė; kitų asmenų dalyvavimas teisminėje mediacijoje; konfidencialumo principas ir kt.

2.3.2. Teisminis taikinamasis tarpininkavimas (teisminė mediacija) Lietuvoje

Kaip žinia, teisminės mediacijos atsiradimą Lietuvoje paskatino nuolat didėjantis bylų skaičius, poreikis greitai ir efektyviai spręsti ginčus. Iki pat 2008 metų Lietuvoje mediacija nebuvo oficialiai teisės aktuose nustatytas ginčų sprendimo būdas. Visų pirma, Teismų tarybos 2005 m. sausio 26 d. nutarimu Nr. 13P-348 buvo patvirtinti Bandomasis teisminės mediacijos projektas (kaip minėta, pasinaudojant Kanados teisminės mediacijos patirtimi), nuo 2005 m. gegužės 20 d. iki 2007 m. gruodžio 31 d. vykdomas Vilniaus miesto 2 apylinkės teisme, bei Teisminės mediacijos taisyklės. Vėliau 2008 m. sausio 1 d. prasidėjo antrasis projekto etapas, jį toliau įgyvendinat 14-oje Lietuvos teismų, pagal naujai Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimu Nr. 13 P-15 išdėstytas Teisminės mediacijos taisykles. Ir tik 2008 m. liepos 31 d. įsigaliojus Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymui Teisminės mediacijos taisyklės (Teisėjų tarybos 2011 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 13 P-53-(7.1.2) patvirtinti pakeitimai) taikytinos tiek, kiek jos neprieštarauja minėtam įstatymui.

⁸⁷ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 162-163.

Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas taikomas neteisminiam ir teisminiam civilinių ginčų taikinamajam tarpininkavimui, išskyrus dėl tokių civilinių teisių ir pareigų iškilusius ginčus, dėl kurių sudarytos taikos sutartys pagal įstatymus laikomos negaliojančiomis. Taigi, teismine mediacija negali būti sprendžiami ginčai ir sudaromos taikos sutartys dėl asmenų teisinio statuso ar veiksnio, dėl klausimų, kuriuos reglamentuoja teisės imperatyvios normos, taip pat dėl klausimų, susijusių su viešąją tvarka (CK 6.984 straipsnis).

Verta paminėti, kad Lietuvos Respublikos Seime 2010 m. lapkričio 25 d. buvo įregistruotas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo priedu įstatymo projektas (toliau – Projektas),⁸⁸kurio tikslas buvo – įgyvendinti 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų bei paskatinti taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) plėtrą Lietuvoje. Šiame Projekte buvo numatomos tokios naujos teisinio reguliavimo nuostatos, kurios vėliau patvirtintos įstatymu ir įsigaliojo nuo 2011 m. gegužės 24 d.⁸⁹:

1) siekiant paskatinti taikinamojo tarpininkavimo plėtrą nustatyta, kad valstybė gali teikti teismo ir neteismo taikinamojo tarpininkavimo paslaugas – Teisėjų tarybos nustatytais atvejais ir tvarka bendrosios kompetencijos teismuose vykdomas teisminis civilinių ginčų taikinamasis tarpininkavimas. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti teikiamos valstybės užtikrinamos neteismo taikinamojo tarpininkavimo paslaugos (10 straipsnio 1 ir 2 dalys). Projekto aiškinamajame rašte⁹⁰ buvo pažymėtina, jog „Nacionalinės teismų administracijos kuruojamas bandomasis *teisminės* mediacijos projektas jau pradėtas vykdyti atskiruose Lietuvos teismuose, todėl šiuo atveju tikslinga įteisinti jį įstatyminiu lygiu ir sudaryti prielaidas gyventojams plačiau naudotis šiomis nemokamomis paslaugomis. Valstybės užtikrinamos *neteisminės* taikinamojo tarpininkavimo paslaugos būtų teikiamos specialių įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka. Šiuo metu tokios paslaugos nėra teikiamos, tačiau įvertinus jų poreikį bei galimas sąnaudas, atitinkamas teisinio reguliavimo modelis galėtų būti įtvirtintas, pavyzdžiui, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme“;

2) atsižvelgiant į Direktyvos reikalavimus dėl mediacijos kokybės užtikrinimo, visuomenės supažindinimo apie šį ginčų sprendimo būdą ir pan., numatyta, kad Teisingumo ministerija parengs ir patvirtins priemonių, skirtų taikinamojo tarpininkavimo plėtrai ir

⁸⁸ Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymo projektas Nr. XIP-2708. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387155; prisijungimo laikas: 2012-03-17.

⁸⁹ Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 65-3048.

⁹⁰ Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-2708. [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387157&p_query=&p_tr2=2;](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387157&p_query=&p_tr2=2) prisijungimo laikas: 2012-03-17.

taikinamojo tarpininkavimo kokybei užtikrinti, planą (10 straipsnio 3 dalis). Projekto aiškinamajame rašte buvo numatyta, kad šiame plane ketinama aptarti tiek teisėkūros, tiek organizacines priemones atitinkamiems tikslams pasiekti“;

3) atsižvelgiant į Direktyvoje akcentuojamą Europos mediatorių elgesio kodekso svarbą bei siekiant užtikrinti Lietuvoje teikiamų taikinamojo tarpininkavimo paslaugų kokybę, numatyta, jog įforminant taikinimo tarpininko skyrimą bei jo sutikimą paprastai įtraukiama ir nuostata dėl taikinimo tarpininko pareigos laikytis Europos mediatorių elgesio kodekso (4 straipsnio 1 dalis);

4) siekiant paskatinti modernių technologijų naudojimą mediacijos procese, taip užtikrinant jo operatyvumą, įtvirtinta, jog vykdant taikinamąjį tarpininkavimą, ginčo šalių bendru sutarimu nustatytais atvejais ir tvarka gali būti naudojamos informacinės ir elektroninių ryšių technologijos (5 straipsnio 1 dalis);

5) siekiant tinkamai įgyvendinti Direktyvą ir užtikrinti teisinį tikrumą ginčų šalims, numatyta, kad tais atvejais, kai ginčas, kuris sprendžiamas taikinamojo tarpininkavimo būdu, nėra tuo pačiu metu nagrinėjamas teisme, ginčo šalių bendru prašymu arba vienos iš šalių prašymu, gavus kitos šalies rašytinį sutikimą, taikos sutartis gali būti pateikta teismui tvirtinti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso XXXIX skyriuje nustatyta supaprastinto proceso tvarka (6 straipsnio 3 dalis). Be to, atsižvelgiant į tai, jog Direktyvoje nustatoma pareiga dėl visų (ne tik sutrumpintų) ieškinio senaties terminų sustabdymo pradėjus mediaciją, pakeistos atitinkamos Įstatymo nuostatos (8 straipsnio pavadinimas, 1 ir 2 dalys). Projekto aiškinamajame rašte buvo pažymėta, jog tokiu būdu ginčo šalys, vykdydamos taikinamąjį tarpininkavimą, nepraras galimybių apginti savo pažeistas teises teisme, jei taikaus susitarimo nepavyktų pasiekti.“

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog šiuo metu galiojančio CPK 231 straipsnyje numatyta, kad šalių prašymu arba sutikimu, laikantis Teisėjų tarybos nustatytos tvarkos, gali būti vykdomas teisminis taikinamasis tarpininkavimas. Taigi, teisminės mediacijos procedūrų reguliavimas iš esmės jau yra susietas su civiliniu procesu, reglamentuojamu CPK, kas rodo aiškia teisminės mediacijos skatinimo bei rėmimo valstybės politiką.

Nuo pat bandomojo teisminės mediacijos projekto pradžios siekiama šių pagrindinių teisminės mediacijos tikslų – sudaryti sąlygas šalims civiliniame procese veiksmingiau pasiekti socialinę taiką, paskatinti atkuriamojo teisingumo vystymąsi Lietuvoje, įvertinti teisminės mediacijos priimtinumą Lietuvos visuomenėje, spartinti bylų nagrinėjimo procesą, didinti ginčų išsprendimo efektyvumą.

Taigi, teigiant, jog šalių sutaikymas yra vienas iš civilinio proceso tikslų ir pirmiausia turi būti siekiama šalis sutaikyti, tai teisminė mediacija gali būti taipogi vienu iš būdų (papildomu)

pasiiekti socialinę taiką tarp ginčo šalių. CPK 231 straipsnyje numatyta, jog parengiamojo teismo posėdžio metu teismas pasiūlo šalims pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį bei imasi priemonių šalims sutaisyti. Pasiūlymas pasinaudoti teismine mediacija ir tokios procedūros paaiškinimas, galima sakyti, yra vienas iš būdų teismui tinkamai vykdyti taikinimo procedūrą civilinėje byloje. Svarbu, kad ginčo šalys turėtų galimybę sužinoti apie teisminę mediaciją, jos pagrindinius bruožus. Tačiau, pabrėžtina, jog pagal Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1 straipsnio 1 dalį šio įstatymo nuostatos netaikomas bylą nagrinėjančio teisėjo vykdomam taikinimui teismo proceso metu. Tad būtina žinoti, jog, kaip buvo nurodyta aukščiau, teismas taikinimo procedūrą vykdo remdamasis CPK ir jį „lydinčių“ teisės aktų nuostatomis, o ne teisės aktais, reglamentuojančiais teisminės mediacijos procedūras.

Teisinis pagrindas vykdyti būtent teisminę mediaciją yra Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas bei Teisminės mediacijos taisyklės, numatantys pagrindines teisminės mediacijos privačiuose ginčiuose vykdymo sąlygas ir jos teises pasekmes, taip pat esmines nuostatas, reglamentuojančias teisminės mediacijos vykdymo tvarką, mediacijos pradžios ir pabaigos momento nustatymo taisyklės bei jų teises pasekmes, šalių ir mediatorių konfidencialumo pareigą, mediatoriaus nešališkumo, profesionalumo ir atsakomybės reikalavimus, mediacijos metu sudaromų taikos sutarčių teisinę galią ir kt.

Lietuvoje nei CPK nei Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas ir Teisėjų tarybos patvirtintos Teisminės mediacijos taisyklės, nenumato teisėjui teisės, matant šalių sutaikymo galimybę, privalomai nukreipti šalis spręsti ginčą teisminės mediacijos procedūromis. Teismas tik turi teisę pasiūlyti ginčo šalims bandyti ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu. Taigi, ginčo perdavimą teisminei mediacijai (kai įstatymai leidžia šalims sudaryti taikos sutartį) gali inicijuoti civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas arba bet kuri ginčo šalis. Pats teisėjas neturėtų įnirtingai šalims siūlyti pasinaudoti teismine mediacija, kad šalims neliktų kito pasirinkimo kaip tik sutikti su šiuo siūlymu. Taip pat įvertinant faktines aplinkybes būtina pagalvoti, ar tikrai teisminė mediacija gali padėti šalims susitaikyti, juk per teisminę mediaciją nepavykus šalims susitarti, po to susitaikyti ir sudaryti taiką susitarimą gali būti beveik neįmanoma, nes konfliktas bus tik pagilintas ir emocijos įaudrintos.

Būtina atkreipti dėmesį, kad sprendžiant atskirų kategorijų ginčus (pavyzdžiui, *šeimos, darbo*) dėl joms būdingų specifinių savybių (emocingumas, neobjektyvumas ir pan.), siekiant išsaugoti tarp ginčo šalių susiklosčiusius artimus santykius, šalių nukreipimas pasinaudoti teisminės mediacijos procedūra yra skatintinas, siekiant išsaugoti tarp ginčo šalių susiklosčiusius artimus santykius. Manytumėme, jog CPK 231 straipsnio 1 dalyje numatyto ėmimosi priemonių šalims sutaisyti tokio pobūdžio bylose nepakanka, būtinas konkretus teisėjo elgesys, t.y. pasikliaunant savo teisine sąmone ir gyvenimo patirtimi, teisėjas nuspręstų, jog ginčas gali būti

išspręstas taikiai ir ginčo šalių privalomas nukreipimas ginčą spręsti teisminės mediacijos procedūromis atitinka viešąjį interesą. Pabrėžtina, jog Teisėjų tarybos 2011 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 13 P-52-(7.1.2) Teisminės mediacijos taisyklės papildytos 8 punktu, kuriame numatyta, jog teismai gali periodiškai organizuoti susitikimus šeimos bei darbo ginčų šalims su teismo mediatoriais teisminės mediacijos privalumams ir galimybėms aptarti. Tačiau manytina, jog toks teisinis reguliavimas nėra pakankamas, todėl siūlytina, CPK įtvirtinti teisę teisėjui, nagrinėjančiam konkrečią bylą ir galinčiam įvertinti bylos ginčo specifiką, ginčo potencialą būti išspręstam taikiai, rekomenduoti ar įpareigoti šalis pasinaudoti teismine mediacija pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje atskirų kategorijų bylose (šeimos ar darbo).

Šiuo metu galiojantis CPK numato, jog nutartis perduoti civilinę bylą teisminei mediacijai yra priimama, kai teisėjas išaiškina ginčo šalims teisminės mediacijos proceso esmę ir yra pateikiamas šalių rašytinis sutikimas arba prašymas perduoti ginčą tokiai procedūrai. Žodinio bylos nagrinėjimo metu šalių išreikštas sutikimas ar prašymas gali būti įrašomas į posėdžio protokolą ir šalių pasirašomas. Ginčas perduodamas teisminei mediacijai bylą nagrinėjančio teisėjo nutartimi, kartu yra atidedamas bylos nagrinėjimas ir nustatomas tikslus kito teismo posėdžio laikas.

Teismo mediatoriumi skiriamas teisėjas, teisėjo padėjėjas ar kitas atitinkamą kvalifikaciją turintis asmuo, kurie yra įtraukti į Teisėjų tarybos sudarytos darbo grupės patvirtintą teismo mediatorių sąrašą⁹¹. Pažymėtina, jog nei Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, nei Teisminės mediacijos taisyklės nenumato kvalifikacinių reikalavimų teismo mediatoriams. Remiantis Teisėjų tarybos 2011 m. sausio 28 d. nutarimu patvirtintu Asmenų įrašymo į teismo mediatorių sąrašą tvarkos aprašu⁹² asmenys, norintys būti įrašyti į teismo mediatorių sąrašą, privalo būti išklause teisminės mediacijos kursus. Atsižvelgiant į tai, kad į bendrą teismo mediatorių sąrašą yra įtraukti ne tik teisininkai, bet ir kitų sričių specialistai – psichologas, Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Sveikatos apsaugos ir darbo ministerijos darbuotojai, padėti asmenims sprendžiant ginčą teisminės mediacijos būdu leidžiama net ir neturintiems teisinio išsilavinimo mediatoriams. Tačiau esant būtinybei, gali būti skiriami du mediatoriai. Manome, jog teisės aktuose turėtų būti nustatyta, jog asmuo, padedantis spręsti ginčą teisminės mediacijos būdu, arba bent vienas iš dviejų skirtų mediatorių, turėtų turėti teisinį išsilavinimą. Juk asmeniui be teisinio išsilavinimo, padedančiam spręsti ginčą teisminės mediacijos metu gali būti sudėtinga išmanyti ir teisės aktų reikalavimus, keliamus taikos

⁹¹ Pažymėtina, jog Teisėjų taryba 2011 m. sausio 28 d. posėdžio metu pritarė siūlymui, jog teisminę mediaciją civilinėse bylose galima būtų taikyti visuose šalies teismuose, kad šių paslaugų prieinamumas būtų įmanomas nepriklausomai nuo regiono.

⁹² Asmenų įrašymo į teismo mediatorių sąrašą tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2011 m. sausio 28 d. nutarimu Nr. 13P-10-(7.1.10.). <http://www.teismai.lt/lt/mediacija/>; prisijungimo laikas: 2012-02-18.

sutarčiai, jos galiojimui ir t.t. Bet koku atveju, skiriant mediatorių taip pat turi būti įvertinama ir šalių nuomonė, pareikšta prašant arba sutinkant ginčą perduoti teisminei mediacijai.

Atsižvelgiant į teisminės mediacijos esmę, mediatorius negali dalyvauti, kaip teisėjas, teisėjo padėjėjas ar kitas proceso dalyvis, jeigu byla vis dėlto toliau bus nagrinėjama iš esmės. Būtent taip įgyvendinamas teisminei mediacijai taikomas konfidencialumo principas.

Teisminės mediacijos taisyklių 1 punkte pažymėta, jog teismo mediatoriai laikosi Europos mediatorių elgesio kodekso nuostatų. Šiame kodekse suformuluoti pagrindiniai mediatorių veiklos principai. Numatoma mediatorių kompetencija ir jų paskyrimas, nurodoma, jog mediatorius turi būti tinkamai išsilavinęs ir nuolatos tęsti savo mokymus mediacijos srityje. Antrasis skirsnis skiriamas mediatorių nepriklausomumui ir nešališkumui, kuriame pabrėžiama, jog mediatorius turi atskleisti, jei yra asmeniniais ar verslo santykiais susijęs su vienu iš ginčo šalių, ar jeigu jis yra tiesiogiai ar netiesiogiai suinteresuotas mediacijos baigtimi ir kt. Šiame kodekse trumpai aptariamas mediacijos procesas ir jo principai – objektyvumas, skaidrumas, savanoriškumas. Paskutinis skirsnis yra skirtas konfidencialumui.

Verta paminėti, kad mokslinėje literatūroje yra išskiriami įvairūs mediacijos stiliai, kuriuos mediatorius, atsižvelgdamas į savo žinias ir įgūdžius, į ginčo šalių pageidavimus, šalių charakterio ypatybes ir kt., taikinimo procese naudoja savo nuožiūra. „Mediacijos stilius, iš pradžių buvęs pirmasis ir vienintelis, kai tik šis konfliktų sprendimų metodas susiformavo ir buvo oficialiai taikytas JAV 1960-1970 metais, dar vadinamas *lengvinančiuoju (facilitative)* mediacijos stiliumi. Šio stiliaus tarpininkas struktūrina procesą taip, kad padėtų dalyviams pasiekti abiem šalims priimtina sprendimą. Tarpininkas užduoda klausimus, aiškina šalių pozicijas, bando išvelgti už išsakytų pozicijų glūdinčius interesus, padeda šalims ieškoti ir analizuoti konfliktinės situacijos išsprendimo alternatyvas. Lengvinančiojo stiliaus tarpininkas nepatarinėja ir nereiškia savo nuomonės dėl galimų sprendimų. Tarpininkas atsakingas už procesą, o šalys atsakingos už sprendimą. Šis stilius ir dabar yra vienas plačiausiai taikomas pasaulyje. Jis populiarinamas ir Lietuvoje.“⁹³

„*Vertinantįjį* mediacijos stilių suformulavo teisinį išsilavinimą turintys tarpininkai. Vertinančiojo stiliaus tarpininkai nurodo šalims jų pretenzijų pranašumus ir trūkumus, numato galimą teismo sprendimą. Vertinančiojo stiliaus tarpininkai pataria ir rekomenduoja šalims priimti vienokio ar kitokio pobūdžio sprendimus. Jie daugiau rūpinasi šalių teisėmis, o ne poreikiais ir interesais, dažnai susitikinėja atskirai su kiekviena iš konfliktuojančių šalių, taip pat jų advokatais, kartais tik su jų advokatais vertindami teisinio ir mediacinio sprendimo pranašumus ir trūkumus. Vertinančiojo stiliaus tarpininkai struktūrina procesą ir daro tiesioginę

⁹³ Sondaitė J. Mediacijos stilių lyginamoji analizė // Socialinis darbas. 2004, Nr. 3 (2). P. 114-115.

įtaką mediacijos rezultatams.“⁹⁴ Nors lengvinančiojo ir vertinančiojo stiliaus tarpininkų vaidmenys labai skirtingi, bendra šiems abiem stiliams yra tai, kad jų pagrindinis tikslas – pasiekti abiejų šalių susitarimą.

Transformacinio mediacijos stiliaus tarpininko tikslas yra ne rasti sprendimą, bet pakeisti konflikto dalyvių požiūrį į konfliktinę situaciją ir vienas į kitą. Šį tikslą tarpininkas įgyvendina padėdamas konfliktuojančioms šalims išsąmoninti savo jėgą konfliktinėje situacijoje ir kartu skatindamas kitos šalies perspektyvos supratimą ir pripažinimą. Tą darydamas asmuo tampa pajėgus suprasti ir savo oponento situaciją, šiame mediacijos procese keičiasi, transformuojasi dalyvių situacijos suvokimas ir elgesys iš baimingo, gynybiško, į save nukreipto į pasitikintį, atidų. Transformacija keičia ne situacijas, bet pačius žmones ir kartu tai daro įtaką ir visuomenės keitimuisi. Kuo daugiau visuomenėje saugių, pasitikinčių, supratingų, atsakingų žmonių, tuo pati visuomenė tampa geresnė vieta⁹⁵.

Taip pat yra *pasakojamasis (narrative)* mediacijos stilius, kurio metu tarpininkas naudoja pokalbį ir aptarimą tam, kad padėtų šalims nesąmoningai atskleisti tikrąją konflikto prigimtį. Tai daroma „pasakojant istoriją“, kuri leidžia diskutuojantiems suprasti, kaip ir kodėl jie jaučiasi taip, o ne kitaip. Kai skirtingos istorijos yra papasakotos, tarpininkas jas naudoja toliau svarstyti konfliktą sukurdamas „alternatyvią istoriją“, kuri būtų konfliktinės situacijos pakaitalas ir baigtusi ne tik „abipusiškai priimtu“ sprendimu, bet ir pagerėjusiu bendravimu. Taigi, pasakojamojo stiliaus tarpininkas žiūri į konfliktą kaip į tikrovę, kuri yra sudaryta abiejų konfliktuojančių šalių, ir kad ši tikrovė gali būti atverta ir vietoj jos sukurta nauja tikrovė, kuri yra priimtinesnė abiem šalims ir pakeičia ankstesnę, konfliktinę tikrovę. Šiame mediacijos stiliuje svarbūs abu tikslai tiek pagerinti dalyvių tarpusavio bendravimą, tiek rasti abiem šalims priimtina susitarimą. Jeigu konfliktas susijęs su tarpusavio santykiais, savigarbos, įvaizdžio, reputacijos dalykais, tuomet transformacijos ir pasakojamasis stiliai gali labiausiai pasiekti tinkamą konflikto sprendimą, tačiau šie stiliai neveiksmingi ar mažai veiksmingi situacijose kai konfliktas susijęs su išteklių paskirstymu.⁹⁶ Yra ištirta ir išskirta daugiau mediacijos stilių, tačiau daugiau į juos nesigilinsime.

Kaip ir kitas ginčų sprendimo procedūras ir procesus, teisminės mediacijos procedūrą sudaro stadijos/etapai. Teisinėje literatūroje pateikiama įvairių nuomonių apie mediacijos procedūros sandarą. R. Simaitis⁹⁷ išskiria aštuonias mediacijos stadijas – įvadas į mediaciją, šalių pasisakymai, sprendinų klausimų apibrėžimas, diskusijos ir sprendimo paieška, individualūs susitikimai (prireikus), susitarimas, pabaiga. Geriausiai tikrąją mediacijos procedūros esmę

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Sondaitė J. Mediacijos stilių lyginamoji analizė // Socialinis darbas. 2004, Nr. 3 (2). P. 114-115.

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ Pranešėjas Simaitis R. Seminaro medžiaga. Teisminė mediacija. Kas tai?. 2006 m. balandžio 6 d. Prieiga per internetą: www.rln.lt/download.php/fileid/100; prisijungimo laikas: 2012-02-21.

atskleidė Kimberlee K. Kovach, pasiūlytas mediacijos procedūros skirstymą į devynias stadijas⁹⁸. Manytumėme, jog šios stadijos galėtų būti taikomos ir vykdant teisminę mediaciją:

„*Parengiamieji veiksmai*. Ši stadija apima organizacinio pobūdžio parengiamuosius veiksmus – mediatoriaus išrinkimas, įgaliojimų derėtis patikrinimas, mediacijos proceso trukmės nustatymas ir kt. panašūs klausimai.

Mediatoriaus įžanga. Čia mediatorius prisistato, pristato mediacijos procedūros dalyviams ginčo šalis ir jų atstovus, trumpai nusako ginčo sprendimo mediacijos būdu eigą ir nustato pagrindines taisykles, kuriomis vadovaujantis bus sprendžiamas ginčas.

Šalių pradinių pozicijų pristatymas. Šioje stadijoje ginčo šalims ir jų atstovams pasiūloma išsamiai pristatyti savo pozicijas dėl ginčo klausimų, suteikiant nevaržomą galimybę išsamiai išdėstyti ir kitai šaliai, ir pačiam mediatoriui savąjį ginčo supratimą.

Informacijos rinkimas. Kadangi pradinių pozicijų pristatymo stadijoje ginčo šalys dažnai praleidžia, jų manymu, nereikšmingą informaciją, todėl šioje stadijoje mediatorius pasiūlo šalims pateikti papildomos informacijos, reikšmingos sėkmingam ginčo sprendimo procesui.

Ginčytinų klausimų ir interesų nustatymas. Surinkęs pakankamai informacijos apie ginčo esmę, mediatorius pateikia ginčytinų klausimų esmę ir trumpai pristato ginčo šalių interesus, kuriuos ginčo sprendimas turėtų tenkinti, jeigu jis būtų pasiektas.

Ginčo sprendimo alternatyvų kūrimas. Šioje stadijoje mediatorius paprašo ginčo šalių siūlyti ginčo sprendimo alternatyvas – idėjas, variantus ir pan.

Derėjimasis ir derybos. Nustačius sprendimo alternatyvas, prasideda derybų procesas, kuriame ginčo šalys derasi darydamos abipuses nuolaidas, o mediatorius padeda šiame derėjimosi procese.

Susitarimas. Jeigu ginčo šalys pasiekia taikų ginčo sprendimą, mediatorius jį dar kartą pakartoja ir dažniausia išdėsto raštu susitarimo formą. Ginčo šalims taikaus ginčo sprendimo nepasiekus, mediatorius konstatuoja ginčo šalių laimėjimus ir derybų proceso pažangą.

Užbaigimas. Baigiamoji teisminės mediacijos proceso stadija⁹⁹.

Teisminė mediacija gali trukti iki keturių valandų ir yra šalims nemokama, tačiau gali būti organizuojamos kelios mediacijos sesijos, tačiau bendra sesijų trukmė negali viršyti minėto maksimalaus valandų skaičiaus. Mediacijos trukmė gali būti pratęsiama (tiksliai nustatant trukmę), jeigu yra nusprendžiama, kad tokiu būdu gali būti sudaromos sąlygos pasiekti taikų susitarimą ir pratęsiant mediacijos trukmę nebus vilkinamas bylos nagrinėjimas. Atsižvelgiant į tai, jog mediacija yra konfidencialus procesas, jos metu gali dalyvauti tik proceso šalys, tretieji asmenys ir jų atstovai, išskyrus atvejus, kai šalių prašymu arba sutikimu mediacijos metu taip pat

⁹⁸ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 133-134.

⁹⁹ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 133-134.

dalyvauja kiti asmenys, galintys padėti išspręsti ginčą. Teisminės mediacijos laikotarpiu visa civilinė byla yra perduodama mediatoriui, kuris iš esmės gali tinkamai pasiruošti procedūrai, išnagrinėti kiekvienos iš ginčo šalių interesus. Pažymėtina, kad skirtingai nei teisėjas vykdydamas taikinimo procedūrą, teismo mediatorius gali vykdyti pasitarimą su viena iš ginčo šalių nedalyvaujant kitai šaliai, kai tai iš tiesų būtina bandant ginče pasiekti taikų susitarimą. Pati teisminės mediacijos procedūra vyksta teismo, kuriame nagrinėjama civilinė byla, patalpose. Siekiant, kad ginčo šalys teisminės mediacijos metu jaustųsi kuo laisviau, teisminės mediacijos eiga nėra protokoluojuama.

Atsižvelgiant į teisminės mediacijos savanoriškumą, bet kuri ginčo šalis gali pasitraukti iš šios procedūros, nenurodant pasitraukimo priežasčių. Teisminė mediacija taip pat užbaigiama kai per visą mediacijai skirtą laiką nepasiekiamas taikus susitarimas dėl ginčo pabaigos. Jeigu nustatoma, kad šalis prašymą perduoti ginčą spręsti teisminei mediacijai pareiškė nesažiningai arba nesažiningai naudojasi teismine mediacija, arba jos metu reiškia nesažiningus prašymus, prašymas perduoti ginčą teisminei mediacijai gali būti netenkinamas, o jau pradėta teisminės mediacijos procedūra gali būti nutraukiama. Tuomet kai ginčo šalims pavyksta susitarti taikiai ir nusprendžiama pasirašyti taikos sutartį, teisminė mediacija baigiama ir pasirašyta šalių taikos sutartis teikiama tvirtinti teisėjui nagrinėjančiam ginčo šalių civilinę bylą. Tuomet įsiteisėjusia teismo nutartimi patvirtinta taikos sutartis įgyja *res judicata* galią ir turi būti vykdoma kaip ir visi įsiteisėję teismo sprendimai.

Vadovaujantis CPK 177 straipsnio 5 dalimi, Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 7 straipsnio 1 dalimi, Teisminės mediacijos taisyklėmis, duomenys, gauti teisminės mediacijos procedūros metu, negali būti įrodymais civiliniame procese, išskyrus informaciją, kurios reikia siekiant patvirtinti ar įvykdyti teisminės mediacijos metu sudarytą taikos sutartį, ir informaciją, kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui (ypač kai reikia užtikrinti vaiko interesus arba užkirsti kelią žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui). Su teismine mediacija susiję duomenys yra: 1. kitos šalies tiesiogiai (ne per teismą) pateiktas pasiūlymas perduoti ginčą spręsti teisminei mediacijai ir aplinkybės, kad kita šalis buvo linkusi priimti pasiūlymą dalyvauti mediacijos procedūroje; 2. teisminės mediacijos metu kitos šalies išreikšta nuomonė ir pasiūlymai dėl galimo ginčo sureguliuavimo; 3. kitos šalies pareiškimai ir pripažinimai, kurie buvo išreikšti teisminės mediacijos metu; 4. mediatoriaus pasiūlymai dėl ginčo sureguliuavimo; 5. aplinkybės, kad šalis parodė polinkį priimti mediatoriaus arba kitos šalies pasiūlymą dėl ginčo sureguliuavimo; 6. dokumentai, kurie buvo paruošti vien mediacijos tikslais. Įrodymai, ginčo šalies gauti ne teisminės mediacijos metu, kurie kitu atveju būtų leistinai įrodymais teisme, netampa neleistinai įrodymais vien dėl to, jog jie buvo panaudoti ar jais buvo remiamasi teisminės mediacijos metu.

Be abejo, galioja mediatoriui pareiga saugoti konfidencialią informaciją ir neatskleisti jos bylą nagrinėjantiems teisėjams bei kitiems asmenims. Pagal Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 7 straipsnio 3 dalį teismo mediatorius už konfidencialumo pareigos nesilaikymą atsako įstatymų nustatyta tvarka. Tačiau teisės aktuose nėra nustatytos tvarkos, pagal kurią mediatorius atsakytų už minėtos pareigos nesilaikymą.

Taip pat konfidencialumo apsaugai užtikrinti CPK 231 straipsnio 1 dalyje nustatytas draudimas – mediatorius negali dalyvauti nagrinėjant civilinę bylą iš esmės. Šis draudimas vadinamas privilegija, kurios kad ir kaip būtų keista dauguma Europos valstybių neteikia. Tačiau, kaip ir Lietuva, konfidencialumo privilegijas asmenims, talkinusiems šalims sprendžiant ginčą, pripažįsta Austrija, Suomija, Graikija, Portugalija¹⁰⁰.

Deja, oficialios statistikos apie bylą skaičių išnagrinėtą teisminės mediacijos būdu Nacionalinė teismų administracija neskelbia, todėl prielaidos apie šios procedūros taikymo mastą pagrįsti negalima. Vis dėlto, nepaisant to perspektyvos teisminei mediacijai plėtotis tikrai yra. Juk Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 10 straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog siekiant skatinti taikinamojo tarpininkavimo plėtrą ir užtikrinti jo kokybę, bus sudaromas priemonių planas, kurį tvirtins Teisingumo ministerija.

Galima teigti, kad teisminė mediacija dar nėra gerai žinoma visuomenėje, nelabai suprantama jos esmė, teigiamos savybės. Visuomenei sunku suvokti, jog teisme galima ne tik ginčą išspręsti iš esmės, bet ir dalyvauti teisminės mediacijos procedūroje. Tikėtina, jog ir patys teisėjai, o taip pat ginčo šalių atstovai, nėra aktyvūs teisminės mediacijos šalininkai ir nepasiūlo ginčo šalims pasinaudoti teisminės mediacijos procedūra bei gal būt susitarti taikiai taip užbaigiant civilinę bylą. Šios procedūros, kaip ir teismo taikinimo, tikslas – ginčą išspręsti taikiai, skatina ją taikyti ir ja pasinaudoti.

2.3.2. Teismo taikinamojo tarpininkavimo (teisminės mediacijos) ir teismo taikinimo santykis

Teisinėje literatūroje palčiai diskutuojamas klausimas apie mediacijos skirtumą nuo kitos panašios procedūros – sutaikinimo, kai ginčo šalys įvairiomis priemonėmis yra sutaikomos. Kai kurie autoriai teigia, kad sutaikinimą reikėtų laikyti „neįpareigojančiu arbitražu“, o mediacija – tik „derybomis su pagalbininku“. Kiti mano, jog sutaikinimas reiškia trečiosios šalies bandymą suvesti besiginčijančius, kad būtų galima jiems padėti suderinti tarpusavio skirtumus, o mediacija žengia dar toliau, leisdama trečiajai šaliai sudaryti sąlygas, kurių pagrindu ginčas

¹⁰⁰ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 206.

galėtų būti išspręstas. Trečia grupė asmenų mano, kad terminai mediacija ir sutaikinimas gali būti vartojami kaip sinonimai, nepaisant kiekvieno iš šių būdų savitumų.¹⁰¹

Šiandien dažnai teigiama, jog teisminė mediacija yra būdas pasiekti taikų susitarimą civilinėje byloje, turinti daug privalumų. Apie teisminę mediaciją sakoma, jog jos pagalba yra siekiama, kad nebūtų pralaimėjusių ginče, o abi šalys kažką laimėtų, juk ieškojimas orientuotas į ateitį, o ne į praeitį kaip tai daroma teismo sprendimu. Todėl yra didesnė galimybė išsaugoti santykius tarp šalių ir ateityje, po taikaus susitarimo pasirašymo. Kuo geriau taikus susitarimas atitinka abiejų ginčo šalių interesus, tuo didesnė tikimybė, kad taikus susitarimas bus vykdomas geruoku, kad jis bus ilgalaikis ir nė vienai iš šalių nereikės kreiptis dėl jo priverstinio vykdymo. Pati teisminės mediacijos procedūra yra labai lanksti, jos metu greičiau randamas ginčo sprendimas nei bylą nagrinėjant iš esmės ir priimant teismo sprendimą. Taip pat teigiama, kad tai pigesnė procedūra nei bylos nagrinėjimas teisme ir pačioms ginčo šalims, ir teismų sistemai bei valstybei.

Žvelgiant į teisminės mediacijos pagrindinius privalumus, galima teigti, kad jie sutampa su teismo vykdomu teisiniu taikinimu. Tiek teismo taikinimo, tiek ir teisminės mediacijos pagrindinis tikslas – įtikinti ginčo šalis, kad yra būtina abiemis bendradarbiaujant ieškoti bendro ir abiemis priimtino taikaus susitarimo. Abiejų procedūrų metu ginčo šalys gali nusistatyti taikos sutarties sąlygas būtent dėl tų reikalavimų, dėl kurių iškelta civilinė byla. Tačiau dažnai nurodoma, jog teisminės mediacijos dėka taupomi tiek laikas, tiek ir lėšos. Manome, jog nėra visiškai taip, juk naudojamas teismo proceso laikas spręsti klausimams, susijusiems su teisminės mediacijos skyrimu, organizavimu ir vykdymu, nors iš esmės ši procedūra skirta taupyti teismo proceso laiką. Juolab, iš esmės nėra sumažinamas teismo darbo krūvis, kadangi su viena civiline byla turi susipažinti tiek teisėjas, nagrinėjantis bylą, tiek ir mediatorius, besiruošiantis šiai procedūrai, kuris taip pat turi nagrinėti kitas jam paskirtas civilines bylas. Lėšos teisminės mediacijos metu taip pat nėra labai taupomos, valstybei būtina steigti darbuotojų etatus, darbo vietas, o ginčo šalims gali tekti papildomai mokėti advokatams už dalyvavimą šioje procedūroje. Tačiau bet kokių atvejų neabejotina, jog tiek teisminis taikinimas, tiek ir teisminė mediacija turėtų būti vykdomi kuo ankstesnėje civilinės bylos nagrinėjimo stadijoje – rengiantis teisminiam nagrinėjimui, o ne vėliau.

Sprendžiant ginčus teisminės mediacijos metu, šalys turi galimybę kontroliuoti ir daryti reikšmingą įtaką ginčo sprendimo eigai, aktyviai dalyvaudamos konflikto reguliavime, galutinio ginčo sprendimo projekto rengime. Tačiau ir teismo bylos nagrinėjimo metu šalys vadovaujantis dispozityvumo principu gali kontroliuoti procesą, t.y. turi teisę bet kurioje

¹⁰¹ Ten pat. P. 128-129.

teisminio proceso stadijoje sudaryti taikos sutartį, nuspręsti atsiimti, atsisakyti, o gal pripažinti ieškinį ir pan.

Svarbus teisminės mediacijos pranašumas – ginčo ir jo sprendimo proceso konfidencialumo užtikrinimas. Kaip minėta aukščiau, teisminė mediacija vyksta neprotokoluojant bei „už uždarytų durų“, ir tik ginčo šalių sutikimu šios procedūros metu gali dalyvauti kiti asmenys. Tuo tarpu teisminė taikinimo procedūra vyksta teismo posėdyje, kuris paprastai yra viešas, protokoluojamas, ir tik vadovaujantis CPK 9 straipsnio 1 dalimi, motyvuota teismo nutartimi minėta procedūra gali būti vykdoma uždariai. Skirtingai nuo teismo taikinimo, vadovaujantis konfidencialumo principu, mediatoriui ir ginčo šalims yra nustatytas draudimas vėlesniame ginčo nagrinėjime teisme naudoti kaip įrodymą informaciją, gautą teisminės mediacijos metu.

Dažnai pabrėžiama, jog teisminės mediacijos pagrindiniam tikslui pasiekti jos metu padedant šalims susitaikyti tai pat aptariama ir ne teisinė ginčo pusė – asmeniniai ar emociniai ginčo aspektai. Tačiau, teismo taikinimo metu teisėjas, manytumėme, taip pat galėtų panaudoti mediacijos tam tikrus elementus – pasiūlyti šalims išsakyti savo nuomonę, pareikšti pastabas, išdėstyti požiūrį į priešingos šalies poziciją, jos tikslus ir motyvus bei kt., tačiau skirtingai nei mediacijos metu, teisminis taikinimas negali būti vykdomas atskirai su kiekviena iš ginčo šalių. Svarbu, kad tiek teisėjas taikinime, tiek mediatorius mediacijos metu išliktų nešališki ir ginčo šalims suteiktų kuo daugiau informacijos apie taikos sutarties privalumus bei primygtinai neverstų šalių susitaikyti ir pan.

Svarus teisminės mediacijos privalumas yra tas, jog pasitikėjimas mediatoriumi yra tam tikru aspektu didesnis nei teisėju, kuris įstatymų nustatyta tvarka nagrinėja bylą ir nepasiekus susitarimo turės priimti teismo sprendimą. Tai iš tiesų gali lemti šalių nenorą nuoširdžiai ir atvirai diskutuoti teisminiame taikinime. Labiausiai mediacija skirtusi nuo teismo taikinimo tais atvejais, jeigu mediatorius būtų ne teisinį išsilavinimą turintis asmuo, o kitos profesijos asmuo (pavyzdžiui, psichologas). Tačiau galėtų iškilti problema, kai asmenims be teisinio išsilavinimo vykdančioms teisminės mediacijos procedūrą, būtų sudėtinga kontroliuoti, ar ginčo šalių pasiektas susitarimas atitinka teisės aktų reikalavimus, keliamus taikos sutarčiai ir jos galiojimui. Todėl, manome, pagrįstai Teisminės mediacijos taisyklėse numatyta, jog prireikus, teisminei mediacijai vykdyti gali būti skiriami du mediatoriai, kurie yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą, t. y. ginčui spręsti galima pasirinkti asmenį, turintį tam tikros srities specialių žinių, o taip pat asmenį, turintį teisinį išsilavinimą.

Jeigu šalys nesupras, kad geriausia ginče bandyti taikiai susitarti, teisminė mediacija nelabai gali pasiekti teigiamų rezultatų, nes tai yra savanoriška procedūra, kurios vykdymui reikalingas abiejų šalių sutikimas ar prašymas. Todėl teiginys, jog teisminės mediacijos metu

labai dažnai pasiekiamas susitarimas nėra visiškai tikslus, kadangi šalys, kurios nesvarsto apie susitaikymą tikrai nesirenka tokio taikinimo būdo. Tuomet kaip tik teismo taikinimo procedūra turi atlikti svarbų vaidmenį, kuriame kaip minėta gali būti panaudota ne mažai teisminės mediacijos elementų. Manome, kad, jeigu būtų tinkamai (ne tik formaliai, o sąžiningai, laikantis visų taisyklių) taikoma teisminė taikinimo procedūra, tai civilinėse bylose būtų žymiai daugiau pasiekiami taikių susitarimų.

Apibendrinant, galima teigti, kad teisminė mediacija nėra universali priemonė pakeičianti teismo vykdomą taikinimo procedūrą. Tai iš esmės papildoma priemonė padedanti, pageidaujant ginčo šalims, pasiekti taikų susitarimą civilinėje byloje. Teisminės mediacijos pagalba praplečiami taikinimo būdai teisme, siekiant, kad kuo daugiau civilinių bylų būtų užbaigta taikos sutartimi.

Galima sutikti su autorės, atlikusios tyrimą ir įvertinusios teisminės mediacijos projekto Lietuvoje rezultatus, teiginiu, jog „įdiegus teisminės mediacijos projektą jame dalyvaujantiems ir nedalyvaujantiems teismų teisėjams iš tikrųjų tapo paskata naujai įvertinti bylos užbaigimo taikos sutartimi reikšmę, aktyviau taikyti šalis. Apklausti teisėjai-teismo mediatoriai, dirbantys teisminės mediacijos projekte dalyvaujančiuose teismuose, patvirtino, kad teisminė mediacija teismuose vyksta tiek, kiek vyksta teisminis taikinimas, kitaip tariant, kad teisėjai teisminės mediacijos tikslų siekia teisiniu sutaikymu civiliniame procese. Patys teisėjai pripažįsta, kad taikydami šalis tapo iniciatyvesni, teisminiam sutaikymui skiria daugiau dėmesio ir pastangų.“¹⁰²

Manome, kad taip pat svarbus teisinės visuomenės švietimas, jos motyvacijos siūlyti teisminį taikinimą, teisminę mediaciją, didinimas, nes nuo teisininkų tikėjimo šių procedūrų nauda bei noro jas taikyti priklausys ir ginčo šalių suinteresuotumas spręsti ginčus taikiai, taikant minėtas procedūras. Juk tiek teisminis taikinimas, tiek teisminė mediacija turi daug privalumų, vien tai kad šių procedūrų tikslas – ginčą išspręsti taikiai, skatina jas taikyti ir jomis pasinaudoti.

3. ŠALIŲ SUTAIKYMO REZULTATAS

3.1. Taikos sutartis, galiojimo sąlygos

Ginčo šalims susėdus prie „derybų stalo“ ir radus abiem priimtina ginčo išsprendimo modelį – kompromisinį sprendimą, paprastai pereinama prie šio sprendimo įforminimo, t. y. taikos sutarties sudarymo. Taikos sutarties sudarymu užbaigiamas tarp asmenų iškilęs konfliktas ir atkuriamą socialinė taika. Taikos sutartis tam tikru požiūriu yra išskirtinė. Skirtingai nuo kitų sutarčių, taikos sutartis sudaroma kai šalys konfliktuoja – vyksta ginčas, tuo tarpu sudarant visas

¹⁰² Kaminskienė N. Teisminė mediacija Lietuvoje *QUO VADIS?* // Socialinis darbas, 2010, Nr. 9(1). P. 59.

kitas sutartis, šalys siekia sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas, taip apsisaugodamos nuo galimų konfliktų ateityje.

Verta paminėti, kad galiojant 1964 m. CK taikos sutartis jame nebuvo reglamentuota, apie šias sutartis buvo užsiminama tik procesinės teisės normose, tačiau labai abstrakčiai. Tam tikri taikos sutarčių aspektai taip pat buvo analizuojami tuometinėje civilinio proceso teisės teorijoje. Dėl to manytina, atsirasdavo daug neaiškumų dėl materialiujų teisinių taikos sutarčių aspektų.

Šiuo metu galiojančiame CK taikos sutartis įtvirtinta kaip viena iš atskirų sutarčių rūšių. Jos apibrėžimas pateiktas CK 6.983 straipsnyje, kuris nurodo, jog taikos sutartimi šalys *tarpusavio nuolaidomis* išsprendžia kilusį teisminį ginčą, *užkerta kelią* kilti teisminiam ginčui ateityje, išsprendžia teismo sprendimo įvykdymo klausimą arba kitus ginčytinus klausimus. Atsižvelgdamas į CK numatytą apibrėžimą, R. Simaitis, įžvelgė keturis (tris iš jų tiesiogiai susijusius su teismo procesu) taikos sutarčių tikslus: 1. išspręsti kilusį teisminį ginčą, 2. užkirsti kelią teisminiam ginčui kilti ateityje, 3. išspręsti teismo sprendimo įvykdymo klausimus, 4. išspręsti kitus ginčytinus klausimus¹⁰³. Anot minėto autoriaus, „reikia pripažinti, kad CK 6.983 straipsnio 1 dalyje pateiktas apibrėžimas – tai ganėtinai didelis žingsnis į priekį įstatymų lygmeniu pripažįstant ir reguliuojant *neteismines* taikos sutarčių apraiškas. Štai įstatyme jau tiesiogiai minima „kitų [neteisminių ir nesusijusių su teismo sprendimo vykdymu] ginčytinų klausimų“ išsprendimo taikos sutartimi galimybė. Tai pat kalbama apie “kelio kilti teisminiam ginčui ateityje užkirtimą“. Tai jau tenka suprasti, visų pirma, kaip ikiteisminio ginčų sureguliuavimo ir tik paskui – kaip teismo ginčo išsprendimo taikos sutartimis nuorodą.“ Manytumėme, kad šį apibrėžimą galima suprasti dvejopai, t. y. taip, kaip yra nurodęs R. Simaitis, ir šiek tiek kitaip, žvelgiant tik iš *teisminiame procese* sprendžiamo ginčo išsprendimo pusės. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į CK minėto straipsnio 1 dalies sistemingą išdėstymą (neišimant iš konteksto atitinkamų dalių) ir turinį siejant su CPK atitinkamomis nuostatomis, matyti, jog taikos sutartimi išsprendžiamas kilęs, *tačiau užbaigiamas taikos sutartimi, teisminis* ginčas; užkertamas kelias kilti *teisminiam ginčui, kuris užbaigiamas sutartimi, ateityje* (išplaukia iš CPK 293 straipsnio 5 punkto, 294 straipsnio), išspręsti *kitus ginčytinus* klausimus, tai pavyzdžiui, susijusius su ginčo dalyku, išlaidomis ar pan. Tačiau vis dėlto į minėtą CK nuostatą – apibrėžimą, nereikėtų žvelgti siaurai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹⁰⁴, aiškindamas taikos sutarties sampratą (CK 6.983 straipsnis), yra nurodęs, kad „taikos sutartis – tai ginčo šalių tarpusavio kompromisas, susitarimas, kuriuo jos, atsisakydamos tam tikrų oponuojančių argumentų, nustato abipusiškai

¹⁰³ Simaitis R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje // Justitia. 2004. Nr.1(49). P 10.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2010; 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-372/2010, 2008 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354/2008.

priimtinas jų ginčo sprendimo sąlygas. Taikos sutartis, kurią patvirtina teismas, nors ir reguliuojama ir proceso, ir materialiosios teisės normų, yra civilinė sutartis; teismo nutartimi patvirtintos sutarties teisinė galia ir jos materialiniai teisiniai padariniai šalims apibrėžti CK normose, o tokios sutarties šalims kylantys procesiniai teisiniai padariniai nustatyti proceso normose. Tai reiškia, kad taikos sutartis yra civilinė sutartis, kuria ginčo šalys laisvo apsisprendimo būdu (CK 6.156 straipsnis) išsprendžia kilusį ginčą, sutarties sąlygomis apibrėždamos kiekvienos jų teises ir pareigas“.

Teisės doktrinoje diskutuojama, jog CK 6.983 straipsnio 1 dalies nuostata šalys „*tarpusavio nuolaidomis*“ išsprendžia kilusį ginčą, psichologiniu požiūriu yra vienpusiška, nevykusi¹⁰⁵. Atrodo, kad susitariant ir sudarant taikos sutartį abiem ginčo šalims būtina nusileisti viena kitai. Tai iš esmės šalis gali suklaidinti ir, pasireiškiant nuoskaudai bei pralaimėjimo jausmui, paskatinti atsisakyti taikaus susitarimo. Todėl, atsižvelgiant į psichologinį aspektą, tinkamesnė nuostata yra „bendradarbiaujant šalys išsprendžia kilusį ginčą, arba kaip numatyta CPK „siekdamos priimtino abiem šalims susitarimo“.

Taikos sutarties teisinį turinį sudaro atitinkamos sąlygos, kuriomis ginčo šalys sutaria išspręsti kilusius nesutarimus. Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas tiksliai nenurodė taikos sutarties sąlygų, taip iš esmės palikdamas laisvę sutarties šalims pačioms formuoti nuostatas, atsižvelgiant į konkrečias situacijas. Apibrėžiami tik taikos sutarčių turinio, jų galiojimo draudimai, atitinkami ribojimai.

Tam, kad sudaroma sutartis galiotų, būtina laikytis įstatyme nustatytų tam tikrų reikalavimų – sąlygų. Teisės teorijoje išskiriamos bendrosios sandorių galiojimo sąlygos: sutarties šalių teisnumas ir veiksnumas, jos turinio atitiktis įstatymų reikalavimams, šalių valios išraiškos atitiktis tikrajai jų valiai ir nustatytų formos reikalavimų laikymams¹⁰⁶. Ne išimtis yra ir taikos sutartis, todėl ją sudarant taip pat privalu laikytis ir bendrųjų, ir specialiųjų taikos sutartims taikomų sutarčių galiojimo sąlygų. Remiantis CK, CPK nuostatomis, teismų praktika, atsižvelgiant į taikos sutarčių specifiką, išskiriamos tokios svarbiausios taikos sutarčių sąlygos.¹⁰⁷

1. *sudarydamos taikos sutartį šalys turi būti teisos ir veiksnios*. Šalių teisnumas ir veiksnumas vertinamas materialiuoju teisiniu požiūriu. Jeigu taikos sutartis sudaroma vykstant teisminiam procesui arba teikiama tvirtinti teismui, teisnumą ir veiksnumą reiktų vertinti procesiniu teisiniu požiūriu. Nustatant šalių teisnumą ir veiksnumą, paprastai nustatoma, kokia apimtimi šalys yra teisos ir veiksnios, esant ginčo materialiesiems teisiniams santykiams; ar

¹⁰⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog pagal šiuo metu galiojančio CPK 231 straipsnio 1 dalį, taikos sutarties sudarymo būdas – pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą, o ne susitarimą tarpusavio nuolaidomis.

¹⁰⁶ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vija, 1997. P. 194-195.

¹⁰⁷ Simaitis R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje // Justitia. 2004. Nr.1(49). P. 12-15.

šalys gali laisvai sudaryti atitinkamus sandorius, ar atlikti kitus juridinius veiksmus, dėl kurių kilo ginčas.

2. šalys turi išreikšti tikrąją savo valią ir negali būti veikiamos prievartos, fizinio arba psichologinio spaudimo ar smurto, apgaulės. Esminis suklydimas, apgaulė, smurtas, spaudimas ar grasinimas turi tokią pačią reikšmę kaip ir visiems sandoriams (CK 1.90-1.91 straipsniai). Pažymėtina, jog pagal CK 6.986 straipsnio 6 dalį šalių suklydimas dėl teisės normų, išskyrus imperatyviasias teisės normas, nėra pagrindas pripažinti taikos sutartį negaliojančia.

3. taikos sutartis dėl klausimų, kuriuos reglamentuoja *teisės imperatyvios normos*, taip pat dėl klausimų, susijusių su *viešąja tvarka*, negalioja (CK 6.984 straipsnis). Taigi, negalioja taikos sutartis, kuri prieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms. Tačiau yra tam tikrų išimčių, pavyzdžiui, santuokos abiejų sutuoktinių pareiškimu nutraukimo byloje, t.y. šiam susitarimui įstatymai numato privalomą teisminę įgyvendinimo tvarką (CK 3.51-3.54 straipsniai; CPK 538-541 straipsniai). Atkreiptinas dėmesys, jog teismų praktikoje pasitaikydavo tokių atvejų, kai teismas patvirtindavo taikos sutartis, nors susitarimo sąlygos prieštaravo imperatyvioms įstatymo normoms. Pavyzdžiui, šalys susitarė įteisinti savavališką statybą, kai tuo tarpu Statybos įstatymas¹⁰⁸ nenumatė galimybės įteisinti savavališką statybą ir buvo numatytas tik vienintelis savavališkos statybos padarinių šalinimo būdas – statinio nugriovimas¹⁰⁹.

4. taikiai susitarti galima tik *dėl tų materialinių, procesinių teisinių reikalavimų, kuriais šalys disponavo*. Taikos sutartis gali būti sudaroma ir tvirtinama pareiškštų teismui ieškinio reikalavimų ir priešieškinio reikalavimų (tokiems esant byloje) apimtimi. Taikos sutartimi negali būti sprendžiami kiti klausimai, dėl kurių įstatymo nustatyta tvarka nebuvo kreiptasi į teismą¹¹⁰. Taip pat taikos sutartimi negalima spręsti dėl asmenų, kurie nėra sutarties šalimi, teisių ir pareigų. Pabrėžtina, jog CK 6.986 straipsnyje nurodyta, kad sutartis negalioja, jeigu po sutarties sudarymo *atsiranda dokumentai*, patvirtinantys, kad viena iš taikos sutarties šalių neturi ir neturėjo teisės į tai, kas jai yra pripažinta taikos sutartimi.

5. taikos sutartimi negalima įtvirtinti *esminės šalių nelygybės, nepagrįsto ir perdėto vieno šalies pranašumo prieš kitą šalį* (CK 6.986 straipsnio 1 dalis, 6.228 straipsnis). Šaliai pasinaudojant ekonominiu, tarnybiniu, kitu pranašumu, jei tai lemia vienai šaliai itin nepalankias, o kitai šaliai per daug palankias taikos sutarties sąlygas, gali sukelti taikos sutarties negaliojimą.

6. taikos sutartis, sudaroma remiantis *negaliojančiu sandoriu arba suklustotais rašytiniais dokumentais*, negalioja (CK 6.986 straipsnio 2-3 dalys).

7. taikos sutartimi negalima išspręsti ginčo, kai sudarydamos taikos sutartį, viena ar abi šalys nežinojo, kad klausimas, esantis taikos sutarties dalyku, jau yra išspręstas įsiteisėjusiu

¹⁰⁸ Statybos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr. 101-3597.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-72/2009.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 9 d. nutartis, civilinė byla Nr. 3K-3-520/2010.

teismo sprendimu (CK 6.986 straipsnio 4 dalis). Taigi, pirmenybė teikiama ankstesniam teismo sprendimui, apie kurį abi šalys nežinojo. Tačiau, jeigu bent viena iš šalių žinojo apie įsiteisėjusį teismo sprendimą, ar nežinojo, tačiau turėjo žinoti, taikos sutartis vis vien yra galiojanti. Ši nuostata išplaukia iš CPK 595 straipsnio, kurioje numatyta galimybė sudaryti taikos sutartis vykdymo procese.

8. taikos sutartis turi būti rašytinės formos, kadangi šio reikalavimo nesilaikymas sutartį daro negaliojančią (CK 6.983 straipsnio 3 dalis). Be abejojimo, pagal CPK 140 straipsnio 3 dalį, jeigu šalys žodžiu pareiškia apie taikos sutartį, tai įrašoma į teismo posėdžio protokolą. Atkreiptinas dėmesys, kad kai taikos sutartis sudaroma ne teisme šioms sutartims iš esmės taikomos bendrosios sandorių formai taikomos CK normos.

9. negali būti teikiamos teismui tvirtinti sąlyginės taikos sutartys, kadangi tai prieštarautų CPK 267 straipsnio nuostatomis dėl sąlyginio sprendimo (nutarties).

10. atstovas, per kurį ginčo šalis sudaro taikos sutartį, privalo turėti įgaliojimus šiems veiksams atlikti. Atstovai pagal įstatymą turi visus įgaliojimus civilinėje byloje, kuriuos turi teisę atlikti patys atstovaujantieji. Tačiau, pažymėtina, kad po CPK pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo, įgaliojimas atstovauti teisme suteikia atstovui teisę atlikti atstovaujamojo vardu *visus* procesinius veiksmus, *išskyrus išimtis, nurodytas įgaliojime* (CPK 59 straipsnis). Taigi, jeigu atstovaujamas nepageidauja, jog jo atstovas sudarytų taikos sutartį, šią aplinkybę turi nurodyti įgaliojime.

11. negali būti kitų, CK pirmosios knygos IV skyriuje, kitose teisės normose numatytų sandorių negaliojimo pagrindų. Pavyzdžiui, apsimestinės, tariamos taikos sutartys negali būti sudaromos ir teikiamos teismui tvirtinti, juolab, teismas neturi jų tvirtinti.

CK 6.983 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad taikos sutarties pagrindu atsiradusi šalių prievolė jos dalyko atžvilgiu pripažįstama nedalia. Tai reiškia, jog taikos sutarties negaliojimas reiškia visos sutarties negaliojimą. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad jeigu taikos sutarties prievolė nėra dali, tai nereiškia, jog taikos sutartimi negalima išspręsti tik dalies kilusio ginčo. Šalių ginčą taikos sutartimi išspręsti iš dalies nedraudžia nei CK, nei kiti įstatymai. Juolab CPK 231 straipsnio 2 dalis tik patvirtina, jog taikos sutartimi gali būti išspręstas visas ginčas ar jo dalis (atskiri reikalavimai).

3.2. Taikos sutarties sudarymas, tvirtinimas

CPK nustato taikos sutarčių sudarymo, patvirtinimo teismo procese procedūras, procesinius teisinius padarinius, kylančius tokios sutarties šalims. Tad sudarydamos taikos sutartį bei pateikdamos ją tvirtinti teismui, šalys disponuoja ne tik materialiosiomis, bet ir procesinėmis

teisėmis (realizuojamas dispozityvumo principas). Tačiau pabrėžtina, jog nebūtinai visos taikos sutartys turi būti sudaromos teisme. Taikūs susitarimai gali būti sudaromi tiek prasidėjus teisminiams ginčams, tiek ir neinicijuojant teismo proceso – šalims pačioms abipusių nuolaidų būdu susitarus kilusį konfliktą išspręsti taikiai, užkertant kelią teisminiam ginčui kilti ateityje.

Kaip nurodyta aukščiau, pagal CK 6.983 straipsnį taikos sutartimi šalys tarpusavio nuolaidomis išsprendžia kilusį teisminį ginčą, užkertant kelią kilti teisminiam ginčui ateityje, išsprendžia teismo sprendimo įvykdymo klausimą arba kitus ginčytinus klausimus. Taigi, taikos sutartimi gali būti sprendžiamas jau kilęs teisminis ginčas arba užkertamas kelias teisminiam ginčui kilti ateityje.

Kilęs teisminis ginčas, t. y. kai teisme dėl ginčo iškelta civilinė byla, proceso šalių taikos sutartimi gali būti išsprendžiamas bet kurioje proceso stadijoje, jeigu teismas tokią sutartį patvirtina pagal CPK 140 straipsnio nuostatas ir bylą nutraukia (CPK 293 straipsnio 5 punktas). Tuo tarpu dėl taikos sutarties, kuria siekiama išvengti ateityje tarp šalių galinčio kilti teismo ginčo, patvirtinimo šalys su prašymu gali kreiptis į teismą CPK XXXIX skyriuje (CPK 579–582 straipsniai) nustatyta supaprastinto proceso tvarka.

CPK 140 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad bet kurioje proceso stadijoje šalys gali baigti bylą taikos sutartimi. Iš šios nuostatos matyti, kad įstatymų leidėjas skatina šalis susitaikyti, nepriklausomai, nuo to kurioje stadijoje šalių ginčas yra nagrinėjamas, nepaisant to, jog civilinėje byloje yra priimtas teismo sprendimas ir ginčas išspręstas iš esmės, ir net tuomet, kai vyksta *vykdymo procesas* (CPK 595 straipsnis).

Taikos sutarties tvirtinimas bylą nagrinėjant teisme. Ginčo šalims užbaigiant civilinę bylą taikos sutartimi baigiamas bylos nagrinėjimas iš esmės. Šalims suderinus sutarties sąlygas bei jas pasirašytinai patvirtinus, teikiamas prašymas teismui dėl taikos sutarties patvirtinimo. Tuomet teismas ir turi spręsti klausimą dėl taikos sutarties tvirtinimo.

Prieš tvirtindamas šalių pateiktą taikos sutartį, teismas privalo patikrinti ar ji neprieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, viešajam interesui (CPK 42 straipsnio 2 dalis), ar nepažeidžia trečiųjų į bylą neįtrauktų asmenų teisių ir pareigų bei ar įgyvendintos visos kitos taikos sutarties galiojimo sąlygos. Atlikdamas šiuos veiksmus teismas privalo būti aktyvus ir negali beatodairiškai pasitikėti šalių tvirtinimu, jog taikos sutarties tvirtinimui nėra jokių kliūčių. Taigi, darytina išvada, kad šalių teisė sudaryti taikos sutartį nėra absoliuti – ji neturi prieštarauti imperatyviosioms įstatymo normoms ar viešajam interesui, nepažeisti trečiųjų į bylą neįtrauktų asmenų teisių ir pareigų.

Pažymėtina, kad Lietuvos įstatymuose nėra apibrėžta viešojo intereso sąvoka. Tačiau teismų praktikoje pripažįstama, kad viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, o jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos aplinkybes. Bendrąja prasme

viešieji interesai reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, žmonių gerovę¹¹¹. Taip pat dar 2006 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nutarime, priimtame byloje Nr. 35/03-11/06,¹¹² pažymėjo, kad *viešuoju interesu* laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai *inter alia* visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt. Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia* per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas. Kiekvienąkart, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, turi būti įmanoma pagrįsti, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos ir tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės. Teismas, nusprenddamas ginti bei saugoti tam tikrą interesą, laikydamas jį viešuoju interesu, turi motyvuoti tokį savo sprendimą. Vertinant ar pateikta taikos sutartis neprieštarauja viešajam interesui reikia nepamiršti ir atsižvelgti į bendruosius teisės principus, ar nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, taip pat pamatinės visuomenės vertybės. Bet kokiu atveju, kiekvienoje civilinėje byloje nustatinėjant ar taikos sutartis (ne)prieštarauja viešajam interesui, būtina atsižvelgti į konkrečias byloje esančias ir nustatytas aplinkybes bei taip pat stengtis, kad nebūtų paneigtas dispozityvumo principas.

Prieš tvirtindamas taikos sutartį teismas privalo vykdyti *išaiškinimo pareigą*. Pagal CPK 140 straipsnio 2 dalį šalims būtina išaiškinti, kad teismui patvirtinus sutartį ginčas bus galutinai išspręstas, šalys nebeturės galimybės tuo pačiu pagrindu tarp tų pačių šalių pakartotinai kreiptis į teismą, o taikos sutartis taps privalomu ir vykdytinu dokumentu. Remiantis CPK 158 straipsnio 3 dalimi, 243 straipsniu teismas gali nevykdyti išaiškinimo pareigos, jeigu šalys ar tretieji asmenys bylą veda ne patys, o per advokatą arba jiems atstovauja aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintys asmenys. Atkreiptinas dėmesys, jog pagal CPK 140 straipsnio 3 dalį taikos sutarties tvirtinimo klausimą teismas gali išspręsti rašytinio proceso tvarka (skirtingai nei atlikti sutaikymo veiksmus) kai byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka arba kai yra šalių prašymas taikos sutartį tvirtinti rašytinio proceso tvarka. Kai taikos sutarties tvirtinimo klausimą teismas sprendžia rašytinio proceso tvarka ir šalys prašyme patvirtinti taikos sutartį nenurodo, kad joms žinomos taikos sutarties patvirtinimo pasekmės, teismas išsiunčia šalims pranešimą, kuriame nurodomos procesinės taikos sutarties patvirtinimo pasekmės. Jeigu per septynias dienas nuo šio teismo pranešimo išsiuntimo dienos šalys nepatvirtina, kad joms žinomos taikos sutarties patvirtinimo pasekmės, teismas taikos sutarties netvirtina. Tačiau minėtos CPK nuostatos dėl

¹¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1767/2010.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06 // Valstybės žinios. 2006, Nr. 102-3957.

taikos sutarties tvirtinimo rašytinio proceso tvarka neriboja teismo teisės taikos sutarties tvirtinimo klausimą spręsti žodinio proceso tvarka, kai teismas tai pripažįsta būtina.

Jeigu byloje dalyvauja tretieji asmenys būtina juos informuoti apie taikos sutarties sudarymą, kad jie galėtų pareikšti savo nuomonę dėl šio klausimo. Teismo nesaisto aplinkybė, jog pareikštas minėtų asmenų prieštaravimas taikos sutarties sudarymui, t.y. teismas, privalo išnagrinėti nesutikimo motyvus, tačiau manydamas, kad sutartis nepažeidžia trečiųjų asmenų interesų, tai turi įrašyti nutartyje, kurioje tvirtinama taikos sutartis. Be abejo, tretieji asmenys, nesutinkantys su teismo nutarties motyvais, turi teisę nustatyta tvarka pareikšti atskirąjį skundą dėl teismo nutarties, kuria patvirtinta taikos sutartis.

Pažymėtina, kad bendrininkavimo atveju, remiantis CPK 44 straipsnio 3 dalimi, taikos sutarčiai sudaryti privalomas visų bendrininkų (bendraieškių arba bendraatsakovių) sutikimas, išskyrus atvejus, kai šie veiksmai yra atliekami tik neviršijant reikalavimų ar įsipareigojimų. Nesant pastarųjų sutikimo, teismo patvirtinta taikos sutartis yra neteisėta, nes ją sudarant nepaisoma procesiniam bendrininkavimui nustatyto imperatyvo¹¹³. Tačiau bendrininkai gali įgalioti civilinę bylą vesti vienam iš bendrininkų, vadovaujantis bendrosiomis CPK taisyklėmis (CPK 59 straipsnis). Tokia pati situacija – dėl sutikimo taikos sutarties patvirtinimui, yra ir su prokuroro, valstybės ar savivaldybių institucijomis bei kitais asmenimis, kurie vadovaujantis CPK 49 straipsniu, reiškia ieškinį viešajam interesui apginti. Tokiu atveju, būtina atsižvelgti ir į asmens (fizinio, juridinio), kurio interesai yra ginami pareikštu ieškiniu, nuomonę, jeigu jis yra įtrauktas dalyvauti procese trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, arba jo paties iniciatyva įtrauktas dalyvauti procese bendraieškiu.

Tvirtindamas taikos sutartį, teismas priima nutartį, kuria nutraukiama civilinė byla (CPK 140 straipsnio 3 dalis, 293 straipsnio 5 punktas). Nutartyje dėl taikos sutarties patvirtinimo turi būti aiškiai ir išsamiai nurodytos tvirtinamos sutarties sąlygos (CPK 140 straipsnio 3 dalis). Tačiau, tai nereiškia, kad rezoliucinėje teismo nutarties dalyje turi būti perrašomas visas sutarties tekstas, neatkreipiant dėmesio į juridinės technikos trūkumus, dviprasmiškas, neįvykdomas nuostatas, kalbos klaidas ir pan. Galima rasti atvejų, kai taikos sutarties šalys įsipareigoja jos neginčyti¹¹⁴ arba nutraukti bylą ir panaikinti laikinas apsaugos priemones.

Taikos sutarties šalys, nustatinėdamos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo sąlygas, gali nesilaikyti CPK nustatytų bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių ir paskirstyti jas tarpusavio sutarimu. Tačiau, jei šio klausimo šalys sutartyje neapsprendžia, teismas priimdamas nutartį tvirtinti taikos sutartį bylinėjimosi išlaidų proceso šalims nepaskirsto (CPK 94 straipsnio 2 dalis). Kadangi pagal CPK 87 straipsnio 2 dalį šalims sudarius taikos sutartį grąžinama 75

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2007, Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2250/2011.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1120/2003.

procentai sumokėto žyminio mokesčio dalis, todėl ši aplinkybė taip pat turėtų būti numatyta teismo priimtoje nutartyje.

Verta atkreipti dėmesį į atskirą bylų kategoriją – santuokos bylas, kai santuoka yra nutraukiama abiejų sutuoktinių bendru sutikimu. Pagal CK 3.53 straipsnio 3 dalį teismas, savo *sprendimu* nutraukdamas santuoką, patvirtina ir sutuoktinių pateiktą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Taigi, šios kategorijos bylose teismas sutartį tvirtina ne nutartimi, o teismo sprendimu, kuriuo iš esmės išsprendžiamas klausimas dėl santuokos nutraukimo. Prieš tvirtindamas sutuoktinių pateiktą sutartį teismas taip pat turi patikrinti ar pateikta sutartis neprieštarauja viešajai tvarkai ir nepažeidžia sutuoktinių, jų nepilnamečių vaikų, vieno arba abiejų sutuoktinių kreditorių teisėtų interesų. Priešingu atveju, teismui nustačius, kad sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių neatitinka įstatymo reikalavimų ir sutuoktiniams per šešių mėnesių terminą nepašalinus nustatytų trūkumų, prašymas dėl santuokos nutraukimo paliekamas nenagrinėtas (CK 3.53 straipsnio 4 dalis). Tokia pačia tvarka tvirtinama sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių ir bylose dėl santuokos nutraukimo dėl sutuoktinio kaltės, kai sutuoktiniai susitaria taikiai (CK 3.64 straipsnio 3 dalis).

Pažymėtina, jog pagal CPK 140 straipsnio 4 dalį teismas, nusprendęs atsisakyti tvirtinti šalių pateiktą taikos sutartį, privalo nurodyti „netvirtinimo“ motyvus. Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog teismo atsisakymas tvirtinti taikos sutartį neužkerta kelio tolimesniam teisminiam procesui, tokia nutartis negali būti skundžiama teikiant dėl to atskirąjį skundą.¹¹⁵

Taikos sutarties tvirtinimas priėmus teismo sprendimą. CPK yra reglamentuota procedūra, kuomet šalys sudaro taikos sutartį ir prašo teismo ją patvirtinti, kai jau priimtas teismo sprendimas pirmojoje instancijoje, tačiau dar nėra paduotas apeliacinis skundas. Būtent 140 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad jeigu šalys taikos sutartį dėl ginčo esmės sudaro ir pateikia ją teismui tvirtinti po sprendimo pirmosios instancijos teisme priėmimo, bet nepasibaigus jo apskundimo apeliacine tvarka terminui, pirmosios instancijos teismas, nutartimi patvirtinęs taikos sutartį, panaikina priimtą sprendimą ir bylą nutraukia. Žvelgiant į šią CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu įtvirtintą nuostatą kyla klausimas ar ji neprieštarauja CPK 276 straipsnio 1 daliai, kurioje nurodyta, jog paskelbus byloje sprendimą, *teismas, priėmęs sprendimą, neturi teisės pats jį panaikinti ar pakeisti*. Galima sutikti su nuomone¹¹⁶, jog taikos sutarties paskelbus sprendimą sudarymas ir patvirtinimas tai naujas juridinis faktas, kurio priimant sprendimą nebuvo. Taikos sutarties sudarymas, teisminis patvirtinimas ir bylos tuo pagrindu nutraukimas, kaip vėlesni juridiniai faktai, turi pirmumą, palyginti su dar neįvykusiu faktu (bylos baigimu sprendimo įsiteisėjimu), kuriam įvykti dar prieš sprendimo įsiteisėjimą sukliudė bylos

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras I tomas, Vilnius: Justitia 2004. P. 326.

¹¹⁶ Simaitis R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje // Justitia. 2004. Nr.1(49). P. 20-21.

nutraukimas dėl taikos sutarties sudarymo. Todėl manytumėme, kad nutraukus bylą dėl taikos sutarties patvirtinimo, dar neįsiteisėjęs teismo sprendimas teisinės galios neįgyja ir iš esmės *nera reikalo jį panaikinti*. Remiantis CPK įtvirtintomis nuostatomis, taikos sutartis sudarius ir patvirtinus, neįsiteisėję sprendimai gali būti naikinami iš esmės tik dviem būdais – esant apeliacijos, kasacijos arba proceso atnaujinimo stadijoms (CPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punktas, 359 straipsnio 1 dalies 6 punktas, 5 dalis, 371 straipsnio 1 dalies 3 punktas) bei supaprastintuose procesuose: dokumentiniame procese (CPK 430 straipsnio 9 d.) ir teismo sprendimo įsakymo išdavimo bylose (CPK 439 straipsnio 8 dalis). Kiti atvejai CPK nenumatyti, todėl taikos sutartis sudarius ir patvirtinus, teismo priimti neįsiteisėję sprendimai to paties teisėjo nenaikintini.

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal minėtą CPK 140 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą apeliacinio skundo padavimo termino eiga sustabdoma kol sprendžiamas taikos sutarties tvirtinimo klausimas. Vadinasi, remiantis CPK 76 straipsniu sprendimo įsiteisėjimo ir apeliacinio skundo pateikimo terminai sustabdomi nuo pagrindo jiems sustabdyti atsiradimo momento, t. y. taikos sutarties pateikimo teismui tvirtinti. Ši nuostata tai tarsi garantas, jog šalims nepavykus sudaryti taikos sutarties, teismo sprendimu nepatenkinta šalis nepraras galimybės į apeliaciją.

Kai taikos sutartis sudaroma ir pateikiama teismui tvirtinti esant apeliacijos, kasacijos ar proceso atnaujinimo stadijai, tuomet taikos sutartį patvirtinus, panaikinami atitinkamai pirmosios ar apeliacinės instancijos teismo sprendimas (nutartis) ir civilinė byla nutraukiama.

Pabrėžtina, kad taikos sutartis gali būti sudaroma ir tvirtinama supaprastintuose procesuose: dokumentiniame procese (CPK 430 straipsnio 9 dalis) ir teismo įsakymo išdavimo bylose (CPK 439 straipsnio 8 dalis). Tiek dokumentinis, tiek ir teismo įsakymo išdavimo procesai yra vadinami raginamąja teiseną. Čia neįsiteisėjęs preliminarusis teismo sprendimas ir teismo įsakymas atlieka ne galutinio teismo sprendimo vaidmenį, kaip kad yra ginčo teisenos, vykstančios pagal bendrąsias CPK įtvirtintas taisykles, atveju, o raginamojo dokumento vaidmenį. Tiek teismo įsakymas, tiek preliminarusis sprendimas yra vienašališki dokumentai, preliminarusis teismo sprendimas yra ir sąlyginis sprendimas, o įsiteisėjęs teismo įsakymas tampa vykdomuoju dokumentu¹¹⁷.

Jeigu šalys sudaro taikos sutartį dokumentiniame procese ar teismo įsakymo išdavimo bylose, tai teismas gali ją patvirtinti ir ta pačia nutartimi panaikinti tiek preliminarų sprendimą, tiek teismo įsakymą (CPK 430 straipsnio 9 dalis, 439 straipsnio 8 dalis). Kaip minėta, neįsiteisėję preliminarus sprendimas ir teismo įsakymas yra raginamojo pobūdžio, o ne galutiniai, ginčą iš esmės išsprendžiantys, dokumentai. Tuo tarpu kai šie minėti teismo dokumentai įsiteisėja, teismas nebegali taikyti minėtų teisės normų – CPK 430 straipsnio 9

¹¹⁷ Simaitis R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje // Justitia. 2004. Nr.1(49). P. 20-21.

dalis; 439 straipsnio 8 dalies, ir panaikinti preliminarų teismo sprendimą ar teismo įsakymą. Įsiteisėjus minėtiems teismo dokumentams jie įgyja res judicata galią ir negali būti panaikinami CPK 276 straipsnio 1 dalies prasme. Taigi, sudarius taikos sutartį ir ją patvirtinus naikinami tik neįsiteisėję preliminarūs teismo sprendimas ir teismo įsakymas. Tačiau, kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konsultacijoje¹¹⁸, kai išieškotojas nesikreipė į antstolį dėl išduoto ir įsiteisėjusio teismo įsakymo vykdymo, išieškotojo ir skolininko sudaryta taikos sutartis, kuria šalys susitarė modifikuoti įsiteisėjusio teismo įsakymo vykdymą, teisme gali būti patvirtinta CPK XXXIX skyriuje (CPK 579-582 straipsniuose) nustatyta supaprastinto proceso tvarka.

Jeigu šalys sudaro taikos sutartį *vykdymo procese* (CPK 595 straipsnis), taikos sutartis turi būti pateikiama išieškojimą vykdančiam antstoliui, o pastarasis vykdomąją bylą sustabdo ir per tris darbo dienas perduoda ją apylinkės teismui, kurio veiklos teritorijoje yra antstolio kontoros buveinė. Teisėjas, gavęs pareiškimą patvirtinti taikos sutartį, patikrinęs taikos sutarties atitiktį įstatymo numatytiems reikalavimams priima nutartį pagal CPK 140 straipsnio 3 dalyje nurodytas taisykles. Ši nutartis gali būti skundžiama atskiruoju skundu. Teismui patvirtinus taikos sutartį vykdomoji byla nutraukiama (CPK 629 straipsnis).

Šioje vietoje būtų galima paminėti Lietuvoje plačiai pagarsėjusį įvykį, kai ieškovas – prokuroras, gindamas viešą interesą, teismo prašė pripažinti negaliojančiais atsakovų (savivaldybės tarybos ir administracijos) priimtus administracinius teisės aktus bei su kitais atsakovais (privaciais subjektais) sudarytus sandorius, susijusius su rekonstruotinos teritorijos, išsidėsčiusios Kuršių nerijos nacionalinio parko teritorijoje, detaliuoju planavimu ir joje vykdoma pastatų statyba, įpareigojant atsakovus nugriauti neteisėtai pastatytus statinius. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. balandžio 28 d. nutartimi¹¹⁹ paliko galioti Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartį, kuria panaikinti administraciniai aktai, susiję su Kuršių nerijos nacionaliniame parke, Preilos gyv., Neringos m. pastatytų statinių statyba, teritorijų planavimu, panaikinta statinių teisinė registracija bei, ginant viešąjį interesą – Lietuvos kraštovaizdžio komplekso ir savitos etnokultūros paveldo – nacionalinės kultūros vertybes ir šalinant statybos padarinius, įmonė „Sabonio klubas ir partneriai“ įpareigota per pusę metų nugriauti neteisėtai pastatytus statinius. Iki šiol neteisėtai pastatyti statiniai nenugriauti, t.y. teismo sprendimas neįvykdytas. Be to, žiniasklaidoje pasirodė ne vienas pranešimas,¹²⁰ jog „Ministro pirmininko kancleris Deividas Matulionis gruodžio pabaigoje pranešė, kad dėl Preilos botelių ir kitų pastatų ketinama sudaryti taikos sutartis“. Be abejo, sunku prognozuoti kas bus, jeigu iš tiesų tarp ginčo šalių bus pasirašyta taikos sutartis (kai

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 8 d. konsultacija Nr. A3-103. Teismų praktika, Nr. 21.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.

¹²⁰ BNS ir lrytas.lt, BNS lžinios.lt, inf. 2012-01-09. <http://www.lrytas.lt/-13260891901324190988-vyriausyb%C4%97-svarstys-k%C4%85-daryti-su-neteis%C4%97tais-statiniaiskur%C5%A1i%C5%B3-nerijoje.htm>; prisijungimo laikas: 2012-01-18.

teismo patvirtinti aiškūs imperatyvių įstatymo normų pažeidimai) ir ji bus teikiama teismui tvirtinti. Kaip minėta aukščiau, šalių teisė sudaryti taikos sutartį nėra absoliuti – ji neturi prieštarauti imperatyviosioms įstatymo normoms ar viešajam interesui, nepažeisti trečiųjų į bylą neįtrauktų asmenų teisių ir pareigų. Taigi, bet koku atveju, minėtoje konkrečioje situacijoje jeigu ir bus vykdymo procese sudaryta taikos sutartis ir ji bus pateikta teismui, „paskutinį žodį tars“ būtent teismas, sprenddamas klausimą dėl taikos sutarties tvirtinimo.

Taikos sutarties tvirtinimas nepradėjus teismo proceso – neiškėlus civilinės bylos teisme. Analizuojant taikos sutarties sudarymo civiliniame procese atvejus, paminėtina ir galimybė dar teismo nepasiekusį ginčą išspręsti taikos sutartimi, kurią patvirtintų teismas. Neteisminių taikos sutarčių tvirtinimas teisme pagal CPK nuostatas taip pat galimas. Be abejo, tokiems veiksams atlikti nėra tinkama ginčo teiseną. Ne teismo metu sudarytų taikos sutarčių teismui tvirtinimui tinkamos ypatingosios teisenos procedūros, kurias reglamentuoja CPK XXXIX skyrius. Atkreiptinas dėmesys, jog tokia nuostata yra numatyta Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje. Dėl kokių priežasčių tokia nuostata neįtvirtinta CPK yra nežinoma.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 6 d. konsultacijoje¹²¹ nustatyta, kad taikos sutartimi gali būti sprendžiamas jau kilęs teisminis ginčas arba užkertamas kelias teismui ginčui kilti ateityje. Taip pat nurodoma, kad dėl taikos sutarties, kuria siekiama išvengti ateityje tarp šalių galinčio kilti teismo ginčo, patvirtinimo šalys su prašymu gali kreiptis į teismą CPK XXXIX skyriuje nustatyta supaprastinto proceso tvarka. Šiuo atveju kalbama apie taikos sutartį, sudarytą dar neiškėlus civilinės bylos, todėl supaprastintas civilinis procesas yra įstatymo nustatyta procedūra, kuria užkertamas kelias kilti civiliniam ginčui ateityje. Supaprastinto civilinio proceso tvarka (CPK 579–582 straipsniai) šalių sudaryta taikos sutartis, jeigu ji yra patvirtinama teismo, taip pat įgauna teismo sprendimo galią šalims ir taikiam ikiteisminiam besiginčijančių asmenų susitarimui suteikia priverstinai vykdytino dokumento galią. Taikos sutartį supaprastinto proceso tvarka teismas gali patvirtinti, jeigu nustato, kad dėl sutarties teismo patvirtinimo yra abiejų sutarties šalių valia, sutartis neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų nuostatomis ir viešajam interesui, nėra kitų sandorių negaliojimo pagrindų, taip pat kitų aplinkybių, dėl kurių pateikta sutartis negali būti tvirtinama.

Tad kreipiantis į teismą su prašymu dėl taikos sutarties patvirtinimo *supaprastinto proceso tvarka* turi būti išreikšta abiejų ginčo šalių suderinta valia, jų bendras prašymas, nes toks taikos sutarties patvirtinimas galimas tik tada, kai nėra ginčo tarp taikos sutarties šalių dėl šios sutarties sąlygų ir dėl sutarties teismo patvirtinimo. Tuomet, kai supaprastinto proceso tvarka dėl taikos sutarties patvirtinimo kreipiasi tik viena iš taikos sutarties šalių ir iš pareiškėjo pateiktų

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 6 d. konsultacija Nr. A3-120. Teismų praktika, Nr. 22.

dokumentų nėra aiški kitos sutarties šalies valia dėl taikos sutarties teismo patvirtinimo arba yra pagrindas spręsti, kad kita šalis nesutinka su taikos sutarties teismo patvirtinimu, teismas tokį prašymą atsisako priimti kaip nenagrinėtiną teisme (CPK 137 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 443 straipsnio 1 dalis).

Pabrėžtina, kad šalys neprivalo kreiptis į teismą dėl taikos sutarties patvirtinimo, kai civilinė byla dėl taikos sutartimi išspręstų klausimų teisme nėra iškelta. Sudarydamos tokią sutartį šalys gali apsiriboti vien paprasta rašytine sandorio forma (CK 1.73 straipsnio 1 dalies 9 punktas, 6.983 straipsnio 3 dalis), o prireikus dėl taikos sutarties patvirtinimo šalys gali kreiptis ir į notarą. Tačiau tais atvejais, kai taikos sutarties pagal sandorio turinį turi būti taikoma įstatymuose nustatyta notarinė sandorio forma (pvz., daiktinių teisių į nekilnojamąjį turtą perleidimo sandoris), tai siekiant, kad tokia taikos sutartis galėtų be teismo patvirtinimo, šalims kreiptis į notarą dėl šios sutarties patvirtinimo yra būtina (CK 1.74 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 1.93 straipsnio 3 dalis). Tais atvejais, jeigu dėl taikos sutarties, kuriai taikytina notarinė sandorio forma, patvirtinimo kreipiamasi į teismą supaprastinto proceso tvarka, kreiptis į notarą dėl šios sutarties patvirtinimo nebūtina, nes šiuo atveju teismo atliekami taikos sutarties patvirtinimo veiksmai pakeičia analogiškus notaro veiksmus.¹²²

3.3. Taikos sutarties galia, vykdymas

CK 6.985 straipsnio 1 dalyje imperatyviai nustatyta, kad teismo patvirtinta taikos sutartis jos šalims turi galutinio teismo sprendimo (*res judicata*) galią. Taip pat šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog teismo patvirtinta sutartis yra priverstinai vykdytinas dokumentas. Žvelgiant į šias dvi, o taip pat ir į CPK 584 straipsnio 1 dalies 4 punkto, nuostatas, atrodytų, kad ne teismo nutartis patvirtinanti taikos sutartį, o pati teismo patvirtinta taikos sutartis turi *res judicata* galią ir yra vykdytinas dokumentas. Tačiau, išvada darytina visiškai kita, kai sistemiškai vertinamos procesinės teisės normos. CPK 137 straipsnio 2 dalies 4 punkte, 293 straipsnio 3 punkte numatyta, jog teismas atsisako priimti ieškinį arba nutraukia jau iškeltą civilinę bylą, jeigu yra įsiteisėjusi teismo nutartis patvirtinti taikos sutartį. Taigi, iš šių nuostatų matyti, kad ne taikos sutartis turi *res judicata* galią, o teismo nutartis, kuria patvirtintos taikos sutarties sąlygos. Būtent teismo nutartis sprendžia apie taikos sutarties galią ir nustato susitarimo ribas. Vadovaujantis CPK 140 straipsnio 3 dalimi vykdytina tik toji taikos sutarties dalis, kuri nurodyta teismo nutartyje. Juk vykdomasis raštas išduodamas remiantis teismo nutarties rezoliucine dalimi, o ne taikos sutarties (kuri, kaip minėta pridėjama prie civilinės bylos medžiagos) sąlygomis (CPK 587 straipsnio 1 punktas). Vykdomajame rašte įrašoma teismo nutarties rezoliucinė dalis, o ne

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 6 d. konsultacija Nr. A3-120. Teismų praktika. Nr. 22.

taikos sutartyje nurodytas tekstas (CPK 648 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Taigi, neabejotinai galima teigti, kad teismo procese sudaryta taikos sutartis yra privaloma ir vykdoma pagal tokias sąlygas – formuluotes ir tik tokia apimtimi, kuri nurodyta teismo nutartyje dėl jos patvirtinimo.

Kaip nurodyta aukščiau, teismo nutartis sprendžia apie taikos sutarties galią, taigi, taikos sutarties sąlygos įsiteisėja, kai įsiteisėja pati teismo nutartis. Remiantis CPK 334-335 straipsnių nuostatomis ir atsižvelgiant į tai, kad dėl teismo nutarties gali būti paduodamas atskirasis skundas, pirmosios instancijos teismo nutartis patvirtinti taikos sutartį ir nutraukti civilinę bylą įsiteisėja pasibaigus apskundimo terminui (jeigu per septynias dienas nuo nutarties priėmimo, o priimtos rašytinio proceso tvarka, nuo nutarties įteikimo, neapskūsta). Apeliacinės ir kasacinės instancijos teismo nutartys patvirtinti taikos sutartį ir civilinę bylą nutraukti įsiteisėja nuo šių teismų procesinio dokumento – nutarties priėmimo dienos.

Įsiteisėjus teismo nutarčiai patvirtinti taikos sutartį (ginčą galutinai išsprędus), vadovaujantis CPK 18 straipsniu, *ji tampa privaloma* valstybės ar savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdoma. Ši nutartis, kaip ir visi įsiteisėję teismo sprendimai, taip pat *turi prejudicinę galią* nagrinėjant kitas bylas (CPK 182 straipsnio 2 punktas). Pavyzdžiui, statinio bendraturčiai taikos sutartimi išsprędė pastatų atidalijimo iš bendrosios nuosavybės klausimą ir pateikė ją tvirtinti teismui. Teismui patvirtinus nutartį, jai įsiteisėjus, tarp tų pačių asmenų kilo kitas ginčas – dėl bendrųjų statinio patalpų/konstrukcijų remonto. Taigi, sprendžiant kitą ginčą, tarp tų pačių asmenų, tačiau ne dėl to paties dalyko, prejudicinę reikšmę turės teismo nutartis dėl šalių sudarytos taikos sutarties (atidalijimo iš bendrosios nuosavybės).

Taikos sutartys sudarytos *ne teisminiame procese*, skirtingai negu teismo procese sudarytos, savaime neįgyja *res judicata* galios. Sudaryta ne teisme bei teismine tvarka nepatvirtinta taikos sutartis turi tokią pat galią kaip ir visos kitos sutartys – jos šalims turi įstatymo galią (CK 6.189 straipsnio 1 dalis) ir jų privalu laikytis (*pacta sunt servanda*). Sutarties šalis neturi teisės vienašališkai atsisakyti vykdyti sutarties sąlygas, išskyrus atvejus, kai įstatyme arba sutartyje numatytas tokios sutarties negaliojimo arba vienašališko nutraukimo pagrindas. Kai viena iš sutarties šalių be pagrindo atsisako vykdyti taikos sutartį, kita, savo ruožtu, gali įstatymo nustatyta ginčo teisenos tvarka kreiptis į teismą dėl taikos sutartį nevykdančios šalies įpareigojimo įvykdyti sudarytą sutartį. Šis teisinis reglamentavimas (išskirtinai dėl taikos sutarčių) manome, nėra teisingas ir pilnai neužtikrinamos asmenų teisės, kadangi susidariusi tokia situacija, kad iš esmės šalis priverčiama vykdyti ne teisme sudarytą taikų susitarimą tik tada, kai jam teismas suteikia galutinio teismo sprendimo galią. Juk teismo proceso vengusios šalys vis tiek turi kreiptis į teismą. Galima sutikti su autorės nuomone,¹²³ kad šios sudėtingos situacijos

¹²³ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. P. 243.

galima būtų išvengti, jeigu ne teismo tvarka pasiektą taikų susitarimą galėtų tvirtinti ne teismų sistemai priklausantys asmenys, o pavyzdžiui, notariai, kuriems sutarčių nuostatų atitikties imperatyviems įstatymų reikalavimams tikrinimo ir sutarčių tvirtinimo funkcijos yra įprastos. Tokiu atveju reikėtų teisiškai reglamentuoti notaro teisę suteikti patvirtintam (pavyzdžiui, atlikus vykdomąjį įrašą) ne teismo metu pasiektam taikiam susitarimui privalomo vykdymo statusą. Kartu reikėtų įstatymiškai įtvirtinti notaro patvirtinto taikaus susitarimo šalies teisę kreiptis dėl jo vykdymo tiesiogiai į antstolį. Tuo tarpu, teisminiame procese pasiekti taikūs susitarimai turi būti ir toliau tvirtinami teismo.

Dėl teismo patvirtintos taikos sutarties įvykdymo, skirtingai nuo ne teisme patvirtintos taikos sutarties, kreiptis į teismą nereikia. Šiuos veiksmus (dėl įpareigojimo vykdyti sutarties sąlygas) galima atlikti remiantis teismų sprendimų (nutarčių) vykdymo proceso tvarka. Kaip ir aukščiau buvo minėta, turi būti vykdoma ne taikos sutartis, o ją patvirtinanti teismo nutartis turinti *res judicata* galią, su joje numatytomis taikos sutarties sąlygomis. Be to pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas¹²⁴ yra ne kartą nurodęs, jog dėl taikos sutarties *res judicata* galios šalys neturi teisės vienašališkai atsisakyti vykdyti ar nutraukti teismo patvirtintos sutarties, net ir esant CK 6.217 straipsnyje nustatytiems sutarties nutraukimo pagrindams. Teismo patvirtinta taikos sutartis gali būti nutraukta, pripažinta negaliojančia ar pakeista tik CPK III dalyje įtvirtintomis teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo kontrolės formomis bei taikant proceso atnaujinimo institutą.

Tačiau, atkreiptinas dėmesys, jog CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu buvo pakeistas ir papildytas 646 straipsnis. Šio straipsnio 3 dalyje numatyta, kad jeigu nevykdoma teismo patvirtinta taikos sutartis, suinteresuota šalis gali kreiptis į bylą išnagrinėjusį teismą su prašymu išduoti vykdomąjį raštą. Šis prašymas nagrinėjamas teismo posėdyje, pranešus dalyvaujantiems byloje asmenims, tačiau šių asmenų neatvykimas nekliudo teismui išspręsti vykdomojo rašto išdavimo klausimą. Teismas, ištyręs šalių nurodytas aplinkybes ir pateiktus įrodymus apie taikos sutarties sąlygų vykdymą, dėl neįvykdytos taikos sutarties dalies išduoda vykdomąjį raštą arba atsisako jį išduoti. Spręsdamas vykdomojo rašto išdavimo klausimą, *teismas gali pakeisti šalių taikos sutartyje numatytų sąlygų vykdymo tvarką* nekeisdamas šalių susitarimo esmės. Teismas, atsisakęs išduoti vykdomąjį raštą dėl taikos sutarties sąlygų vykdymo, išaiškina šalims teisę kreiptis dėl teismo nutarties, kuria patvirtinta taikos sutartis, peržiūrėjimo proceso atnaujinimo tvarka. Dėl teismo nutarties išduoti ar atsisakyti išduoti vykdomąjį raštą gali būti paduotas atskirasis skundas.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-61/2008; 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2010; 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-468/2011.

Žvelgiant į šio straipsnio nuostatą galima suprasti, jog kiekvienu atveju kai nevykdoma teismo patvirtinta taikos sutartis šalys turi teisę inicijuoti ginčą dėl vykdomojo rašto išdavimo ir iš naujo pradėti ginčą dėl taikos sutarties sąlygų. Manytina, jog toks teisinis reglamentavimas nesuderinamas su teisinio apibrėžtumo principu, juk teismui patvirtinus šalių taikos sutartį, ir taip galutinai išsprendus ginčą ir po tam tikro laiko šalims inicijavus ginčą dėl taikaus susitarimo, įgijusio *res judicata* galią, sąlygų, neužtikrinamas santykių stabilumas ir prasideda nesibaigiantis civilinis procesas.

Manytumėme, jog remiantis jau suformuota teismų praktika, teismo patvirtinta taikos sutartis galėtų būti nutraukta, pripažinta negaliojančia ar pakeista tik CPK III dalyje įtvirtintomis teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo kontrolės formomis bei taikant proceso atnaujinimo institutą, kuris yra ypatinga įsiteisėjusio teismo sprendimo peržiūrėjimo procesinė priemonė, kuri taikoma tik įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka.

3.4 Taikos sutarčių pripažinimas ir vykdymas Europos Sąjungoje

*2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo (toliau – Reglamentas Nr. 44/2001)*¹²⁵

2002 m. kovo 1 d. įsigaliojęs ir pakeitęs 1968 m. Briuselio konvenciją, Reglamentas Nr. 44/2001 nustato užsienio teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą. Reglamentu siekta sukurti tokią vienoje valstybėje narėje priimto teismo sprendimo pripažinimo kitoje valstybėje narėje sistemą, kuri užtikrintų laisvą civilinėse ir komercinėse bylose priimtų sprendimų judėjimą.

Jame įtvirtintas bendras principas, kad teismo sprendimas, priimtas vienoje Europos Sąjungos valstybėje, automatiškai pripažįstamas kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, nereikalaujant pradėti kokio nors specialaus proceso (33 straipsnio 1 dalis). Jokiomis aplinkybėmis užsienio teismo sprendimas negali būti peržiūrimas iš esmės (36 straipsnis). Tačiau nustatyta, jog bet kuri suinteresuota šalis, kuri pateikia teismo sprendimo pripažinimo klausimą kaip ginčo esmę, gali pagal 2 ir 3 „Teismo sprendimų pripažinimas“ skyriaus skirsniuose numatytą tvarką, kreiptis dėl nutarties dėl teismo sprendimo pripažinimo išdavimo. Sprendimų nepripažinimo atvejus nurodo Reglamento Nr. 44/2001 34 ir 35 straipsniai.

Pabrėžtina, kad pagal Reglamentą Nr. 44/2001 gali būti pripažįstami vykdomi teismo sprendimai, taikos sutartys ir autentiški dokumentai. Šiame reglamente vartojama sąvoka „teismo sprendimas“ reiškia bet kurią valstybės narės teismo sprendimą, kad ir kaip jis

¹²⁵ 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo Prieiga per internetą lietuvių kalba: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:LT:NOT#top>; prisijungimo laikas: 2012-02-11.

įvardijamas, įskaitant dekretą, įsakymą, nutartį, ar teismo įsakymą, o taip pat ir teismo pareigūno nurodymą dėl sumokėtino žyminio mokesčio bei išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu.

Vadovaujantis Reglamento Nr. 44/2001 38 straipsniu valstybėje narėje priimtas ir joje turintis būti vykdomas teismo sprendimas vykdomas kitoje valstybėje narėje, kai suinteresuotos šalies prašymu jis buvo paskelbtas vykdytinu toje kitoje valstybėje narėje. Prašymo pateikimo procedūrą nustato valstybės narės, kurioje prašoma vykdyti sprendimą, įstatymai. Sprendimas paskelbiamas vykdytinu iš karto, kai pateikiami visi Reglamente Nr. 44/2001 nurodyti dokumentai. Jis paskelbiamas vykdytinu neperžiūrėtas 34-35 straipsniuose nustatyta tvarka. Tačiau paskelbus teismo sprendimą vykdytinu, ar atsisakius tai padaryti, teismo nutartį galima skųsti Reglamento Nr. 44/2001 III priede nurodytam teismui pagal ginčo teisenos taisykles (43 straipsnis). Išnagrinėjus šį skundą, priimtą teismo sprendimą galima skųsti Reglamento Nr. 44/2001 IV priede nurodytiems teismams. Kaip minėta aukščiau, užsienio valstybės teismo priimtas sprendimas negali būti peržiūrimas jokiais aplinkybėmis.

Reglamento Nr. 44/2001 58 straipsnyje numatyta, kad susitarimas, kurį teismas patvirtino bylos proceso eigoje ir kuris yra vykdytinas valstybėje narėje, kurioje jis buvo priimtas, turi būti vykdomas valstybėje narėje, į kurią kreipiamasi tokiomis pat sąlygomis kaip autentiški dokumentai. Svarbu, kad teismo patvirtinta taikos sutartis turi būti vykdoma toje valstybėje narėje, kurioje ji buvo patvirtinta. Ši aplinkybė patvirtinama išduodant Reglamento Nr. 44/2001 V priede nurodytą standartinės formos pažymėjimą.

Žvelgiant į Reglamento Nr. 44/2001 nuostatas ir atsižvelgiant Lietuvos CPK reglamentavimą kyla klausimas pagal kokius šio reglamento straipsnius pripažinti ir leisti vykdyti taikos sutartis, kurios turi *res judicata* galią. Reikėtų sutikti su praktikų ir autorių¹²⁶ nuomone, jog Lietuvoje teismo nutartimi patvirtintos taikos sutartys turėtų būti pripažįstamos ir leidžiamos vykdyti kitoje valstybėje narėje kaip teismo sprendimai. Juk pagal Reglamento Nr. 44/2001 32 straipsnį „teismo sprendimas“ reiškia bet kurį valstybės narės teismo sprendimą, kad ir kaip jis įvardijamas, įskaitant dekretą, įsakymą, nutartį ir t.t.

Lietuvoje Europos Sąjungos valstybėse narėse teismo patvirtintos taikos sutartys pripažįstamos ir jas leidžiama vykdyti vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymu¹²⁷. Prašymas dėl leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą pateikiamas Lietuvos apeliaciniam teismui. Jį nagrinėja vienas Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas. Prašymas dėl leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą žyminiu mokesčiu neapmokestinamas. Teismas leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo

¹²⁶ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė II tomas. Vilnius, 2005, P. 631.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 137-5366.

sprendimą klausimą išsprendžia priimdamas nutartį rašytinio proceso tvarka. Šioje nutartyje turi būti nurodyta jos peržiūrėjimo ir įsiteisėjimo tvarka, o nutartyje, kuria sprendimą leista vykdyti, taip pat pažymėta, kad Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą leista vykdyti netikrinant, ar egzistuoja Europos Sąjungos reglamentuose nurodyti pagrindai atsisakyti pripažinti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą. Ši nutartis įsiteisėja pasibaigus Reglamento Nr. 44/2001 43 straipsnyje numatytam vieno mėnesio nustatytam teismo nutarties dėl leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą apskundimo terminui. Jeigu šalies, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti teismo patvirtintą taikos sutartį nuolatinė gyvenamoji vieta yra ne Lietuvoje, skundas gali būti paduodamas per du mėnesius. Vykdomąjį raštą Lietuvos apeliacinis teismas išduoda tik po nutarties įsiteisėjimo ir pareiškėjo, ir asmens, kurio atžvilgiu siekiama sprendimą įvykdyti, atžvilgiu. Atskirąjį skundą dėl prašymo peržiūrėti nutartį dėl leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą nagrinėja Lietuvos apeliacinio teismo trijų teisėjų kolegija. Visais atvejais teismas, išnagrinėjęs prašymą peržiūrėti nutartį dėl leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą, priima nutartį. Ši teismo nutartis įsiteisėja nuo jos priėmimo dienos. Teismo nutartis kasaciniu skundu gali būti skundžiama Lietuvos Aukščiausiajam Teismui CPK nustatyta tvarka.

2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 805/2004 sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą¹²⁸ (toliau – Reglamentas Nr. 805/2004)

Šio 2005 m. spalio 21 d. įsigaliojusio Reglamento tikslas – sukurti Europos vykdomąjį raštą neginčytiniams reikalavimams, kad, nustačius minimalius reikalavimus, teismo sprendimai, susitarimai ir autentiški dokumentai galėtų laisvai judėti visose valstybėse narėse, iki pripažinimo ir sprendimo vykdymo neatliekant tarpinių procedūrų valstybėje narėje, kurioje turi būti vykdomas sprendimas. Taigi, teismo patvirtinta taikos sutartis, kuri vienoje valstybėje narėje patvirtinama kaip Europos vykdomasis raštas, yra pripažįstama ir vykdoma kitoje valstybėje narėje be jokių sunkių formalumų. Skolininkas neturi teisės ginčyti tokio dokumento pripažinimą ir vykdymą (5 straipsnis). Pastebėtina, kad šis Reglamentas, atsižvelgiant į jame įtvirtintas nesudėtingas procedūras, labai palengvina kai kurių civilinėse ir komercinėse bylose priimtų teismo sprendimų vykdymą Europos Sąjungos valstybėse. Tačiau reikia pažymėti, jog kreditorius gali pasirinkti ar dėl teismo patvirtintos taikos sutarties prašyti išduoti Europos vykdomąjį raštą, ar remiantis aukščiau minėto Reglamento Nr. 44/2001 nuostatomis prašyti valstybėje narėje paskelbti taikos sutartį vykdytina.

¹²⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 805/2004 sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą Prieiga per internetą lietuvių kalba: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0805:LT:NOT>; Prisijungimo laikas: 2012-02-11.

Pastebėtina, jog Reglamentas Nr. 805/2004 taikomas visiems teismų sprendimams, nutartims ar kitokiems nutarimams, kurie yra priimti neginčijamų piniginių reikalavimų, t. y. tokių, su kuriais skolininkas aiškiai sutiko arba kurių niekada neginčijo ar dėl kurių neatvyko į teismą (3 straipsnis). Juolab, atsižvelgiant į Reglamento Nr. 805/2004 4 straipsnį, galima teigti, kad į šio Reglamento reguliavimo sritį patenka tiek teismo proceso metu teismo patvirtintos taikos sutartys, o taip pat ir ne teismo proceso metu sudarytos taikos sutartys, tačiau pagal CPK XXXIX skyrių teismo nutartimi patvirtintos.

Pažymėtina, kad pagal Reglamento Nr. 805/2004 8 straipsnį gali būti išduodamas ir dalinis Europos vykdomasis raštas, jeigu šio Reglamento nuostatų reikalavimus atitinka tik tam tikros teismo sprendimo dalys. Taigi, šalims galima sudaryti taikos sutartį dėl atskirų reikalavimų, ne būtina dėl viso ginčo.

Teismo sprendimas, išduotas kaip Europos vykdomasis raštas, vykdomas pagal tokias pačias taisykles kaip ir nacionalinio teismo sprendimas. Tad Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 13 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad teismo sprendimai, teismo patvirtintos taikos sutartys, autentiški dokumentai, dėl kurių išduotas Europos vykdomasis raštas, yra vykdytini dokumentai. Jie vykdomi pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso VI dalyje išdėstytas taisykles tiek, kiek Reglamentas Nr.805/2004, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, ir šis įstatymas nenustato kitaip.

Skolininko prašymu Europos vykdomąjį raštą galima atsisakyti vykdyti tik vienu Reglamento Nr. 508/2004 21 straipsnyje nurodytu pagrindu – kai teismo sprendimas nesuderinamas su anksčiau priimtu kitoje valstybėje narėje ar bet kurioje kitoje valstybėje teismo sprendimu, jeigu jis yra priimtas dėl tapataus ieškinio ir gali būti pripažintas ir įvykdytas valstybėje narėje, kurioje prašoma įvykdyti sprendimą, o apie šį sprendimą nebuvo pareikšta nagrinėjant neginčijamo reikalavimo bylą. Tačiau, pažymėtina, kad vadovaujantis Reglamento Nr. 508/2004 24 straipsnio 3 dalimi, šios atsisakymo vykdyti Europos vykdomąjį raštą nuostatos netaikomos taikos sutartims, kurios neturi *res judicata* galios. Tuo tarpu teismo patvirtintoms taikos sutartims, kurios turi *res judicata* galią taikomos visos Reglamento nuostatos skirtos teismo sprendimams.

2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantys Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000¹²⁹ (toliau – Reglamentas Nr. 2201/2003)

¹²⁹ Europos Tarybos 2003 m. lapkričio 27 d. reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantys Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000. Prieiga per internetą lietuvių kalba: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R2201:20050301:LT:PDF> ; prisijungimo laikas: 2012-02-11.

Šis Reglamentas taikomas bet kokio pobūdžio teismo civilinėms byloms, susijusioms su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimu negaliojančia; tėvų pareigų skyrimu, naudojimosi jomis, perdavimu, apribojimu ar atėmimu. Valstybėje narėje priimtas teismo sprendimas pripažįstamas kitose valstybėse narėse netaikant jokių specialių procedūrų. Tačiau bet kuri šalis gali paduoti prašymą pripažinti ar nepripažinti teismo sprendimą, priimtą dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium, santuokos pripažinimo negaliojančia. Tuo tarpu pagal Reglamento Nr. 2201/2003 41 straipsnį bendravimo teisės, suteiktos valstybėje narėje priimtu vykdytinu teismo sprendimu, yra pripažįstamos ir vykdomos kitoje valstybėje narėje nereikalaujant skelbti vykdytinu ir be galimybės ginčyti jo pripažinimą, jei tas teismo sprendimas buvo patvirtintas pažymėjimu kilmės valstybėje narėje.

Atkreiptinas dėmesys, jog pagal Reglamento Nr. 2201/2003 46 straipsnį dokumentai, oficialiai parengti arba registruoti kaip autentiški dokumentai ir vykdytini vienoje valstybėje narėje, taip pat šalių susitarimai, kurie yra vykdytini valstybėje narėje, kurioje jie buvo sudaryti, yra pripažįstami ir skelbiami vykdytiniais tomis pačiomis sąlygomis kaip teismo sprendimai. Taigi, šiuo atveju visiškai nesvarbu kokią galią – *res judicata* ar įstatymo (CK 6.189 straipsnio 1 dalis)) turi tarp šalių sudarytos taikos sutartys, jos kaip ir teismo sprendimai yra pripažįstami ir skelbiami, o taip pat ir gali būti ginčijami Reglamento Nr. 2201/2003 22 bei 23 straipsniuose nurodytais pagrindais.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Apibendrinant magistro baigiamajame darbe pateiktą informaciją, t.y. teisės doktriną, aktualius teisės aktus, teismų praktiką, šalių sutaikymo civiliniame procese galimybes, atsižvelgiant į iškeltą darbo tikslą, atliktą tyrimą *darytinios išvados ir teiktini siūlymai*:

1. Šalių sutaikymas yra vienas iš Lietuvos civilinio proceso tikslų. Teismui pirmiausia privalu bandyti sutaikyti ginčo šalis bei taip atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką. Ginčo teisejoje šiam tikslui turi būti teikiama pirmenybė, ir tik tuomet, kai nėra galimybių tai padaryti – siekti kitų civilinio proceso tikslų, t.y. dėti visas pastangas, jog byloje būtų nustatyta tiesa, tinkamai pritaikytos, išaiškintos materialinės teisės normos bei apgintos materialinės subjektinės teisės, įstatymų saugomi interesai.

2. Lietuvos civilinis procesas, kuriam būdingas socialinis civilinio proceso modelis, ne tik leidžia, bet ir skatina (įpareigoja) aktyvius teisėjo veiksmus siekiant taikiai išspręsti ginčą kuo ankstesnėje civilinės bylos nagrinėjimo stadijoje.

3. Vykdydamas taikinimo procedūrą teismas turėtų išplėsti šalių požiūrį į konfliktą, suteikti papildomos informacijos, pasiūlyti galimas taikos sutarties sąlygas. Tokie teisėjo atliekami veiksmai neprieštarauja teismo nešališkumo principui, kadangi tai galėtų būti laikoma kaip teismo išaiškinimo pareigos viena iš dalių.

4. Alternatyvių civilinių ginčų sprendimo būdų, t.y. neteisminių taikinimo procedūrų taikymas negali panaikinti arba sumažinti valstybės įsipareigojimo užtikrinti asmenims veiksmingą pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybą tradiciniame teisme, išlaikyti veiksmingą ir sąžiningą teisės sistemą.

5. CPK nurodyta sąlyga, įpareigojanti prieš kreipiantis dėl teisminės gynybos į teismą pasinaudoti privaloma išankstine ginčo sprendimo ne teisme tvarka, yra įstatymo leidėjo nurodymas pasinaudoti neteisminio taikinimo procedūromis.

6. Teisminė mediacija nėra universali priemonė pakeičianti teismo vykdomą taikinimo procedūrą. Tačiau tai papildomas, praplečiantis teismo vykdomą taikinimo procedūrą, sutaikymo būdas, padedantis, pageidaujant ginčo šalims, pasiekti taikų susitarimą civilinėje byloje.

7. *Siūlytina* papildyti CPK 231 straipsnį nauju pagrindu, įgalinančiu teismą bylose dėl šeimos ir darbo teisinių santykių šalis privalomai nukreipti ginčą spręsti teisminės mediacijos procedūromis.

8. Teisminės mediacijos vienas iš privalumų – jos inicijavimo ir vykdymo mokymai teisėjams, teisėjų padėjėjams. Tokiu būdu teisėjai įgauna sutaikymo įgūdžių, teorinių žinių ir efektyviau vykdo taikinimo procedūras. Taip pat svarbus teisinės visuomenės švietimas, jos motyvacijos siūlyti bendrai teisminį taikinimą, teisminę mediaciją, didinimas, nes nuo teisininkų

tikėjimo šios procedūros nauda bei noro ją taikyti priklausys ir ginčo šalių suinteresuotumas spręsti ginčus taikiai dalyvaujant teisminiame taikinime.

9. Teismo patvirtinta taikos sutartis jos šalims turi galutinio teismo sprendimo (*res judicata*) galią ir yra priverstinai vykdytiną dokumentas. Taikos sutartys sudarytos *ne teisminiame procese* savaime neįgyja *res judicata* galios, t.y. teismine tvarka nepatvirtinta taikos sutartis turi tokią pat galią kaip ir visos kitos sutartys – jos šalims turi įstatymo galią ir jų privalu laikytis (*pacta sunt servanda*).

10. Teisinis reglamentavimas, kai viena iš taikos sutarties šalių nevykdo teismo patvirtintos taikos sutarties, suinteresuota šalis gali kreiptis į bylą išnagrinėjusį teismą su prašymu išduoti vykdomąjį raštą, ir taip pradėdamas ginčas dėl taikos sutarties sąlygų, – nesuderinamas su teisinio apibrėžtumo principu.

11. Teisinis reglamentavimas, kai viena iš taikos sutarties šalių be pagrindo atsisako vykdyti neteismo proceso metu sudarytą taikų susitarimą, kita šalis, savo ruožtu, turi teisę įstatymo nustatyta ginčo teisenos tvarka kreiptis į teismą dėl taikos sutartį nevykdančios šalies įpareigojimo įvykdyti sudarytą sutartį, – nėra teisingas ir pilnai neužtikrinantis asmenų teisių, kadangi šalis priverčiama vykdyti ne teisminiame procese sudarytą taikos sutartį tik tada, kai jai teismas suteikia galutinio teismo sprendimo galią.

12. *Siūlytina* teisiškai reglamentuoti ne teismo proceso metu notaro patvirtintos taikos sutarties privalomo vykdymo statuso suteikimą (pavyzdžiui, įrašyti registre vykdomąjį įrašą); taip pat įtvirtinti notaro ne teismo proceso metu patvirtintos taikos sutarties šalies teisę kreiptis dėl jos vykdymo tiesiogiai į antstolį ir šiuo tikslu papildyti CPK 584 straipsnio 1 dalyje pateiktą vykdytinų dokumentų sąrašą ir įrašyti: „*notaro vykdomieji įrašai dėl ne teismo proceso metu sudarytų ir notaro patvirtintų taikos sutarčių*“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija//Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
3. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
4. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas//Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4126.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
8. Lietuvos TSR civilinio proceso kodeksas//Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji taryba. 1964, Nr. 19-139.
9. Lietuvos TSR civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 1964, Nr.19-138.
10. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas//Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
11. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas//Valstybės žinios. 2008, Nr. 87-3462.
12. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymas//Valstybės žinios. 2011, Nr. 65-3048.
13. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas//Valstybės žinios. 2008, Nr. 137-5366.
14. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas//Valstybės žinios. 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr. 101-3597.
15. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymo projektas Nr. XIP-2708. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387155.; prisijungimo laikas: 2012-03-17.
16. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo priedu įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-2708. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387157&p_query=&p_tr2=2. Prisijungimo laikas: 2012-03-14.
17. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimas Nr. 12P-8.

18. Asmenų įrašymo į teismo mediatorių sąrašą tvarkos aprašas. Teisėjų tarybos 2011 m. sausio 28 d. nutarimas Nr. 13P-10-(7.1.10.). Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/mediacija/>. Prisijungimo laikas: 2012-02-18.

19. Teisminės mediacijos taisyklės. Teismų tarybos 2005 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 13P-348, pakeista Teisėjų tarybos 2011 m. balandžio 29 d. nutarimu Nr. 13P-53-(7.1.2).

20. European code of conduct for mediators. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_lt.pdf. Prisijungimo laikas: 2012-01-20.

21. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1998 m. sausio 21 d. rekomendacija Nr. (98)1 „Dėl mediacijos šeimos bylose. Prieiga per internetą: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>. Prisijungimo laikas: 2012-01-21.

22. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (2002)10 „Dėl mediacijos civilinėse bylose“ prieiga per internetą: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306401&Site=CM>. Prisijungimo laikas: 2012-02-24.

23. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gegužės 21 d. direktyva Nr. 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų//prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=57772&p_query=&p_tr2=2. Prisijungimo laikas: 2012-02-24.

24. Europos Tarybos 2000 m. gruodžio 22 d. reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo// Prieiga per internetą lietuvių kalba: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001R0044:LT:NOT#top>. Prisijungimo laikas: 2012-02-11.

25. Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 805/2004 sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą// Prieiga per internetą lietuvių kalba: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0805:LT:NOT>. Prisijungimo laikas: 2012-02-11.

26. Europos Tarybos 2003 m. lapkričio 27 d. reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000// Prieiga per internetą lietuvių kalba: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R2201:20050301:LT:PDF>. Prisijungimo laikas: 2012-02-11.

27. Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law. Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf. Prisijungimo laikas: 2012-02-10.

Specialioji literatūra:

Vadovėliai/ mokslinės knygos/ monografijos:

28. Butkys Č.; Veržbavičius L. Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais. Kaunas. D. Gutmano knygynas, 1938.
29. Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras. 2011.
30. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė I tomas. Vilnius: Justitia 2003.
31. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė II tomas. Vilnius: Justitia, 2005.
32. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras I tomas, Vilnius: Justitia 2004.
33. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas. Vilnius: Justitia. 2005.
34. Mačys V. Civilinio proceso paskaitos 1867-1936. Kaunas. 1924. Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių fakultetas.
35. Norkus R. Supaprastintas civilinis procesas. Vilnius: Justitia 2007.
36. Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002.
37. Vitkevičius P. Žeruolis J. ir kiti. Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius 1980.
38. Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997.
39. Žeruolis J., Vitkevičius P., Rasimavičius P. ir kiti. Tarybinė civilinio proceso teisė. Vilnius: Mintis. 1983.

Periodinė literatūra:

40. Kaminskienė N. Teisminė mediacija Lietuvoje *QUO VADIS?* // Socialinis darbas, 2010, Nr. 9(1).
41. Kosatyj V. Teisės tikslas ir socialinių grupių prioritetų įvairovė // Teisė. 2010, Nr. 74.
42. Milašius T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas // Teisė, 2007, Nr. 63.

43. Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus//Teisė. 1999. Nr. 33(1).
44. Nekrošius V. Pasirengimas teismui nagrinėjimui civiliniame procese teoriniai ir praktiniai aspektai. Justitia. 2004 Nr. 1(49).
45. Simaitis R. Teisminis sutaikymas//Teisė. 2004. Nr. 52.
46. Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje//Justitia, 2007, Nr. 2 (64).
47. Simanaitis R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje//Justitia. 2004. Nr.1(49).
48. Sondaitė J. Mediacijos stilių lyginamoji analizė//Socialinis darbas, 2004, 3 (2).
49. Terebeiza. Ž. Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese//Socialinių mokslų studijos. Mokslo darbai. 2011. Nr. 3(3).
50. Vėbraitė V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje//Teisė. 2008, Nr. 69.

Disertacijos:

51. Baublys G. Teismo sprendimas kaip teisingumo aktas. Daktaro disertacija: Socialiniai mokslai: teisė/Lietuvos teisės universitetas Vilnius, 2001.
52. Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009.
53. Vėbraitė V. Šalių sutaikymas civiliniame procese. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai: teisė(01 S). Vilnius, 2009.

Internetiniai šaltiniai:

54. Ar Lietuvai reikalingi darbo teismai?//Teisės žinios. Justitia priedas. 2003//http://www.justitia.lt/magazine2.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&straipsnio_id=739&zurnalas=2&tem=DARBO%20TEIS%C4%96&zur_id=48. Prisijungimo laikas: 2012-02-02.
55. Nacionalinė teismų administracija // http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai_statistika; Prisijungimo laikas: 2012-01-28.
56. Pranešėjas Simaitis R. Seminaro medžiaga. Teisminė mediacija. Kas tai?. 2006 m. balandžio 6 d. Prieiga per internetą: www.rln.lt/download.php/fileid/100; Prisijungimo laikas: 2012-02-21.
57. BNS ir lrytas.lt, inf. 2012-01-09 <http://www.lrytas.lt/-13260891901324190988-vyriausyb%C4%97-svarstys-k%C4%85-daryti-su-neteis%C4%97tais-statiniais-5%B3-nerijoje.htm>; Prisijungimo laikas: 2012-01-18.

58. BNS ir lžinios.lt, inf. 2012-01-09 <http://www.lzinios.lt/Lietuvoje/Paskutinis-zodis-del-Preilos-boteliu-iteisinimo-priklausytu-teismui>; Prisijungimo laikas: 2012-01-18.

Teismų praktika:

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. red.), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. red.) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 "Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 "Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi,

kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Valstybės žinios. 2006, Nr. 102-3957.

61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 69-2832.

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 44 „Teismų praktikos, taikant DK normas, reglamentuojančias darbo sutarties nutraukimą darbdavio iniciatyva, kai nėra darbuotojo kaltės (DK 129 straipsnis), apibendrinimo apžvalga“. Teismų praktika Nr. 20.

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 26 d. konsultacija Nr. A3-90. Teismų praktika 2003. Nr. 20.

64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 8 d. konsultacija Nr. A3-103. Teismų praktika, Nr. 21.

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 6 d. konsultacija Nr. A3-120. Teismų praktika. Nr. 22.

66. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-999/2001.

67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis Nr. 3K-3-1120/2003.

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2007.

69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-61/2008.

70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354/2008

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-72/2009.

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-108/2010.

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 9 d. nutartis, civilinė byla Nr. 3K-3-520/2010.

75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-468/2011.

76. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. kovo 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-231/2010.

77. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1767/2010.

78. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2250/2011.

ŠALIŲ SUTAIKYMAS CIVILINIAME PROCESU

SANTRAUKA

Remiantis teisės doktrina, aktualiais teisės aktais, teismų praktika šiame magistro baigiamajame darbe, nagrinėjamas šalių sutaukymas civiliniame procese, jo samprata, raida, sutaukymo būdai, galimybės ir kylantys sunkumai. Civilinis procesas darbe išreiškiamas siaurąja prasme – teismo ir šalių procesinė veikla sprendžiant civilines bylas ir priimant teismo sprendimus. Tad yra analizuojamas teisminis taikinimas, jo teoriniai ir praktiniai aspektai, taikinimo galimos formos, teismo vaidmuo bandant sutaukyti šalis ginčo teisenoje.

Atsižvelgiant į šalių sutaukymo platųjį spektrą, siekiant apibrėžti darbo ribas, jame nenagrinėjami įvairūs alternatyvūs ginčo sprendimo būdai, kurių siekis yra kad kilęs ginčas iš viso nepatektų į teismo „akiratį“. Darbe yra analizuojamas tik teisminis taikinamasis tarpininkavimas (teisminė mediacija), kaip būdas pasiekti abiem ginčo šalims priimtina taikų susitarimą civilinėje byloje, kuris susietas su civiliniu procesu, teisiškai reglamentuojamu CPK, ir yra įtvirtintas tiek nacionaliniu, tiek ir Europos Sąjungos lygmeniu.

Darbe išsamiai tyrinėjamas ginčo šalių taikaus susitarimo rezultatas – taikos sutartis, jos samprata, galiojimo sąlygos, tvirtinimas, teisinė galia ir vykdymas bei teismų praktika šiuo klausimu. Taip pat aptariami taikos sutarčių vykdymo kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse ypatumai.

Darbo pabaigoje pateikiami išvados ir pasiūlymai.

CONCILIATION OF PARTIES IN CIVIL PROCEDURE

SAMMURY

According to the Law Doctrine, the relevant legislation and Court Law in this master's thesis are being examined a civil reconciliation proceeding of the parties, its conception, development, reconciliation techniques, opportunities and challenges. In this study the civil proceeding is expressed in the narrow sense, i.e., the court and the parties' procedural activities to address to the civil cases and making judgments. Thus, the judicial conciliation is being analyzed providing the theoretical and practical aspects, the possible forms of conciliation, as well as a role of the Court in trying to reconcile the parties.

Since term of conciliation of the parties includes a lot of various aspects in order to define the limits of the study this master's thesis does not deal the alternatives which generally focused on dispute resolution techniques without appealing to court. As a way to reach a mutually acceptable peaceful agreement in the civil case the paper provides only a judicial conciliation solicitation (judicial mediation) associated with civil proceeding, legally regulated by Code of Civil Procedure, and established in both, national and European Union, levels.

The paper provides depth look at the outcome of an amicable settlement of the parties, i.e., the concept of peace agreement, the conditions of its validity and validation, the legal power and execution, as well as Court practice in this regard. It also discusses the implementation of peace agreements in other European Union Member States.

At the end of the study are given the conclusions and recommendations.

Magistro baigiamąjį darbą parengė:

Mykolo Romerio universiteto

Civilinės teisės specializacijos

CVTmis0-01 grupės studentė

Odeta Gruodienė

El. pašto adresas: ogruode@gmail.com